

PRO PATRIA

KONTIOLAHDEN KIRKONKYLÄN KANSAKOULUN SAN-
KARIVAINAJAT 1939-1945

TALVI- JA JATKOSODAN AIKA KONTIOLAHDELLA

Sisällysluettelo

KONTIOLAHDEN KIRKONKYLÄN KANSAKOULUN SANKARIVAINAJAT 1939-45	2
YRJÖ PAAVALI RÄSÄNEN s. 23.5.1897 - k. Ruskealassa 30.7.1941, vääpeli, II/JR 51	3
Ilmari Riikonen, s. 30.1.1913 – k. talvisodassa 4.3.1940 Kollaarjoella, vänrikki, I/KTR 12.	6
Mauno Rafael Johannes Saarela s. 21.5.1924 – k. 20.6.1944 Viipuri, korpraali, 1.KKK/JR 37	15
Urho Ilmari Palviainen, s. 1.8.1923 – k. 29.6.1944 Mäntyselkä, vänrikki, 6./JR 51.....	7
Martti Puhakka, s. 17.5.1914 – k. 17.8.1941 Kuokkaniemi, alikersantti 4./JR51	13
Sipri Puhakka, s. 7.3.1916 – k. 16.7.1941 Ruskeala, alikersantti I/JR9.....	13
Tapio Puhakka, s. 24.1.1925 – k. 8.11.1944 Enontekiön Kätkäsuvanto, korpraali 2./JR8.....	15
Pikkarainen Erkki Armas, s. 5.6.1917 – k. 31.7.1941, Ruskeala, sotamies 6./JR 51	10
Pikkarainen Kauko, s. 30.11.1920 – k. 27.9.1941, 38. KS, alikersantti 5./JR 9	10
Turunen Osmo Aarne, s. 3.12.1913-k.30.7.1941, 25. SotaS, sotamies II/JR 51	16
Pitkänen Aimo Iisakki, s. 20.3.1915 k. 10.6.1944 Terijoki, kers. 3. MTRaskPtri	11
TALVI- JA JATKOSODAN AIKA KONTIOLAHDELLA	17
TALVISODAN JA VÄLIRAUHAN AIKA 1939-41	17
Sodan alkaminen ja evakuoinnit	17
Kontiolahden miehet talvisodassa	18
Talvisodan aika kotirintamalla.....	19
Talvisodan päättymisen jälkeiset tapahtumat Kontiolahdella	21
Aavekaupungin rakentaminen Jaamankankaalle.....	22
JATKOSOTA 1941-44.....	24
Jatkosodan aikaiset Kontiolahteen liittyvät joukot ja huollon yksiköt.....	24
Kansanhuolto ja elintarviketilanne Kontiolahdella jatkosodan aikana	43
Talvi- ja jatkosodan aikaiset menetykset ja huomionosoitukset	45
Asekätkentä ja sodan jälkeiset tapahtumat.....	47
KONTIOLAHDEN SUOJELUSKUNTA.....	48
LOTTA-SVÄRD-JÄRJESTÖN TOIMINTA KONTIOLAHDELLA.....	54
SOTA-AIKA KONTIOLAHDELLA 1939-44 (Maire Räsäsen s. 4.4.1922 muistelmia)	58
Maire Räsäsen lapsuus ja nuoruus.....	61
Talvisota-aika.....	62
Koulutyö jatkui	63
Jatkosota	64
ROUVA ENNI SAARELAN MUISTELMIA TALVISODAN AJALTA	65
JATKOSOTAAN KONTIOLAHDELTA 24.6.1941 LÄHTENEET II/JR 51:N KONTIOLAHDEN RESERVILÄISET	68
LÄHDELUETTELO, HAASTATTELUT JA KIRJALLISUUS	73

KONTIOLAHDEN KIRKONKYLÄN KANSAKOULUN SANKARIVAI- NAJAT 1939-45

Hakkarainen Artturi

sotamies, Er.P 24
s. 25.11.1909
k. 17.3.1940 11. SotaS

Palviainen Urho Ilmari

vänrikki, 1./JR 33
s. 1.8.1923
k. 29.6.1944 Mäntyselkä

Saarela Mauno Rafael

Johannes korpr., 1.KKK/JR 37
s. 21.5.1924
k. 20.6.1944 Viipuri

Halonen Viljo

sotamies, 35. RjK
s. 13.2.1923
k. 17.7.1944 Vuontele Suojärvi

Pikkarainen Erkki Armas

sotamies, 6./JR 51
s. 5.6.1917
k. 31.7.1941 Ruskeala

Takkunen Kalevi Erkki Untamo

sotamies, III/JR 35
s. 26.10.1923
k. 7.6.1943 16. KS

Ikonen Erkki

alikersantti, 4./JR 51
s. 5.11.1911
k. 2.8.1941 Ruskeala

Pikkarainen Kauko Juhani

alikersantti, 5./JR 9
s. 30.11.1920
k. 27.9.1941 38. KS

Tanskanen Tauno Edvard

Mikael
alikersantti, 2.KKK/JR 7
s. 19.5.1920
k. 5.7.1941 Tyrjä

Ikonen Martti Olavi

sotamies, 4./JR 51
s. 5.12.1915
k. 9.11.1941 Juksova

Pitkänen Aimo Iisakki

kers., 3. MtRaskPtri
s. 20.3.1915
k. 10.6.1944 Terijoki

Tanskanen Valde Henrik

sotamies, III/JR 45
s. 5.6.1922
k. 27.2.1943 Syväri

Kasurinen Erkki

sotamies, 6./JR 26
s. 17.5.1912
k. 28.7.1941 Jääski

Puhakka Martti

alikersantti, 4./JR 51
s. 17.5.1914
k. 17.8.1941 Kuokkaniemi

Turunen Osmo Aarne

sotamies, II/JR 51
s. 3.12.1913
k. 30.7.1941 25. SotaS

Kinnunen Tauno

siviili, VR
s. 11.12.1896
k. 5.8.1944 Pälkjärvi

Puhakka Sipri

alikersantti, I/JR 9
s. 7.3.1916
k. 16.7.1941 Ruskeala

Turunen Uuno

korpraali, II/JR 12
s. 24.6.1919
k. 30.7.1941 Pistojärvi

Leppänen Juho Henrik

kersantti, 4./Er.P 15
s. 12.4.1910
k. 12.7.1944 Lemetti

Puhakka Tapio

korpraali, 2./JR 8
s. 24.1.1925
k. 8.11.1944 Kätkäsuvanto

Turunen Ville Evert

korpraali, 8./JR 9
s. 7.8.1914
k. 8.7.1944 Käsnäselkä

Oinonen Viljo Henrik

sotamies, 2./Er.P 2
s. 18.12.1909
k. 2.7.1944 katosi

Riikonen Ilmari

vänrikki, I/KTR 12
s. 30.1.1913
k. 4.3.1940 Kollaanjoki

Räsänen Yrjö Paavali

johtajaopettaja, väep, II/JR 51
s. 23.5.1897
k. 30.7.1941 Ruskeala

YRJÖ PAAVALI RÄSÄNEN s. 23.5.1897 - k. Ruskealassa 30.7.1941, vääpeli, II/JR 51

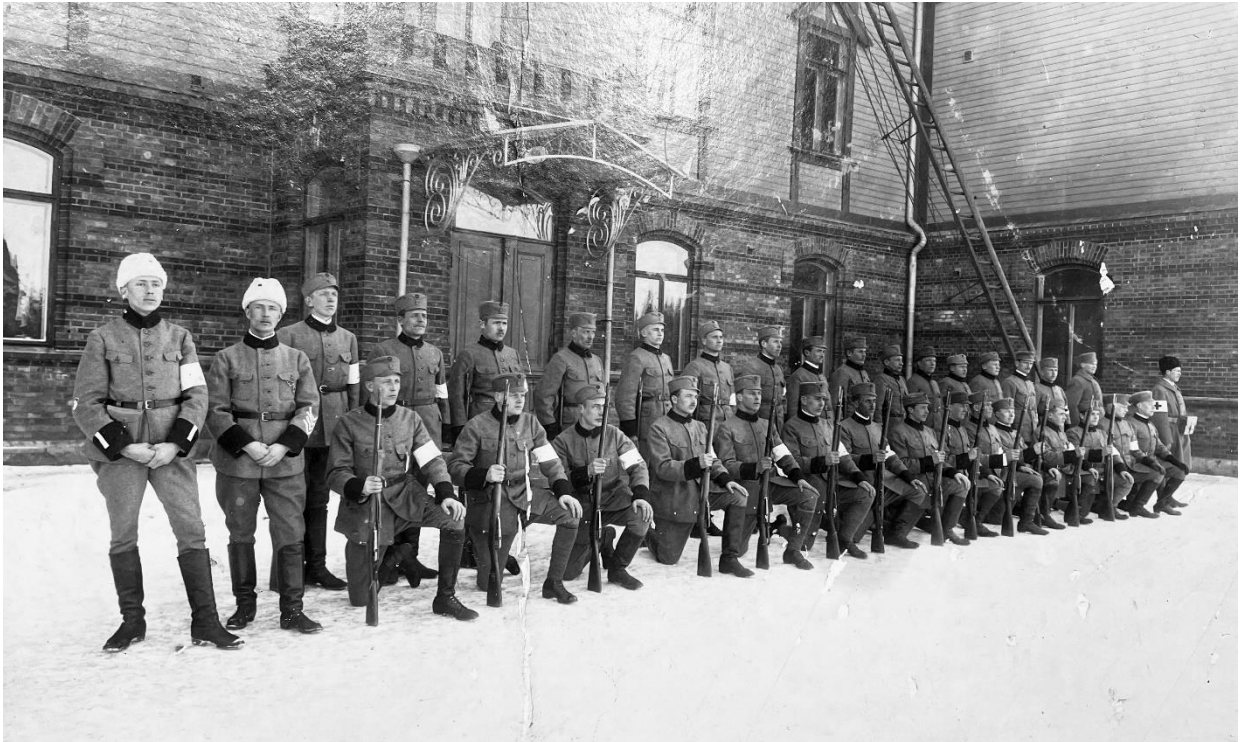
Yrjö Paavali Räsänen oli syntynyt Paiholassa, Pielisjoen Kulhon puoleisessa Halla-ahon kylässä 23.5.1897. Hänen isänsä oli maanviljelijä Paavo Räsänen ja äiti Liisa os. Puuperä. Yrjö solmi avioliiton Paiholasta kotoisin olleen Linda Lukkarisen (s. 26.2.1899) kanssa. Heillä oli neljä lasta, Liisa (1925), Kati (1928), Pertti (1930) ja Aino (1937). Lapsista Aino Kinnunen (os. Räsänen) elää Joensuussa.

Yrjö Räsänen kävi koulunsa Paiholassa, josta sai päästötodistuksen 21.5.1910. Sitten hän opiskeli opettajaseminaarissa Sortavalassa 1915–18 sekä Raumalla 1918–19, valmistuen opettajaksi 6.6.1919. Sortavalan opettajaseminaari keskeytti toimintansa vuonna 1918 vapaussodan takia ja opiskelijat siirrettiin siinä yhteydessä Rauman seminaariin.

Opettajaseminaarin jälkeen Yrjö Räsänen suoritti asevelvollisuuden KTR 2:ssa 1920–21. Jo seminaariaikanaan hän oli käynyt suojeluskuntatoimintaan liittyvän Vöyrin sota-

koulun 1918 ja komennettu Sortavalan päällystökurssille 1918. Hän osallistui vuodesta 1917 alkaen suojeluskuntatoimintaan niin Sortavalassa, Raumalla kuin Kontiolahdellakin (vuodesta 1919 alkaen). Hänet ylennettiin suojeluskuntavääpeliksi Rauman suojeluskunnassa 1919. Kontiolahden suojeluskunnan paikallispäälliköksi hänet nimitettiin Otto Kekäläisen jälkeen 1.2.1928.

Yrjö Räsänen otti osaa vapaussotaan Vöyrin sotakoulun kurssin suoritettuaan. Hän palveli KAK 2. rykmentin, 4. pataljoonan 3. komppanian 1. joukkueen varajohtajana ja komppanian varapäällikkönä. Hän otti osaa taisteluihin Hämeen rintamalla Vaskivedellä, Kurussa, Teiskossa ja Messukylässä sekä Karjalan rintamalla Hannilassa, Juustilassa, Hovinmaalla ja Naulasaassa. Hän haavoittui lievästi käteen Messukylässä. Vapaussodan päättyttyä hänet komennettiin Sortavalan Päällystökouluun, josta kuitenkin anoi vapautuksen, koska opettajaseminaari oli vielä kesken.

Vöyrin sotakoulu

Talvisodan aikana Yrjö Räsänen toimi Suojeluskunnan sodan ajan paikallispäällikkönä. Talvisodan liikekannallepano ja joukkojen organisoiminen tehtiin Suojeluskuntaorganisaation pohjalte. Tähän liittyen Suojeluskunnan paikallispäällikön tehtävä oli erittäin vaativa.

Yrjö Räsänen lähti jatkosotaan heti sodan alettua ja kuului useimpien kontiolahtelaisten miesten tavoin JR 51:een. Kerrotaan, että ikänsä puolesta Räsänen ei olisi tarvinnut lähteä mukaan taisteleviin joukkoihin, mutta hän halusi olla mukana siellä, missä hänen entiset opilaansakin olivat.

JR 51 perustettiin 16.6.1941 alkaen Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Savon Suojeluskuntapiirien reserviläisistä. Esikunta, Esikuntakomppania ja rykmentin kolonna perustettiin Kontiolahdella, I Pataljoona perustettiin Nilsissä, Juankoskella ja Muuruvedellä, II Pataljoona Kontiolahdella ja III Pataljoona Kaavilla, Tuusniemellä ja Säyneisissä. Rykmentin komentajana toimi jääkärieversti Aarne Sainio. Rykmentti saatiin kokoon Kontiolahteen 24.6. mennessä. Seuraavana päivänä se aloitti marssin rajan pintaan. Rykmentti oli alistettu eversti Antero Svenssonin komentamalle 7. Divisioonalle. Muut divisioonaan kuuluneet jalkaväkirykmentit olivat JR 9 ja JR 30.

JR 51:n kokoamisen aikana Rykmentin esikunta majoittui 18.-24.6.1941 Kontiolahdella Papilaan ja Esikuntakomppania Räsälän taloon. Rykmentille pidettiin 21.6.1941 iltahartaus Suojeluskuntatalon edessä olevalla urheilukentällä. Rykmentti sai 24.6.1941 klo 22.00 käskyn siirtyä Hammaslahteen ja myöhään illalla 26.6.1941 käskyn siirtymisestä Tohmajärvelle.¹

Räsänen oli perheen saamien tietojen mukaan päätetty kotiuttaa 30.7.1941. Kotiutusjuna oli määrä lähteä saman päivän iltana, kun vihollisen ilmapommitus osui Räsänen pataljoonan

esikunnan teltoihin ja hän sai heti surmansa. JR 51: sotapäiväkirjassa on maininta:

*"30.7.1941 klo 15.15 II Pataljoonan esikuntaa Valkealammin maastossa pommitettiin ilmasta. 3 kuollutta, 1 vaikeasti ja 3 liev. haavoittunut. Kuoppia ei ollut kaivettu. Huolimaton naamiointi."*² JR 51:n sotapäivä kirja kertoo, että Rykmentti sai 5.8.1941 määräyksen kotiuttaa kaikki 1896 tai aiemmin syntyneet reserviläiset. Tässä yhteydessä kotiutettiin JR 51:stä 22 miestä.

Omaisten toivomuksesta huolimatta hänen haudattiin väliaikaiseen sankarihautaan Perkjärvelle. Puoliso Linda lähti seuraavana keväänä noutamaan miehensä ruumista Perkjärveltä. Ruumis tuotiin Kontiolahdelle ja oli säilytettynä ennen sankarihautajaisia kansakoulun ulkorakennuksessa. Sankarihautajaiset pidettiin Kontiolahden kirkossa helatorstaina 14.5.1942. Räsänen siunattiin sankarihautaan yhdessä 23 muun kaatuneen kontiolahtelaisen kanssa.

Yrjö Räsänen sankarihautaus Kontiolahdella 14.5.1942

Yrjö Räsänen toimi Kontiolahden kirkonkylän kansakoulun johtajaopettajana vuosina 1925–40. Hän tuli opettajaksi Kontiolahdelle 1925 alkaen Jehki Palviaisen kuoleman jälkeen. Tätä ennen hän oli opettajana yhden vuoden Lemminkäisen Kytölän koulussa ja kaksi vuotta Pielisensuon Niinivaaran koulussa. Johtajaopettajana hän toimi ennen Kontiolahdelle tuloaan kaksi vuotta Pielisjärven Vuonilahden koulussa.

Linda Räsänen oli Kontiolahden Lotta-yhdistyksen kantavia voimia. Hän hankki Lotta-yhdistykselle oman lipun ja maksoi itse lipun suunnitteluun ja valmistukseen käytetyt varat. Lippu vihittiin juhlallisesti Kontiolahden kirkossa 14.5.1942. Samassa jumalanpalveluksessa

siunattiin 24 sankarivainajaa, joista yksi oli Yrjö Räsänen. Lippu on nykyään hänen tyttärensä Aino Kinnusen omistuksessa.

Linda Räsänen piti kirjakauppaa kirkonkylällä nykyisen S-Marketin parkkipaikan ja viereisen kerrostalon tontilla. He olivat ostaneet tämän kiinteistön sekatavarakauppias Tanskaselta ja muuttaneet kansakoulun opettajan asunnosta siihen syksyllä 1943. Linda Räsänen perusti kiinteistöön kirjakaupan, mutta heillä oli kiinteistön yhteydessä myös peltoa ja saattoivat siten pitää myös hieman karjaa. Myöhemmin kirjakauppaa hoiti tytär Aino Kinnunen.

Yrjö Räsänen toimi myös Kontiolahden Säästöpankin hallituksessa jäsenenä ja puheenjohtajana vuosina 1929–40. Hän suoritti kirjastonhoitajatutkinnon ja hoiti vuosia Kontiolahden kunnan kuntakirjastoa. Hän oli myös vaimonsa Lindan kanssa Mannerheimin lastensuojeluliiton Kontiolahden osaston perustaja ja johtokunnan jäsen. Hän toimi myös kirjeenvaihtajana eri sanoma- ja aikakauslehtiin. Yrjö Räsänen oli innokas laulumies ja oli Kontiolahden seakuoron johtaja kuolemaansa saakka

Yrjö Räsänen omisti yhden Kontiolahden kirkonkylän ensimmäisistä autoista, Chevroletin. Jatkosodan alettua auto määrättiin tuotavaksi Joensuuun yhteiskoulun pihaan 3 tunnin kuluessa siitä, kun ilmoitus auton luovuttamisesta oli saapunut. Auto toimitettiin Puolustusvoimien käyttöön. Sodan jälkeen autosta palautettiin pelkästään ratti!

Ilmari Riikonen, s, 30.1.1913 – k. talvisodassa 4.3.1940 Kollaanjoella, vänrikki, I/KTR 12.

Ilmari Riikonen on kontiolahtelaisen kauppiaan Otto ja Ida Riikosen poika. Viereisessä kuvassa Ilmari on äitinsä Idan sylissä. Isän polvella istuu Ilmarin Helena-sisko. Ilmari Riikonen oli opiskellut yliopistossa ja valmistunut filosofian maisteriksi. Hän asui Sortavalassa ja oli perheellinen. Hänellä oli yksi lapsi. Ilmari Riikonen on haudattu Helsingin Hietaniemen sankarihautausmaahan, hautapaikkaan nro 2066.

Erkki Ikonen, s. 5.11.1911 – k. 2.8.1941 Ruskeala, alik. , 4./JR 51

Martti Ikonen, s. 5.2.1915 – k. 9.11.1941 Juksova, stm. 4./JR 51

Veikko Ikonen, s. 9.3.1907 – k. 27.12.1941 Karka, alik. II/JR 51

Erkki, Martti ja Veikko Ikonen olivat veljeksiä. Heidän vanhempansa olivat Antti Ikonen s. 26.4.1874 ja Hilda Ikonen, s. Romppanen. Perheeseen syntyi kaikkiaan 11 lasta. He asuivat Romolla Mustavaaran tilalla n:o 55.

Erkki Ikonen oli mennyt avioliittoon 18.4.1937 Miina Pikkaraisen s. 31.8.1918 kanssa. Miina oli kotoisin Purolan tilalta. Nuoripari asettui asumaan Miinan kotitalalle Purolaan, jossa Erkki toimi renkinä ja kirvesmiehenä. Heillä oli yksi tytär, Aira Tellervo, joka isän kaatuessa jäi sotaorvoksi. Erkin puoliso Miina toimi lottana Kontiolahten Lotta-yhdistyksessä.³

Martti ja Veikko Ikosen vaiheista ei ole tarkempaa tietoa. Heidän tiedetään olleen maanviljelijöitä ja he todennäköisesti jatkoivat maanviljelijöinä Romon Mustavaaran tilalla.

Martti Olavi Ikonen
Synt. 5. 2. -15
Kautui 9. 11. -41 Juksovaissa

Veikko Ikonen
Synt. 9. 3. -07
Kautui 27. 12. -41 Karkassa

Erkki Ikosen sankarihautajaiset

Hyökkäysvaiheessa heinä-syyskuussa 1941 kaatui kymmeniä kontiolahtelaisia. Sankarihautajaisia oli useita samana sunnuntaina. Sankarihautajaiset pidettiin useimmiten sunnuntaisin jumalanpalveluksen yhteydessä. Helatorstaina 1942 siunattiin samassa jumalanpalveluksessa 24 kontiolahtelaista sankarivainajaa, joista useimmat lienevät kaatuneet syksyllä 1941 ja olivat väliaikaisesti haudattuna kenttähautausmaahan Perkjärvellä.

Erkki Ikosen hautaan siunaamisen toimittivat pastori Martti Lintunen (toinen oik.) ja sotilaspastori, joka lienee II/JR 51:n sotilaspappi Kauko Utriainen.

Lotat vasemmalta lukien ovat Elina Puhakka, pikkulotta Liisa Räsänen (Yrjö ja Linda Räsänen tytär) sekä Elina Räsänen.

Urho Ilmari Palviainen, s. 1.8.1923 – k. 29.6.1944 Mäntyselkä, vänrikki, 6./JR 51

Urho Palviainen oli Kontiolahden kirkonkylän kansakoulun opettajien Jehki ja Sofia Palviaisen ainoa poika. Urho oli syntynyt 1.8.1923 ja hänen isänsä, opettaja Jehki Palviainen kuoli jo vuonna 1925. Jehki oli ollut mukana perustamassa Kontiolahden suojeluskuntaa ja osallistui aktiivisesti sen toimintaan.

Jehki Palviaisen kuoltua Sofia Palviainen kasvatti yksin Urho-poikansa. Sofia toimi Kirkonkylän kansakoulun opettajana yhteensä 40 vuotta aina vuodesta 1917 vuoteen 1957. Sofia Palviainen oli aktiivinen toimija Kontiolahden Lotta-yhdistyksessä ja sitä kautta myös Suojeluskunnan toiminnassa Kontiolahdella.

Urho Palviainen kävi kansakoulunsa Kontiolahdella ja lähti sitten jatkamaan opintojaan Joensuun yhteiskouluun. Hän ehti kirjoittaa ylioppilaaksi ennen jatkosotaa. Hän oli myös suorittanut Reserviupseerikoulun ja kaatuessaan 29.6.1944 hän oli sotilasarvoltaan vänrikki.

Urho Palviainen oli Maire Räsäsen koulutoveri Joensuun Yhteiskoulussa. Maire muistelee, kuinka talvisodan alkaessa hän palasi yhdessä Urhon kanssa Joensuusta kotiin Kontiolahdelle: *”Yhteiskoulun rehtori Paavo Ansa tuli luokkaan ilmoittamaan, että koulu suljetaan sodan takia. Lähdin kotiin Kontiolahdelle junalla yhdessä Urho Palviaisen (opettaja Sofia Palviaisen poika, kaatui kesällä -44), Jouko Puhakan ja hänen Tapio-veljensä sekä Mauno Saarelan (pappilan poika, kaatui samoin jatkosodassa) ja Viola Zilliackuksen (apteekkarin tytär)*

kanssa. Räsälän hevonen tuli Kontiolahden asemalle vastaan. Kävelimme kuitenkin kotiin, mutta reput ja muut tavarat tulivat reessä. Matkalla pohdittiin alkanutta sota. Urho P. oli saanut palkintoja hyvänä ampujana. Suojeluskuntalaiset ampuivat rannalla ampumapenkassa. Olimme kovasti huolissamme, miten meille nyt käy. Pojat olivat kuitenkin uhoavalla mielellä, mutta eivät he sotaan päässeet, koska olivat vielä niin nuoria.” (Maire Räsänen haastattelu 18.5.2020).

Seppelettä laskemassa sankaripatsaalle rovasti Emil Hakamies ja kirjakauppias Linda Räsänen. Taustalla vasemmallaopettaja Sofia Palviainen, Lauri Massinen, Allan Romppanen, mv.Heikki Kärki, Johan Pikkarainen. (Linda Räsänen mies. kirkonkylän kansakoulun opettaja Yrjö Räsänen kaatui sodassa 30.7.1941 ja opettaja Sofia Palviaisen pka vänrikki Urho Palviainen kaatui 29.6.1944).

Opettaja Sofia Palviainen joutui johtajaopettaja Yrjö Räsänen kaaduttua osallistumaan sankarihautajaisiin, joissa siunattiin sankarihautaan koulun entisiä oppilaita. Lähes viimeisin sankarihautaus, johon hän osallistui, oli oman pojan Urhon siunaaminen sankariristin alle. Sofia Palviainen toimi kirkonkylän kansakoulun opettajana 1917–1957. Sofia Palviainen toimii aktiivisesti myös Kontiolahden Lotta-yhdistyksessä.

Pikkarainen Kauko, s. 30.11.1920 – k. 27.9.1941, 38. KS, alikersantti 5./JR 9

Kauko Pikkaraisen vanhemmat olivat Juho Pikkarainen ja Saimi os. Soikkeli. Juho Pikkaraisen isä Kalle Pikkarainen oli kirkonkylän yhden vanhimman talon Purolan isäntä. Pikkaraiset asuivat vanhimman hautausmaan kohdalla nykyisen Keskuskadun yläpuolella sijainneessa maatalossa. Perheessä oli kaikkiaan 11 lasta, joista kaksi kuoli jo lapsena (1930-luvulla) aivokalvontulehdukseen. Myöskin Kauko Pikkaraisen vanhempi veli Vilho Pikkarainen (s. 1918) osallistui jatkostaan haavoittuen vakavasti kaksi kertaa. Vilho Pikkarainen asui myöhemmin Kontiolahden Satamassa ja toimi mm. haudankaivajana kaivaen vuosikymmenien ajan hautoja traktorilla Kontiolahden seurakunnan hautausmailla.

Kauko Pikkarainen toimi nuoruutensa maanviljelijänä kotitalallaan kirkonkylässä. Kaukon nuorempi sisko Pirkko Pehkonen muistelee, kuinka hän kerran tapasi veljensä kirkonkylän "raitilla": *"Kauko tuli minua vastaan sotilaspuvussa, enkä tunnistanut häntä. Olin silloin vain 8-vuotias. Opettaja Olga Lappi oli opettanut koulussa, että kaikkia vanhempia ihmisiä pitää muistaa tervehtiä kohteliaasti. Niinpä niiasin vastaan tulevalle Kaukollekin. Hän sanoi kuitenkin minulle, ettei sentään veljeä tarvitse niin kohteliaasti tervehtiä. Se jäi minulle mukavaksi muistoksi veljestä, vaikka hänen kaatumisestaan ja sankarihautajaisista en muistakaan mitään."*⁴

Pikkarainen Erkki Armas, s 5.6.1917 – k. 31.7.1941, Ruskeala, sotamies 6./JR 51

Erkki Pikkaraisen koti oli alkuaan Pyytivaaralla, josta perhe siirtyi Kontiolahden Satamaan. Erkin isä oli Heikki Pikkarainen ja he olivat sukulaisia samoin jatkosodan alkuvaiheessa kaatuneen Kauko Pikkaraisen kanssa.

Erkki Pikkarainen lähti muiden Kontiolahden miesten kanssa jatkosotaan Kontiolahdelta, jossa JR 51 koottiin juhannuksen aikoihin 1941.

Pitkänen Aimo lisakki, s. 20.3.1915 k. 10.6.1944 Terijoki, kers. 3. MTRaskPtri

Aimo lisakki Pitkänen syntyi 20.3.1915 Pyytivaaralla maanviljelijä lisakki Pitkäsen (1869-1937) ja vaimonsa lidan (o.s. Soikkeli, 1884-1967) kuudentena lapsena. lisakki oli syntynyt Lehmosa Junkkalan tilalla. Perustettuaan perheen hän osti Pyytivaaralta Pietarilan tilan, jonne muutettiin vuonna 1907. Perheeseen syntyi kaikkiaan 14 lasta, joista kaksi kuoli pienenä.

Perheen kolme vanhinta lasta Ester (s.1907), Lauri (s.1910) ja Veikko (s.1911) kävivät kansakoulun kirkonkylässä. Matka oli pitkä, noin 7 kilometriä suuntaansa. Talviaikaan Lauri kävi koulua hevosella ja reellä. Opettajalla oli talli, jonne hevonon irrotettiin valjaista. Opettajan piti olla apuna valjastamisessa. Kevät- ja syystöiden aikaan hevoset eivät maata-

losta koululaisille joutaneet. Vuonna 1913 syntynyt Otto ja kaikki häntä nuoremmat lapset, myös Aimo, kävivät kansakoulun Jakokoskella. Matkaa kotoa Pietarilasta Jakokosken uudelle kansakoululle oli neljä kilometriä. Aimo oli kuitenkin merkitty kirkonkylän kansakoulun oppivelvolliseksi. Kun Aimo aloitti kansakoulun, siirtyi vanhempi veli Veikko Jakokosken kansakouluun ja näin Aimo seurasi häntä. Aimon nimi onkin liitetty kirkonkylän kansakoulun Pro Patria tauluun juuri tämän oppivelvollisuusluettelon perusteella, jossa hänen nimensä on.

Aimon koulu-aikaan 1920-luvulla kansakoulussa lapsille opetettiin myös kasvimaan perustamista ja hoitoa. Tavoitteena oli levittää puutarhatietoutta koteihin ja sillä tavoin monipuolistaa perheiden ruokavaliota. Juurikasveja ei vielä kovin laajalti tunnettu. Oppilaiden piti tehdä kesäaikaan näytekasvima. Aimo ja Otto kasvattivat 3. ja 4.luokan välisenä kesänä porkkanaa, naurista, punajuurta ja lanttua. Kaksi opettajaa kävi syksyllä tarkistamassa kasvimaan.

Kansakoulun jälkeen Aimo teki töitä kotitalalla ja talvisin savotassa. Hän opetteli myös suutarin töitä. Suutari oli vuosittain monta viikkoa kerrallaan Pietarilassa valmistamassa kenkiä ja rukkasia suuren perheen tarpeisiin. Suutarin oppipoikana Aimo oppi kenkien valmistuksen.

Sähkömiehenä Joensuussa

Aimo oli vuosina 1935 - 1936 töissä sähköasentajana Häkkisen sähköliikkeessä Joensuussa. Hän oppi sähkömiehen työn käytännön kautta työnjohdon alaisena ja opastuksessa. Teoriatiedon Aimo sai tekniikan käsikirjastaan. Päivittäiset työmatkat Pyytivaaralta Joensuuhun taittuivat junalla. Pikkusisko Inkeri (1927-2012) kertoi, että Aimo oli joskus ostanut palkkarahoillaan appelsiineja ja tuonut näitä ihmeellisiä herkkuja pikkusisaruksilleen (Irja s.1925, Inkeri s.1927, Kalevi s.1929 ja Mirja s.1931). Aimolla oli myös leikkimieltä. Teki esimerkiksi puusta leikkiauton, jolla saattoi saunapolulla huristella alamäkeen.

Suojeluskunta ja torviseitsikko

Aimo oli liittynyt Kontiolahden suojeluskuntaan 17-vuotiaana vuonna 1933, veljeksistä ensimmäisenä. Hän kävi aktiivisesti suojeluskunnan harjoituksissa ja suoritti useita kuntoisuusmerkkejä. Lääkintäkurssit olivat Aimolle erityisen mieluisia, niillä sai käytännöllistä tietoa terveydenhoidosta. Tiedollisen kouluttautumisen ohella suojeluskunnan monipuolinen ryhmätoiminta kehitti myös sosiaalisia taitoja. Aimo oli yritteliäs, taitava käsitöissä ja huumoria oli mukana usein hänen toimissaan. Veli Toivo kuvaa Aimoa tehokkaaksi nuoreksi mieheksi, kouluttautui kansakoulupohjalta sähkömieheksi, osallistui suojeluskunnan toimintaan, auttoi kotitilan töissä ja oli muutenkin aktiivinen vapaa-ajallaan unohtamatta nuorempia sisarusiaan. Aimo seurusteli Aino Korhosen kanssa, joka asui Varparannan suunnalla.

Aimo kuului suojeluskunnan torviseitsikkoon. Hän harjoitteli kotona nurkkakamarissa. Inkeri-sisko muisteli, että veli harjoitteli usein kappaletta ”Oi kallis Suomenmaa”. Aimo oli musikaalinen ja osti savottatöistä säästämillään rahoilla myöhemmin viulun. Se jäi sodan jälkeen Toivo-veljelle. Varusmiespalveluksen Aimo suoritti Onttolassa 1936-1937 lentosotamiehenä.

Sota

Pietarilasta lähti talvisotaan viisi poikaa Lauri (s.1910), Veikko (s.1912), Otto (s.1913), Aimo (s.1915) ja Toivo (s.1920). Jatkosotaan lähti lisäksi Viljo (s. 1922). Hän oli muuttanut 17-vuotiaana syksyllä 1939 Sippolaan viilarin oppiin ja liittynyt siellä suojeluskuntaan. Viljo kaatui 19.6.1944, hänen hautansa on Inkeröiden sankarihautausmaalla.

Aimon joukko-osasto jatkosodassa oli Rannikkotykistörykmentti 13 ja sen alainen 3.Moottoroitu raskas patteri. Rykmentti suojaasi Terijoen rannikkoa, ettei venäläinen pääse Suomalahdelta. Aimo oli raskaassa rannikkotykistössä ampumassa Kronstadtin suuntaan. Aimo oli sotilasarvoltaan kersantti ja toimi joukkueenjohtajana.

Aimo kaatui Kuokkalassa Terijoen vieressä 10.6.1944 suurhyökkäyksen toisena päivänä Kronstadtin suunnasta tullessa voimakkaassa tykistötulituksessa.

Aimon veli Toivo (s.1920) kertoo 8.3.2022: ”Kontiolahteen rautatieasemalle Aimo tuli junnassa, niin minä kävin hänet katsomassa, avasin hänen arkkunsa ja siitä minä tunsin, että Aimo on arkussa. Oli varmasti. Kasvonsa olivat ehjät, mutta mitä selän takana oli, siitä kerrottiin, että aikamoinen sirpale oli kulkenut hänen lävitseen.”

Toivo pääsi Lapin rajoilta lomalle Aimon hautajaisiin, jotka olivat marraskuussa 1944. Ne olivat viimeiset sotilaalliset hautajaiset Kontiolahdella. Kunnialaukaukset ammuttiin haudoilla, kolme yhteistä laukausta kiväärillä Aimon haudalla. Iida-äiti järjesti Pyytivaaralla Pietarilan tuvassa muistotilaisuuden. Vieraita oli Toivon arvion mukaan 120, heille tarjottiin juhlaruoka.

Nämä tiedot on koostettu Aimon veljeltä Toivo Pitkäseltä (s.1920, elää) Matti Pitkäseltä (Toivo Pitkäsén poika), Viljo Pitkäsén pojalta Jorma Pitkäseltä, Irja Kiisseliltä (os. Kuusela. Aimo oli Irjan eno) ja Mika Kuuselalta (Aimo oli Mika eno).

Martti Puhakka, s. 17.5.1914 – k. 17.8.1941 Kuokkaniemi, alikersantti 4./JR51
 Sipri Puhakka, s. 7.3.1916 – k. 16.7.1941 Ruskeala, alikersantti I/JR9

Martti ja Sipri Puhakka olivat veljeksiä ja kaatui-
 vat kuukauden välein hyökkäysvaiheen aikana ke-
 sullä 1941. Puhakan veljesten isä oli **Juho Puhakka**
 (1875–1917) ja äiti Susanna P. (os. Forsberg)
 (1872–1959) ”Saaren Sanna”. Perhe asui Jouhte-
 nisen saarella. Perheeseen syntyi kaikkiaan 10
 lasta, joista neljä kuoli ennen aikuisikää. Puhakan
 veljeksistä osallistuivat sotaan Martin ja Siprin li-
 säksi myös **Urpo** (s. 25.6.1909) ja **Jorma** (s.
 10.6.1911). Jorma Puhakka hukkui Höytiäisen ke-
 vätjäihin 10.5.1985.

Kuvassa Urpo (vas.), Martti (kesk.) ja Sipri Pu-
 hakka (oik.)

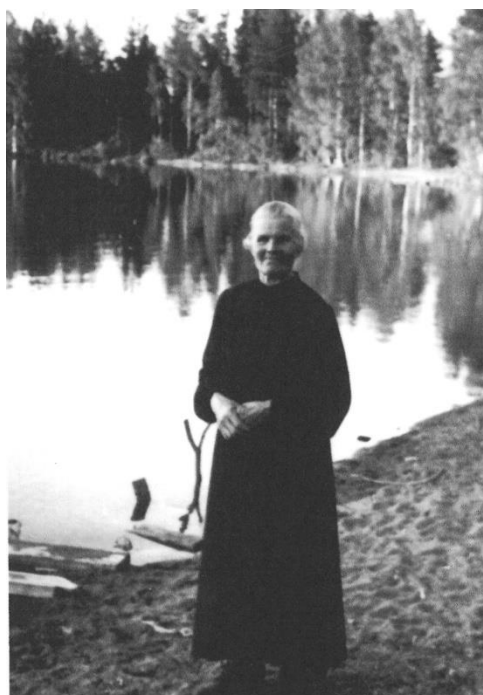
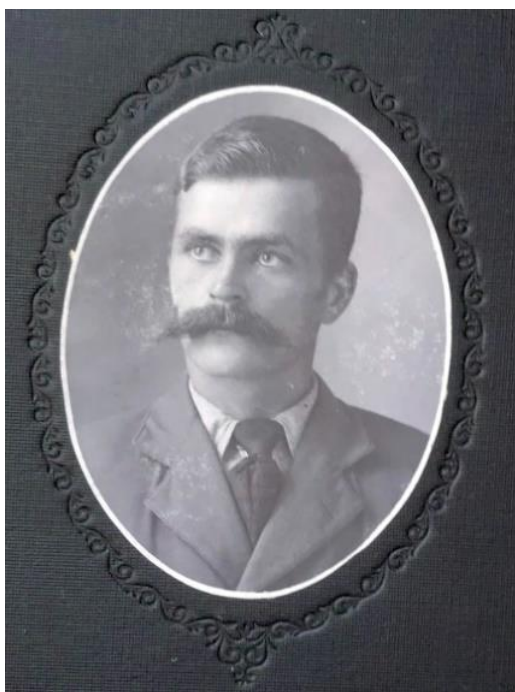

Saaren Sanna ja pojat Jorma (vas.) ja Urpo Puhakka (oik.)

Sanna Puhakka muutti Jouhtenisen saaresta Polvijärvelle poikansa Urpo Puhakan luokse
 ”vanhuuden päivilleen”. Jorma Puhakka asui vielä jonkin aikaa saarella, kunnes muutti man-
 tereelle Kontiolahden Satamaan.

Juho Puhakan isä ja siten Martti ja Sipri Puhakan ukki ja Lapin sodassa kaatuneen Tapio Puhakan isoukki oli maakauppias **Matti Puhakka vanhempi** (24.3.1841 – 24.6.1887). Hän oli solminut avioliiton 17.5.1869 Susanna Silvennoisen (19.3.1848 – 17.8.1918) kanssa. Avioliitosta syntyivät lapset:

1. **Matti Puhakka** (2.5.1870 – 3.12.1950), puuseppä. Hänet oli vihitty avioliittoon Serafia Miettisen (6.7.1869 Kuopio – 15.7.1945) kanssa 3.3.1895. He saivat kaikkiaan kuusi lasta, joita olivat:
 - a. **Niilo Puhakka** (6.12.1895 – 16.6.1975), mylläri Kontiolahdella, pojat Jouko ja Tapio Puhakka. Tapio kaatui Lapin sodassa Enontekiöllä 8.11.1944.
 - b. Eliina (10.7.1900 – 6.6.1909).
 - c. Matti Puhakka (31.12.1903 – 7.1.1982, puuseppämestari Kontiolahdella, avioliitossa Hilja Maria Juhontytär Kettusen (s. 3.4.190?) kanssa. Heidän kaksospoikansa Erkki Juhani ja Paavo Sakari (s. 13.8.1932 jatkoivat puuseppäliikkeen hoitamista kirkonkylässä. Erkki elää edelleen.
 - d. Väinö (s. 31.12.1905-), muutti 15.4.1905 Sortavalan maaseutumaahan naimattomana.
 - e. Saima Gustaava (15.3.1908-).
 - f. Paul Veikko (4.2.1911 – 13.6.1912).
2. Juho Puhakka (13.3.1875 – 9.6.1917), vihitty avioliittoon 11.11.1895 Susanna Forsbergin, ”Saaren Sanna” (22.6.1872 – 21.10.1959) kanssa.

Kuvissa Martti ja Sipri Puhakan vanhemmat Juho Puhakka ja Susanna Puhakka os. Forsberg

Tapio Puhakka, s. 24.1.1925 – k. 8.11.1944 Enontekiön Kätkäsuvanto, korpraali 2./JR8

Niilo **Tapio Puhakka** oli jatkosodassa kaatuneiden ”Saaren Sannan” poikien Martti ja Sipri Puhakan pikkuserkku. Tapion isä oli puuseppä, mylläri, valokuvaaja, ”keksijä” Niilo Puhakka (1895–1975) ja äiti kauppiaan tytär Aino Lemmitty Tanskanen (s. 12.10.1897). Tapion veli oli kirjailija Jouko Puhakka (s. 15.5.1922). Jouko Puhakka osallistui jo talvisotaan sekä myöhemmin jatkosotaan ja haavoittui vaikeasti.

Jouko Puhakka on kirjassaan *Niko Surakan vapaussota* kuvannut isänsä Niilo Puhakan toimintaa Kontiolahdella vapaussotatalven 1917–18 aikana. Niilo Surakka osallistui vapaussotaan niin sotilaana kuin ”puhelinmontttöörinäkin”. Kirja kuvaa hyvin autenttisesti myös Kontiolahden

suojeluskunnan syntyvaiheita.

Mauno (Maunu) Rafael Johannes Saarela s. 21.5.1924 – k. 20.6.1944 Viipuri, korpraali, 1.KKK/JR 37

Mauno (Maunu) Rafael Saarela kaatui jatkosodan loppuvaiheissa 20.6.1944 Viipurissa. Hänen ruumiinsa jäi joukkojen vetäytyessä kentälle. Hänet ilmoitettiin kadonneeksi ja julistettiin kuolleeksi. Sankarihautaus oli Tampereella, jossa oli mukana myös luokkatoveri Maire Räsänen. Mauno Saarelan haudapaikka on Tampereen sankarihautausmaalla nro 143.

Mauno (Maunu) Saarelan isä Allan Kustaa Saarela (vuoteen 1906 Siren) toimi Kontiolahdella pitäjänapulaisena ja kirkkoherrana vuosina 1921–40.⁵ Mauno Saarela kävi siten kansakoulunsa Kontiolahden kirkonkylän kansakoulussa, josta jatkoi oppikouluun ja lukioon Joensuun yhteiskouluun.

Maunon isä Allan Kustaa Saarela oli vihitty papiksi 1912, jonka jälkeen hän toimi kappalaisena Impilahdella. Toimi Kontiolahdella pitäjänapulaisena 1921–28, jonka jälkeen kirkkoherrana vuoteen 1941 saakka. Avioitui 1916 Sortavalan kirkkoherran rovasti Johannes Sahlmanin tyttären Ennin kanssa. Toimi myös Joensuun rajavartioston pappina Onttolaissa 1926–40 ja Kontioniemen keuhkotautiparantolan pappina 1930–40.

Välirauhan loppupuolella 1941 Saarelat muuttivat Teiskoon, jonka kirkkoherraksi Saarela valittiin. Kuoli Tampereella 1979. Saareloilla oli kolme poikaa, joista vanhin 1918 syntynyt res. luutnantti Antero haavoittui talvisodassa.

Kirkkoherra Allan Saarela, Maunun isä

Turunen Osmo Aarne, s. 3.12.1913-k.30.7.1941, 25. SotaS, sotamies II/JR 51

Osmo Turunen oli kotoisin aivan Kontiolahden kirkonkylästä nykyisen Keskuskadun varrelta. Hänen isänsä Heikki Turunen toimi Kontiolahden kirkon suntiona vuosina 1924–33. Vuodesta 1933 alkaen aina jatkosotaan saakka Osmo-poika jatkoi isänsä työtä suntion tehtävissä. Vuoden 1935 aikana suntion tehtäviä hoiti Allan Romppanen, jolloin Osmo Turunen lienee ollut sotaväessä.

Osmo Turusen kaaduttua heti hyökkäysvaiheen aikana Ruskealassa (kyseessä lienee sama ilmapommitus, jossa Yrjö Räsänen kaatui samana päivänä 30.7.1941) suntion tehtävä jäi avoimeksi. Uudeksi suntioksi valittiin maanviljelijä ja aktiivinen suojeluskuntalainen

Heikki Kärki, joka hoiti suntion tehtäviä 1941–65. Heikki Kärjen jälkeen suntioksi valittiin Veikko Sorsa, joka hoiti tehtävää aina vuoteen 1980 saakka. Veikko Sorsa asui samassa Heikki ja Osmo Turusen aikanaan omistamassa pienessä talossa Keskuskadun varrella aina kuolemaansa saakka. Sorsa oli nimittäin avioliitossa Osmo Turusen Märta-sisaren kanssa.⁶

TALVI- JA JATKOSODAN AIKA KONTIOLAHDELLA

TALVISODAN JA VÄLIRAUHAN AIKA 1939-41

Sodan alkaminen ja evakuoinnit

Talvisodan alkaessa sotaan lähtevät joukot koottiin ja varustettiin lähinnä suojeluskuntataloilla ja kouluilla. Kontiolahten eikä Ylämyllyn varuskuntia ei tässä vaiheessa vielä ollut perustettu. Kontiolahtelaiset miehet lähtivätkin talvisotaan pääosin Kontiolahten Suojeluskuntatalolta. Käsky sotaan lähdöstä ja suojeluskuntatalolle kokoontumisesta vietiin koteihin lähettien avulla, kuten eräs haastateltava muistelee: ”Minä itse olin siinä lähetinä ja yöllä lähetettiin, suksella hiihettiin, talo talloo, niin se viesti ilmoitettii, että pittää kokoontua kirkonkylään päiväaikana.”⁷ Sotaan lähdön muistomerkki urheilukentän vierellä muistuttaa tapahtumasta. Muistokivessä on sanat: ”Tältä paikalta lähtivät Kontiolahten miehet syksyllä 1939 talvisotaan. Kun on vaaralle alttiina syntymämaa, koti, askaret jäädä saa.”

Kuntia ohjeistettiin valmistautumaan kriisiaikaan. Tämän lääninhallituksen ohjeistuksen johdosta Kontiolahdessa perustettiin 23.10.1939 kansanhuolto-, väestönsuojelu- ja työvelvollisuuslautakunta, jonka tehtävänä oli vastata asepalvelukseen kuulumattomia kuntalaisia koskevista poikkeusolojen järjestelyistä. Kontiolahtella lautakunta toimi aluksi väliaikaisena toimikuntana. Toimikunnan jäseniksi nimitettiin Onni Mustonen (pj.), Edv. Tolvanen ja Armas Tiittanen, varajäsenenä Oskari Paatero, Eevert Eskelinen ja Alli Mäkinen. Kansanhuoltolautakunta vastasi mm. ostokorttien jakelusta, luovutettavan elintarvikkeiden kuten viljan, lihan, perunan, kananmunien ja eläinten tilastoinnista ja luovutusten organisoimisesta. Tehtäviin kuului sodan jatkuessa myös evakuidun siirtoväen asuttaminen ja heidän elinmahdollisuuksistaan huolehtiminen.⁸ Lautakunta oli vastuussa kunnan alueen kansanhuollon järjestelyistä ensisijaisesti Kuopion läänin kansanhuoltopiirille Kuopioon. Lautakunnan tuli toki vastata myös suoraan Kansanhuoltoministeriön määräysten toimeenpanosta kunnan alueella.

Evakuointiin varautumisesta annettiin määräykset Enoa ja Kontiolahtea myöten. Mukaan otettavat tavarat oli nimiöitävä ja pakattava. Lapsille tuli tehdä kaulaan ripustettavat nimellä varustetut peltilaput. Evakuointia ei tarvinnut Kontiolahten osalta kuitenkaan aloittaa. Sen sijaan Joensuun kohdalla vapaaehtois pohjalta tehtyjä kaupunkilaisten evakuointeja ehdittiin jo toteuttaa.

Sodan alta saapuvia evakkoja kulki myös Kontiolahden kautta. Evakkoja ja heidän karjaansa majoitettiin kirkonkylällä mm. pappilaan. Kirkkoherra Saarela toi kerran kirkosta palatessaan mukanaan Ilomatsista lähteneen parikymmenpäisen karjan ajajineen. Karja majoitettiin väliaikaisesti pappilan navettaan ja itse evakot saivat yötilaa pappilan suojista.⁹ Allan Kustaa Saarela toimi pappina Kontiolahdella vuosina 1921–41, josta kirkkoherrana vuodet 1929–41. Hänen puolisonsa Enni Saarela on muistiinpanoissaan kuvannut erityisesti talvisodan ja välirauhan aikaa Kontiolahdella.

Heti talvisodan päätyttyä tuli kirkonkylään uusi ryhmä evakkoja. Harlun ja Sortavalan alueen asukkaita - suurelta osin naisia ja lapsia - asettui pappilaan noin viikon ajaksi. Miehet saapuivat muutamaa päivää myöhemmin hevoskuormineen. Heidän tiensä kuitenkin jatkui eteenpäin, koska uuden rajan myötä kotiseudulle ei ollut enää palaamista. Kontiolahden kunta oli varautunut sijoittamaan kunnan alueelle talvisodan evakuoinneissa siirtoväkeä lähes 3000 henkeä, joista kirkonkylän osuus olisi ollut 570 henkeä. Talvisodan jälkeen Kontiolahdelle sijoitettujen evakkojen määrä jäi kuitenkin vähäiseksi. Jatkosodan jälkeinen siirtoväen asutus sen sijaan toi Kontiolahden kunnan alueelle yhteensä 1184 siirtolaista.¹⁰

Kontiolahden miehet talvisodassa

Talvisodassa kaatui kontiolahtelaisia miehiä, joiden syntymäkunta oli Kontiolahti yhteensä 36 miestä, mutta joiden asuinkunta oli Kontiolahti, vain 19 sotilasta. Kontiolahdella syntyneistä talvisodassa kaatuneista 17 miestä oli muuttanut Joensuuhun tai naapurikuntiin. Tappioiden vähyyden katsotaan liittyvän siihen, että kontiolahtelaisia miehiä oli sijoitettu erityisesti lääkintäjoukkoihin sekä Kollaalla taistelleissa joukoissa tykistöön, joissa tappiot olivat eturintamassa taistelevia joukkoja vähäisemmät. Kollaalla kontiolahtelaisia miehiä taisteli erityisesti JR 69:n, JR 36:n ja JR 37:n joukoissa. JR 69, joka oli koottu pääosin asevelvollisista, oli osa 23.Divisioona. Pääosa JR 69:stä siirrettiin Kollaan puolustukseen 20.2.1940, jolloin JR 34 ja JR 35 vapautettiin ja siirrettiin Ulismaiseen. JR 69, jonka komentajana toimi everstiluutnantti Kaarlo ”Kalle” Raunio. Rykmentti oli koottu pääosin Pieksämäen alueen reserviläisistä ja

Savon Jääkärirykmentin sekä Viipurin Rykmentin asevelvollisista. Rykmentti kantoi keskeisen vastuun maaliskuussa 1940 Kollaan lähes ylivoimaisesta puolustamisesta vastassaan yhtämittainen vihollisen tulimyrsky ja hyökkäävien joukkojen ylivoima. Kollaan puolustustaiste-
luja ovat läsnä olleina kuvanneet mm. Erkki Palolampi kirjassaan Kollaa kestää ja sotilaspappi Jorma Heiskanen kirjassaan Kenttäpappina Kollaalla.

JR 36 oli Joensuun sotilaspiirin perustama joukko, jota komensi Joensuun Suojeluskuntapiirin päällikkö eversti Saunio. Joulukuun alusta 1939 lähtien aina 20.2.1940 saakka Kollaan puolustuksesta päävastuun kantoivat JR 34 ja JR 36, joita tuki KTR 12. Kollaan taistelujen päävastuu oli IV Armeijakunnalla, jota johti kenraalimajuri Woldemar Hägglund. Tähän yhtymään koottiin tammikuussa 1940 myös Er.P 22, Kev.Os 23 ja JR 69, joissa oli mukana kontiolahtelaisia. Kontiolahtelaisia miehiä oli sijoitettu mm. JR 36:een (kaatui 1), JR 37:een (kaatui 1), JR 43:een (kaatui 2), JR 69:ään (kaatui 5), JR 63:een (kaatui 3), Er.P 1:een (kaatui 3), Er.P 22:een (kaatui 4), Er.P 23:een (kaatui 3), Er.P 24:een (kaatui 1), Kev.Os 23:een (kaatui 1), KTR 12:sta (kaatui 1) ja KTR 13:sta (kaatui 1) sekä SissiP 5:een (kaatui 1).

Talvisodan aika kotirintamalla

Talvisodan taistelut koskettivat kontiolahtelaisia vahvasti. Kontiolahden miehiä oli koottu joukkoihin, jotka osallistuivat Kollaan taisteluihin. Tykistön ampumääänet kuuluivat hyvällä säällä aina Kontiolahdelle saakka. Asuntojen pimentämisestä pommitusten varalta oli annettu ohjeistusta. Ikkunoiden peittäminen kysyi kekseliäisyyttä ja pimentämiseen käytettiin-
kin hyödyksi kaikkia saatavilla olevia ”rättejä”. Eräs haastateltava kuvaa tilannetta talvisodan alkaessa: ”Mitenkä tässä käy? Ei ollut verholoita, ikkunoihin oli pantava rätit, sotilaita siinä rupesi liikkumaan. Mainilan laukauksista puhuttiin, siitä se alkoi.”¹¹

Kontiolahti sai osansa pommituksista. Venäläisten pommikoneiden laivueita lensi kirkonkylän yli. Kuusojan siltaa tiedetään pommitetun. Joensuun pommitusten estämiseksi Jaaman-
kankaalle lavastettiin ”aavekaupunki”¹² Lentokoneiden varalta annettiin määräys peittää

talojen ikkunat öisin. Samoin talojen lämmittäminen oli sallittua vain öisin, etteivät lämmityksestä aiheutuvat savut olisi merkinä viholliskoneille.

Pyytivaaralla toimi ilmavalvonta-asema, jonka tukikohtina olivat Pessin ja Happonen talot. Ilmavalvonnasta huolehtivat pääasiassa lotat. Ilmavalvonnassa käytetty 1–2 tunnin valvontavuoro korkealla tornissa tuntui ankarana talvisodan pakkastalvena pitkältä. Ilmavalvonnan ruokahuolto järjestettiin pääosin kirkonkylästä käsin. Elina Räsäsen mm. kuljetti hiihtäen äidin valmistamaa evästä ilmavalvontaa suorittaville lotille Pyytivaaralle.¹³ Ilmavalvontaa johtivat alueelliset Ilmapuolustusaluekeskukset (IPAK), joista lähin sijaitsi Joensuussa. Kussakin kunnassa toimi IPAK:n alaisena ilmasuojelukeskus ja sen työvälineenä ilmasuojelukomppania. Ilmasuojelukomppaniaan koottiin 17–18 –vuotiaita nuoria miehiä sekä nostoväki-ikäluokkaan kuuluvia reserviläisiä.¹⁴

Sodasta huolimatta nuoriso järjesti pieniä kotijuhlia ja kutsuja, joihin saatettiin jopa valmistaa iltapukuja. Useimmat pojat liittyivät viimeistään talvisodan alettua suojeluskuntaan, koska arveltiin, että suojeluskuntaan kuulumattomat nuoret pojat lähetetään karjanajoon Sisä-Suomeen. Naiset neuloivat ja valmistivat paketteja lähetettäväksi ”tuntemattomille sotilaille”. Samoin suoritettiin erilaisia keräyksiä armeijan varustamista varten. Sodan alettua kerättiin ja valmistettiin mm. suksia, turkkeja ja turkisliivejä sotilaita varten.¹⁵

Elintarviketilanne Kontiolahdella, kuten muuallakin rintaman takaisissa maaseutupaikajissa, oli vielä talvisodan aikana suhteellisen vakaa. Maataloissa ei koettu erityistä erityistä niukkuutta, koska talouden omavaraisuus antoi hyvän selviytymispohjan. Eräs haastateltava muistelee: ”Oli eläimet, elikoista saatiin elinkeinoo.. Voikauppaa käytiin kovaa, elintarvikekauppa kävi, voita ja lihaakin myytiin, viljaakin ostettiin. Raha liikkui, mutta ostettavaa ei juuri ollut.”¹⁶

Kansanhuoltolautakunta kantoi erityistä huolta elintarvikkeiden riittävydestä. Talvisodan alla järjestetyt Yleiset Harjoitukset uhkasivat maatiloilla syystöiden tekemistä. Kansanhuoltolautakunnan kirjeessä kylien työpäälliköille kuuluu vakava huoli tulevan talven elintarviketilanteen ja seuraavan satokauden merkityksestä koko maan selviämisessä kriisistä:

”Kontiolahden kunnanvaltuusto on valinnut jokaiseen kansakoulupiiriin työpäälliköt, joiden tehtävänä on koettaa vapaaehtoisin keinoin saada kiireellisimmät syystyöt tehdyiksi ja muutenkin puutteenalaisten asemaa huojennetuksi. Kansanhuoltoministeriön kehoituksesta pyydämme Teitä kohdaltanne koettamaan parhaanne tuon tehtävän suorittamisessa neuvotellen naapurien kanssa talkoon ym. muotoisista avuista, ettei maanpuolustuksessa olevain perheet joutuisi suureen puutteeseen ja tätä tietä masentaisi maamme vartiossa olevain miesten mieliä.”¹⁷

Talvisodan päättymisen jälkeiset tapahtumat Kontiolahdella

Talvisodan jälkeisessä rauhanteossa Suomen itäraja muuttui lännemmäksi ja tuli tarpeen rakentaa puolustusta mahdollista uutta hyökkäystä silmällä pitäen. Rajan läheisyyteen keskitettiin paitsi rajajoukkoja, myös varusmieskoulutusta antavia joukko-osastoja. Pohjois-Karjalassa joukkoja sijoitettiin Nurmekseen, Lieksaan, Ylämyllylle ja Kontiorantaan. Kontiorannan varuskuntaan ensimmäiset joukot sijoitettiin kesäkuussa 1940. Muodostetut joukot olivat suurelta osin koottu JR34:stä ja JR36:sta, joissa oli huomattava määrä talvisodassa Kollaalla taistelleita joukkoja. Kollaan taistelujen muistomerkki, Kollaan Vasama pystytettiin varuskunnan portin läheisyyteen 1959.¹⁸

Talvisodan päätyttyä Kontiolahteen alettiin sijoittaa merkittävässä määrin asejoukkoja. Varuskunnan vähäisten ja puutteellisten majoitusolosuhteiden johdosta joukkoja, etenkin upseeristoa majoittui kirkonkylän taloissa. Maaliskuun loppupuolella 1940 Pappilaan majoitettiin 1/JR 36:n esikunnasta upseereita ja aliupseereita sekä 10 hevosta. Heti heidän saavuttuaan alkoi pappilaan tulla miehistöä ja aliupseereita niin, että pappilassa asui maaliskuun vaiheessa yli 50 sotilasta. Samaan aikaan Räsälässä kotiutettavia sotilaita oli majoitettuna tuvan täydeltä niin, että ”sotilaita oli talo täpösen täynnä penkinalusia ja liitereitä myöten”.¹⁹ Huhtikuun alkupuolella nämä Kollaalta saapuneet joukot siirrettiin Kontiorannan vastaperustettuun ”varuskuntaan”. Pappilaan majoitettiin heidän jälkeensä reserviläisiä ja

luovutetulta alueelta saapuneita nostomiehiä. Kesän 1940 aikana pappilassa oli majoittuneena reserviläisiä sekä syyskesällä 1940 kolmen kuukauden ajan JR 34:n esikuntaa. Tähän joukkoon kuului mm. ”Marokon kauhuna” tunnettu kapteeni Arne Juutilainen, joka taisteli talvisodassa Kollaanjoella komppanianpäällikkönä II/JR 34:ssä. Esikunnan pappilassa asuminen tiesi alituista liikennettä pappilan ympäristössä ja sotaväki piti myös taisteluharjoituksia pappilan ympäristössä. Vielä tammikuussa 1941 pappilaan majoitettiin reservinupseereita, jotka osallistuivat Kontiorannan varuskunnassa pidettyihin harjoituksiin.²⁰

Aavekaupungin rakentaminen Jaamankankaalle²¹

Valekaupungin rakentaminen oli paikallisten henkilöiden ideoima hanke. Sen keksijöinä pidetään joensuulaista sähköliikkeen omistajaa Ilmari Häkkistä, sekä Kontiolahdella Pielisjoen Ristisaarella uittojen työmaanjohtajana työskennellyttä piiriesimies Aaro Sauniota. He yhdessä ideoivat ja toteuttivat Joensuun katuvaloja kuvaavan valekaupungin rakentamisen tälle alueelle talven 1939–1940 aikana. Lupa toteutukselle saatiin Joensuussa sijainneelta Ryhmä Talvelan ilmantorjuntakomentajalta. Valekaupungin tarkoituksena oli houkutella ja harhauttaa vihollisen yöaikaan toimivia lentokoneita pudottamaan pommikuormansa Jaamankankaalle Joensuun kaupungin sijaan.

Tämä alue sijaitsee noin 11 kilometrin päässä Joensuun keskustasta pohjoiseen. Vuonna 1939 alueella oli noin 3–4 kilometrin levyinen paloaukea, jossa kasvoi jo noin metrin mittainen taimikko. Jaamankankaan alue soveltui muutenkin hyvin valekaupungin pohjaksi, koska alue oli asumaton. Alueelle rakennettiin Aaro Saunion ja tämän työmiesten toimesta kolme pitkää pääkatua ja useita poikkikatuja. Asennustöitä hoiti sähkötekniikko Niilo Väisänen ja sähkötarvikkeet hankittiin Ilmari Häkkisen liikkeestä. Pääkaduille asennettiin kaksitoista katuvaloa noin 30 metrin etäisyydelle toisistaan. Sivukaduilla lamppuja oli neljä. Sähkö saatiin Joensuusta Kontioniemen parantolaan kulkevasta sähkölinjasta.

Valojen kytkentä päälle ja pois suoritettiin Saunioiden kotitalosta Ristisaaresta, jonka sijainti on merkitty oheiseen karttaan. Ristisaaresta Jaamankankaan valekaupunkiin vedettiin rautalankakaksoisjohto valaistuksen sytyttämistä varten. Sytytys tapahtui anodiparistoon kytketyn laitteen avulla. Saunioiden kotitalosta käsin valot sytytettiin Aaro ja tämän vaimon Laila Saunioin toimesta aina, kun ilmavalvonnan aluekeskukselta Joensuusta saatiin tieto lähestyvistä pommikoneista. Tällöin koneet olivat noin 30 kilometrinä päässä. Valot sammutettiin siinä vaiheessa, kun pommikoneiden ääni jo kuului Saunioiden kotitalolle, eikä niitä enää sytytetty uudelleen samana yönä.

Talvisodan aikana valekaupungin aluetta pommitettiin useaan otteeseen, ensimmäistä kertaa vain neljä päivää siitä, kun valekaupunki saatiin valmiiksi. Tällöin pommikoneet pudottivat alueelle useita satoja pommeja jatkaen matkaansa Joensuun suuntaan. Varsinainen Joensuun kaupunki säästyi tuolloin pommitukselta. Myös seuraavana yönä pommikoneet olivat liikkeellä pudottaen voimakkaita palopommeja alueelle. Tämän jälkeen pommituksissa oli pitkä tauko. Viimeiset alueelle suunnatut pommitukset tapahtuivat 17. – 18.2.1940, kun valekaupunkiin pudotettiin kaikkiaan 520 palopommia ilman merkittävää tuhoa. Osuessaan Joensuuhun tämä pommitus olisi ollut todella tuhoisa, sillä valtaosa Joensuun rakennuksista oli puurakenteisia.

Pommien vaikutusten kuvaamista varten alueelle rakennettiin myös muita harhautuslaitteita, esimerkiksi pehkuläjiä, joissa käytettiin puuta ja tervaa. Näillä aiheutettiin keinotekoisia tulipaloja alueelle. Valekaupunki on ollut ilmeisen tehokas, sillä suomalaisten omien tarkastuslentojen aikana havaittiin, että valot näkyvät Ilomantsiin asti. Useita vihollisen pommituslentoja osui tälle alueelle Joensuun kaupungin sijaan.

Talvisodan kokemuksia valekaupungista pidettiin niin hyvinä, että jatkosodan alettua Pohjois-Karjalan Suojeluskuntapiirin esikunta antoi jälleen Ilmari Häkkisen tehtäväksi valekaupungin rakentamisen Jaamankankaan alueelle. Tälläkin kertaa Häkkinen kustansi rakennustarvikkeet oman sähköliikkeensä kassasta.

JATKOSOTA 1941-44

Jatkosodan aikaiset Kontiolahteen liittyvät joukot ja huollon yksiköt

Kesäkuussa 1941 vakinaisen väen joukot siirrettiin sota-ajan kokoonpanoon. Tässä yhteydessä Kontiorannan varuskunnan noin 3000 sotilaan joukosta muodostettu JR 9 liitettiin pääosin Savo-Karjalasta muodostettuun 7. divisioonaan eli ns. Kalpa-divisioonaan. Kontiorannan varuskunnassa perustettiin 18.6.1941 alkaen myös Sissipataljoona 1. Tämä perustettu SissiP 1 ei varsinaisesti kuulunut JR 9:ään, mutta näyttää toimineen sille alistettuna ainakin helmikuuhun 1942 saakka. Sodan syttyessä JR 9:n joukot aloittivat taistelunsa Tohmajärven alueelta kohti Laatokan Karjalaa.²² Myöskin kontiolahtelaisia reserviläisiä oli sijoitettu III/JR 9:ään. Savo-Karjalan Sotilasläänin alaiset Pohjois-Savon ja Pohjois-Karjalan Suojeluskuntapiirit muodostivat 7. Divisioonaan kuuluneen JR 51:n, johon koottiin huomattava määrä kontiolahtelaisia miehiä, pääosin JR 51:n II Pataljoonaan. Erityisesti Laatokan Karjalan valtauksessa ja Laatokan Karjalan taisteluissa Syvärille mentäessä JR 9 sekä JR 51 kokivat raskaita tappioita, jotka näkyivät kotirintamalla toistuvine sankarihautajaisineen.

JR 51

JR 51 perustettiin 16.6.1941 alkaen Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Savon Suojeluskuntapiirien reserviläisistä. Esikunta, Esikuntakomppania ja rykmentin kolonna perustettiin Kontiolahdella, I Pataljoona perustettiin Nilsiässä, Juankoskella ja Muuruvedellä, II Pataljoona Kontiolahdella ja III Pataljoona Kaavilla, Tuusniemellä ja Säyneisissä. Rykmentin komentajana toimi jääkärieversti Aarne Sainio. Rykmentti saatiin kokoon Kontiolahteen 24.6. mennessä. Seuraavana päivänä se aloitti siirtymisen junalla Hammaslahteen ja siitä marssin rajan pintaan. Rykmentti oli alistettu eversti Antero Svenssonin komentamalle 7. Divisioonalle. Muut divisioonaan kuuluneet jalkaväkirykmentit olivat JR 9 ja JR 30. JR 51:n kokoamisen aikana.

Rykmentin esikunta majoittui 18.-24.6.1941 Kontiolahdella Pappilaan ja Esikuntakomppania Räsälän taloon. I/JR 51:n ensimmäinen komppania koottiin Juankoskella. 2./JR 51 ja 3./JR 51 koottiin Nilsiässä alueen reserviläisistä 19.6. I/JR 51:n komppaniat marssivat Juuan ja Nunnanlahden kautta Kontiolahdelle. 120 km:n marssi oli erityisen raskas lämpimästä säästä, sopimattomista jalkineista ja pitkään jalkamarssiin tottumattomuudesta johtuen. Niinpä 40

jalkapotilasta vietiin Juukaan saamaan sairaalahoitoa. Kontiolahdelle pataljoona saapui 23.6. ja majoittui Pitkänlammen rannalle Pyytivaaran tien varteen. Pataljoona nousi muun rykmentin tapaan junaan Kontiolahden asemalla 25.6. ja aloitti matkansa Hammaslahteen.²³

II/JR 51 perustettiin Kontiolahdella niin, että sen 4. komppania koottiin Kontiolahdella kontiolahtelaisista reserviläisistä 18.6.1941. Komppanian esikunta kokoontui O.J. Piipposen talossa. Komppania marssi 25.6. Kontiolahden asemalle ja siirtyi junalla Hammaslahteen. II/JR 51:n 5. komppania koottiin pääasiassa Kiihtelysvaaran ja Lehmon alueelta niin, että miehistö kokoontui Lehmon Kylmäojalla 18.6.1941. Komppania marssi Kylmäojalta kirkonkylään ja sen esikunta majoittui rykmentin esikunnan tapaan Räsälän taloon. 6./JR 51 koottiin Tuupovaaran reserviläisistä ja 2.KKK/JR 51 Pyhäselän alueen reserviläisistä. Rykmentin KrhJ oli koottu Enon alueelta ja kokoontui Kontiolahdelle 18.6.1941. II/JR 51 siirtyi muun rykmentin tavoin 24.-25.6.1941 Kontiolahden asemalle ja sieltä junakuljetuksella Hammaslahden asemalle.

III/JR 51 koottiin I/JR 51:n tavoin Pohjois-Savon suojeluskuntapiirin alueelta, pääosin Säyneisten, Kaavin ja Tuusniemen reserviläisistä. Pataljoona koottiin 20.6.1941 ja se siirtyi autokuljetuksina reittiä Tuusniemi – Kuusjärvi – Joensuu – Kontiolahti niin, että viimeinen erä pataljoonasta oli Kontiolahdella 24.6.1942. Pataljoona majoittui kirkonkylälle Suojeluskuntatalon ja Höytiäisen väliseen maastoon.²⁴

Rykmentin kirjavahvuus oli 25.6.1941 131 upseeria, 546 aliupseeria ja 2858 miestä, eli yhteensä 3535 sotilasta. Rykmentille pidettiin 21.6.1941 iltahartaus Suojeluskuntatalon edessä olevalla urheilukentällä. Vielä ennen 24.6.1941 illalla tapahtunutta marssia Kontiolahden asemalle, pidettiin Iso-Pappilan pihalla rykmentin upseereille kahvitarjoilu.²⁵

Koko rykmentti 51 sai siten 24.6.1941 klo 22.00 käskyn siirtyä Hammaslahteen ja myöhään illalla 26.6.1941 käskyn siirtymisestä Tohmajärvelle.²⁶ Rykmentti saapui varhain 27.6.1941 aamuna Tohmajärven Murtoin alueelle, jossa se majoittui. Rykmentti siirtyi seuraavana päivänä 28.6. edelleen Tohmajärveltä kohti Petrovaaraa ja Pälkjärveä.

II/JR 51 sai varsinaisen taistelukosketuksensa Pälkjärvellä 10.7.1941. Ensimmäiset merkittävät tappiot koettiin jo 13.7.1941 Ristiselässä, jossa muun muassa 5. komppaniasta haavoittui 11 sotilasta ja kaatui yksi. Komppanian tappiot olivat ajalla 10.-20.7.1941 yhteensä 16

kaatunutta, 40 haavoittunutta ja 2 kadonnutta sotilasta. Rykmentti osallistui Pälkjärven – Ilmankavuoren taisteluihin 10.-17.7.1941 osana 7.D:aa, yhdessä JR 30 ja JR 9 kanssa. Näissä taisteluissa viikon aikana JR 51 menetti kaatuneina 41 ja haavoittuneina 211 miestä. Pälkjärveltä ja Ristiselästä rykmentti eteni edelleen kohti Harlua ja Läskelää.

Harlun hyökkäyksessä, joka alkoi 17.7. oli JR 51:lle alistettuina Kev.Os 15 ja SissiP 2. SissiP 2:sta komensi everstiluutnantti Roininen. Hyökkäyksen kärjessä oli tavan mukaan II/JR 51, jota johti Kapteeni V. Julkunen. Harlu saatiin vallattua pääosin 19.7.1941 mennessä. Hyökkäys jatkui ilman viivästyksiä Harlusta Läskelään. Läskelän todettiin olevan tyhjä vihollisista 21.7.1941. Harlun ja Läskelän taisteluissa 17.-21.7.1941 JR 51 menetti kaatuneina 13 ja haavoittuneina 25 miestä.²⁷

Tämän jälkeen rykmentti sai lyhyen levon Kirjalahdensuulla Laatokan rannalla. Uusi etenemiskäsky annettiin 28.7.1941 ja seuraavana päivänä hyökkäyskäsky Huosinmäkeen ja Louhimäkeen. Louhimäen valtaaminen tuli erittäin raskaaksi erityisesti II/JR 51:lle. Kapteeni Julkunen komentama pataljoona menetti miehiä erityisen paljon 4.K:sta ja 6.K:sta. Molemmat komppaniat menettivät mm. päällikkönsä ja useita joukkueenjohtajia. 4.K:n päällikkö, miehen keskuudessa pidetty luutnantti, Antti Karhu kaatui miinoitteessa, samoin kaatui vänrikki Kankkunen. Rykmentin kokonaistappiot Huosinmäen ja Louhimäen valtauksessa 29.-31.7.1941 olivat 29 kaatunutta ja 133 haavoittunutta. Samaan aikaan menetettiin miehiä myös viholliskoneen pommittaessa II pataljoonan esikunnan teltta-aluetta. Tällöin kaatui mm. vääpeli Yrjö Räsänen. Kontiolahtelaisia miehiä kaatui tässä taistelussa JR 51:n riveissä kaikkiaan 10 miestä!

Välittömästi Louhimäen valtauksen jälkeen taistelut jatkuivat JR 51:n osalta Sirkkalanmäen – Multamäen alueella 2.-5.8.1941. Jo taistelujen alussa miehiä kaatui vihollisen tykistön tulituksessa. Tällöin III/JR 51 menetti useita upseereitaan, mm. luutnantti Kuisma ja vänrikki Paasikallio kaatuivat. 3.8. päivän hyökkäyksessä Sirkkalamäkeen tappiot jatkuivat huomattavina. Tällöin mm. 6.K menetti viikon sisällä jo toisen päällikkönsä luutnantti Tammivuoren haavoituttua vaikeasti. Sirkkalanmäen – Multamäen valtauksen jälkeen hyökkäystä jatkettiin 6.-12.8.1941 Latvasyrjän valtaamiseksi. JR 51 oli tällöin alistettu 19.D:lle, jonka tehtävänä oli edetä Kiteenjoen yli Latvasyrjään yhdessä JR 51:n ja Taisteluosasto Kuistion (JR 9) kanssa.²⁸

Rykmentin hyökkäys Latvasyrjään näyttää olleen äärimmäisen raskas. Miehet olivat väsyneitä jatkuvista taisteluista. Joukossa esiintyi myös karkuruutta ja haluttomuutta jatkaa taistelua. Mm. 7.K/III/JR 51:tä kiirehdittiin 7.8. liittymään I/JR16 hyökkäävään osastoon Suur-Matkamäessä. Komppania käytti kahden kilometrin siirtymiseen 8 tuntia! Komppania oli väsynyt ja haluton etenemään. Tilannetta pahensi vihollisen epäsuora tuli kallioisessa maastossa, jossa hyökkääjällä ei ollut mitään suojaa eikä mahdollisuutta kaivautua. 7.K:n epäonni jatkui edelleen 9.-10.8.1941, jolloin yöllä komppania oli joutunut vetäytymään vihollisen edessä Kiteenjoen itäpuolelle. Komppanian päällikkö ilmoitti, että *”Miehistön henki on laimassa. Viisi miestä on tullut sekopäiseksi, pataljoonan lääkärin mukaan liikarasituksesta ja hermojännityksestä.”* Komppanian päällikkö ilmoitti, ettei hän saa pysymään yhtään miestä joen länsirannalla.²⁹

Taisteluja rykmentin osalta jatkettiin tappioista ja väsymyksestä huolimatta ja edettiin Kiteenjoen suuntaisesti kaakkoon kohti Niemiskoskea ja vanhaa rajaa. Sahinmäen valtauksessa 14.8.1941 7.K luutnantti Laisteen johdolla joutui jälleen hyökkäyksen kärkeen. Rykmentin komentaja ev. Kuistio oli tyytymätön 7.K:n ja koko III pataljoonan etenemiseen ja tiedusteli pataljoonaa komentaneelta majuri Jauhiaiselta, miksi eteneminen käy niin hitaasti. Jauhainen kertoi ev. Sainiolle, että hän kirjallisesti muistuttanut niin Laistetta kuin 8./JR 51:n päällikköä kapteeni Halostakin mahdollisuudesta ”joutua kenttäoikeuteen, ellei annettua käskyä noudateta tai jos etenemistä koetetaan jarruttaa.” Taisteluja jatkettiin Saavainjoen yli kohti Otsoista JR 9:n yläpuolella, joka eteni kohti Kuokkajärvi – Latvajärvi linjaa. Tällöin kapteeni Halonen haavoittui kuolettavasti. Voidaan pohtia, mikä merkitys kenttäoikeudella uhkaamisella asiaan oli! II/JR 51 oli tässä vaiheessa alistettu JR 9:lle ja eteni samassa rintamassa Sortavalan – Lahdenpohjan tielle. JR 51:n matka 29.7-20.8.1941 Valkealammelta Sortavalan eteläpuolelle oli ollut äärimmäisen raskas ja sisälsi runsaita tappioita. Rykmentti (pois lukien I/JR 51) menetti tällä matkalla Kiteenjoen varren taisteluissa kaatuneina 105 ja haavoittuneina 437 miestä, joista upseeritappiot olivat kaatuneina 6 ja haavoittuneina 18 upseeria! Lukemattomat omaiset tulivat tuntemaan poikiensa, isiensä ja veljiensä kaatumispaikat kuten Huosinmäki, Louhimäki, Multamäki, Suur Matkamäki ja Latvasyrjä.³⁰ Kontiolahtelaisia miehiä kaatui tällä matkalla 25 miestä! Suuri osa heistä haudattiin sankarihautaan vasta keväällä 1942,

jolloin helluntaina siunattiin kirkonmäellä kaikkiaan 24 kontiolahtelaista sankarivainajaa. Monet heistä oli haudattu väliaikaiseen kenttähautaan mm. Perkjärvelle.

Kiteenjoen varren taistelujen aikana JR 51:n ”paras” osa, eli II/JR 51 alistettiin 12.8.1941 JR 9:lle. Loput rykmentistä (pääosin I/JR 51), eli taisteluosasto Sainio sai tehtäväkseen Laatokan pohjoisosan saarien puhdistamisen ja miehittämisen, jota tehtävää se suoritti 23.7.-

20.8.1941. Tässä vaiheessa I/JR 51 osallistui myös osana 7.Divisioonaa Sortavalan alueen taisteluihin 12.-20.8.1941. Saarten puhdistamisessa pataljoona selvisi vähäisillä tappioilla. Sen sijaan Sortavalan eteläpuolisissa taisteluissa pataljoona koki merkittäviä tappioita. I/JR 51:n osalta tappiot välillä 24.7.-20.8.1941 olivat 11 kaatunutta ja 39 haavoittunutta.³¹

Keväällä 1942 Maavoimissa toteutettiin uudelleenjärjestelyjä, jotka liittyivät jo 30.9.1941 antamaan Ylipäällikön käskyyn ennen 1912 syntyneiden ikäluokkien kotiuttamisesta. Karjalan Armeijan osalta huono yleistilanne esti vanhempien ikäluokkien kotiutukset. Kotiutuksia alettiin toteuttaa maaliskuussa 1942, jolloin mm. käskettiin III/JR 51:n kotiuttamisesta. II/JR 1:n kotiutus tehtiin 5.5.1942. Tällöin nuorempia ikäluokkia oli siirretty JR 51:stä JR 9:ään ja vanhempia ikäluokkia taas II/JR 51:een ja III/JR 51:een. Tällöin iso osa 1912 ja myöhemmin syntyneistä ”nuoremmista” kontiolahtelaisista reserviläisistä oli siirretty JR 9:ään. Tässä yhteydessä mm. kontiolahtelaisten hyvin tuntema Räsälän talon isäntä, vääpeli Onni Räsänen sai siirron JR 9:ään. JR 51:n kokoonpano katsotaan siten lakkautetuksi 22.3.1942 alkaen. JR 51:n tappiot olivat hyökkäysvaiheen aikana erityisen suuret. Suurimpia tappioita koettiin Ruskealassa heinäkuun lopussa ja Juksovassa marraskuun alkupuolella 1941. Kun 4./JR 51 pääosin kotiutettiin 10.5.1942, oli komppanian siihenastiset kokonaistappiot yhteensä 204 miestä, joista kaatuneita 55!³²

JR 51:n riveissä kaatuneet kontiolahtelaiset (syntymä- tai asuinkunta Kontiolahti):

Nimi	s. aika	kaatui	haudattu	yksikkö
Heikkinen Johannes, stm	10.2.19707	13.8.1941 Sortavalan mlk	Kontiolahti	JR 51
Heiskanen Aaro Vilho, stm	24.4.1911	31.7.1941 Ruskeala	Kontiolahti	5./JR 51
Heiskanen Antti, stm	15.2.1917	2.8.1941 Ruskeala	Kontiolahti	4./JR 51
Heiskanen Uuno Joh., stm	12.5.1916	8.8.1941 2.KS	Kontiolahti	4./JR 51
Hiltunen Uuno, stm	23.5.1902	30.7.1941 Ruskeala	Kontiolahti	II/JR 51
Hirvonen Antti, stm	10.6.1902	10.8.1941 Ruskeala	Kiihtelysvaara	5./JR 51

Hyttinen Aarne, stm	17.11.1906	30.7.1941 Ruskeala	Kontiolahti	4./JR 51
Hyttinen Juhana, stm	23.3.1910	29.9.1942 Potma, sotav. jk	Kontiolahti	JR 51
Ikonen Erkki, alik	5.11.1911	2.8.1941 Ruskeala	Kontiolahti	4./JR 51
Ikonen Martti, stm	5.2.1915	9.11.1941 Juksova, jk	Kontiolahti	4./JR 51
Karhu Antti Arvid, ltn	23.8.1912	1.8.1941 2.KS matkalla	Joensuu	4./JR 51
Karttunen Hannes, stm	9.7.1915	31.7.1941 Ruskeala	Kontiolahti	4./JR 51
Keränen Reino, stm	24.9.1914	9.11.1941 Juksova	Kontiolahti	II/JR 51
Kettunen Aarne Emil, stm	5.9.1909	17.10.1941 Juksova, jk	Kontiolahti	4./JR 51
Kettunen Sulo, alik	3.1.1909	4.8.1941 Ruskeala	Kontiolahti	4./JR 51
Kinnunen Erkki, alik	21.1.1915	9.11.1941 Juksova, jk	Kontiolahti	4./JR 51
Kukkonen Toivo, stm	23.7.1910	16.10.1941 Juksova	Kontiolahti	4./JR 51
Kähkönen Eino, stm	21.1.1911	30.7.1941 Ruskeala	Kontiolahti	4./JR 51
Kärki Matti, korp	10.7.1911	13.8.1941 Sortavalan mlk	Kontiolahti	4./JR 51
Lehikoinen Vilho, alik	13.3.1914	18.10.1941 Juksova	Kontiolahti	4./JR 51
Leppänen Veikko S., stm	13.8.1912	8.8.1941	Kontiolahti	4./JR 51
Leppänen Viljo Armas, stm	14.10.1912	7.8.1941 56.SotaS	Kontiolahti	6./JR 51
Pakarinen Simo, stm	5.2.1905	2.8.1941 Ruskeala	Kontiolahti	4./JR 51
Pikkarainen Erkki A. stm	5.6.1917	31.7.1941 Ruskeala	Kontiolahti	6./JR 51
Puhakka Martti, alik	17.5.1914	17.8.1941 Kuokkaniemi	Kontiolahti	4./JR 51
Puhakka Viljo Albert, stm	25.1.1913	10.7.1941 Pälkjärvi	Kontiolahti	4./JR 51
Pölönen Reino J., alik	16.11.1909	9.11.1941 Juksova	Pyhäselkä	4./JR 51
Riikonen Janne Henrik, stm	24.6.1912	30.7.1941 2.KS	Pyhäselkä	2.KKK/JR 51
Romppanen Kaino, stm	21.8.1908	16.11.1941 Juksova	Kontiolahti	4./JR 51
Räsänen Yrjö Paavali, vääp	23.5.1897	30.7.1941 Ruskeala	Kontiolahti	II/JR 51
Saastamoinen Erkki, stm	16.5.1912	14.7.1941 28.KS	Kontiolahti	5./JR 51
Saastamoinen Otto, stm	27.4.1914	18.10.1941 Juksova	Kontiolahti	4./JR 51
Saastamoinen Veikko, stm	4.3.1910	30.7.1941 Ruskeala	Kontiolahti	4./JR 51
Silvennoinen Viljo Elis, alik	22.11.1915	4.8.1941 Ruskeala	Kontiolahti	4./JR 51
Soikkeli Erkki Olavi, kers	4.7.1921	30.4.1944 55.SotaS	Kontiolahti	3./JR 51
Tarén Antti, stm	14.4.1916	14.8.1941 20.SotaS	Kontiolahti	4./JR 51
Tukiainen Eino, stm	24.3.1907	4.8.1941 Ruskeala	Kontiolahti	4./JR 51
Turunen Eino, stm	13.8.1911	16.7.1943 JSp	Joensuu	2./JR 51
Turunen Johannes H., stm	19.1.1903	19.11.1941 55.SotaS	Joensuu	JR 51
Turunen Osmo Aarne, stm	3.12.1913	30.7.1941 25.SotaS	Kontiolahti	II/JR 51

JR 9

JR 9 perustettiin Kontiolahdella, pääosin Kontiorannan varuskunnan henkilöstöstä ja varusmiehistä. Rykmentin komentajana toimi tässä vaiheessa eversti Aloys Kuistio. Rykmentistä käytettiin sotapäiväkirjan alussa myös nimitystä 9. Prikaati. JR 9:n muodostamisen taustalla oli 13.6.1940 annettu käsky, jonka mukaan maavoimiin muodostettiin 13 prikaatia sekä jääkäriprikaati ja ratsuväkiprikaati. Tällöin 12.D:n joukoista muodostettiin 9. Prikaati, jonka runkona olivat JR 34 ja JR 36 sekä KTR 12. 9. Prikaatin sijoituspaikaksi määrättiin rakenteilla oleva Kontiorannan varuskunta, johon pääosa prikaatin toiminnoista siirrettiin kevään 1941 aikana. Prikaati sai käskyn suojajoukkojen liikekannallepanosta 10.6.1941. Tällöin saatiin myös määräys siitä, että prikaatin tulee perustaa joukoistaan JR 9. Päiväkäskyssä 11.6.1941 siirrettiin 9. Prikaatin henkilöstö perustettuun JR 9:ään. Rykmentin I ja II Pataljoona muodostettiin pääosin jo olemassa olevasta henkilöstöstä ja asevelvollisista. III/JR 9 sen sijaan koottiin Kaltimon perustamiskeskuksessa, pääosin Enon, Ilomantsin ja Kontiolahden reserviläisistä. Rykmentin komentajaksi määrättiin eversti A. Kuistio. Hänen adjutanttinaan sekä ye-upseerina toimi alkuvaiheessa kapteeni Väinö Hahtela. Kontiolahtelaisia asevelvollisia oli sijoitettu etenkin I/JR 9:ään, jonka komentajana toimi kapteeni Sulo Marttinen. Hän kaatui jo hyökkäysvaiheen alussa 17.7.1941. Marttisen kaaduttua I/JR 9:n komentajaksi määrättiin kapteeni Arto Virkkunen. Uusi komentajavaihdos oli kuitenkin edessä jo 25.7.1941, jolloin I Pataljoonan komentajaksi siirrettiin kapteeni Väinö Hahtela, ja hänen paikalleen ev. Kuistion adjutantiksi siirtyi kapteeni Virkkunen. 2./I/JR 9 eli 2. komppanian päällikkönä toimi tuolloin kapteeni Aarne Juutilainen, ”Marokon kauhu”. II/JR 9:n komentajaksi määrättiin liikekannallepanon yhteydessä majuri Matti ”Motti” Aarnio ja III/JR 9:n komentajaksi majuri Erkki Enberg.³³

I/JR 9 lähti Kontiolahdesta kohti Enoa 15.6.1941 ja jatkoi Enosta seuraavana päivänä Koveroon. Koverossa I Pataljoona asettui puolustuslinjalle ja teki tiedustelua vihollisen toiminnasta. I Pataljoona siirtyi 27.–28. 6.1941 yön aikana Uskalin maastoon, josta se siirtyi vielä 30.6. yöllä Tohmajärven kaakkoispuolelle.³⁴

Ensimmäiset suuremmat taistelukosketuksensa I/JR 9 sai, kun se eteni 12.7.1941 kohti Pälkjärveä ja saapui tuona päivänä Kontioleppälahden Kirkkolahden kylään. Seuraavana päivänä rykmentin joukot kävivät ankaraa taistelua vihollisen kanssa. Marttisen pataljoona kävi

hyökkäykseen Leppäjoella 16.7. Hyökkäys lyötiin takaisin ja samassa yhteydessä pataljoonan komentaja Marttinen haavoittui. Hän kuoli seuraavana päivänä 28. Kenttäsairaalassa. Marttisen tilalle pataljoonan komentajaksi määrättiin kapteeni Penttinen. Pataljoona koki erityisen raskaat tappiot 16.-18.7.1941 välisissä hyökkäyksissä. Tuona aikana menetettiin kaatuneina tai haavoittuneina 14 upseeria ja 215 miestä.³⁵ Alikersantti Jaakko Kettunen, joka toimi jatkosodan alkuvaiheessa 1./I/JR 9:n toimistoaliupseerina, on kuvannut Kirkkolahden kylässä 16.7.1941 käytyä taistelua:

”16.7. yöllä pysähdyimme erään niityn länsipuolelle. Lepo loppui lyhyeen kello 1.15. Aloitimme etenemisen 3.K:n jäljessä eräälle vaaralle, johon vihollinen oli asettunut puolustusasemiin. Heti alkoi kova tuli pyyhkiä pitkin rinnettä kaataen eteenpäin hyökkäävää kallista viljaa. Kapteeni Marttinen haavoittui melko vaikeasti ja jatkuvasti miehiä kaatui ja haavoittui kovassa tulella. Veimme käskyjä eteen ja taakse. Tappiomme olivat suuret – 11 kaatunutta ja 28. haavoittunutta.”³⁶

JR 9:n ja JR 51:n kohdalla hyökkäysvaiheen yksi dramaattisimpia vaihteita oli lokakuun alussa 1941 käsketty Syvärin ylimeno Voznesenjan yläpuolella. Ylimenon karkijoukoksi oli määrätty kapteeni Eino Puhakan III/JR 51, joka oli tässä vaiheessa alistettu eversti Kuistiolle. Ylimeno oli tarkoitus toteuttaa eversti Kuistion käskyn mukaisesti aamuyöllä 5.10.1941. Syvärijoki oli ylimenokohdalta n. 350 metriä leveä. Ylitys tuli tehdä ruuhilla. Puhakan pataljoonan miehet kuitenkin kieltäytyivät menemästä ruuhiin. Hyökkäyksen kärkeen määrätty 8.K ja 9.K eivät saaneet miehistöä liikkeelle. Puhakan pataljoona oli lopen väsynyt raskaista tietöistä ja elänyt useita päiviä ilman lämmintä muonaa. Eversti A. Kuistio uusi käskyn ylimenosta iltapäivällä 5.10.1941, mutta karkijoukoksi määrättiin nyt kapteeni Hahtelan komentama I/JR 9. Myöskään Hahtelan komentama I/JR 9 ei suostunut seuraavana yönä ylimenoon. Hahtela teki kuitenkin uuden suunnitelman keskusteltuaan miehistönsä kanssa. Hän päätti yrittää ylitystä päiväsaikaan klo 14.00 ja pyysi ylimenon tueksi voimakkaan tulivalmistelun sekä savutuksen. Hahtelan suunnitelma toimi ja ylimeno onnistui lähes ilman tappioita.³⁷

Syvärin ylimenossa tapahtunut ”selkkaus” on sotahistorian kirjoituksessa jäänyt pääosin JR 51:n ja erityisesti kapteeni Puhakan komentaman III/JR 51:n ”tahraksi”. Jälkikäteen mm. Yrjö Keinonen on kirjassaan *Karkijoukkona Syvärille* vierittänyt syyn ylimenon epäonnistumisesta nimenomaan III/JR 51:lle ja sen komentajalle kapteeni Puhakalle. Keinosen PPK oli mukana

suunnitellussa ylimenokokoonpanossa. Tapauksen johdosta Puhakka piti yksiköiden päälliköille puhuttelun ja pataljoonassa aloitettiin 7.DE:n sotatuomarin sekä majuri Jauhaisen johtamat tutkimukset. Puhakka itse on avannut tapahtumaa 14.10.1941 antaessaan selvitystä kieltäytymisistä. Puhakka katsoi, että tilanteeseen vaikutti vahvasti pelkuruus pimeässä yössä tapahtuvaa tehtävää kohtaan. Joukossa oli myös paljon täydennysmiehistöä, jonka motivaatio sotimiseen oli ollut heikkoa. Joukossa vallitsi myös vahva alakulo, mikä aiheutui ainaisen nälän, ripulin ja väsymyksen yhteisvaikutuksesta. Puhakan mukaan myöhemmin ei tottelemattomuutta pataljoonassa esiintynyt, vaan toiminta etenemisessä oli ripeää.³⁸

Eversti Kuistio vaati kieltäytymisten selvittämistä Puhakan pataljoonan osalta. Asiaa tutkittiin kieltäytymisenä ja yllyttämisenä kieltäytymiseen. Tilanne oli vakava niin Puhakalle kuin erityisesti 8.K:n ja 9.K:n päälliköille ja miehille. Kun ylimenohyökkäyksen kärkeen vaihdettiin Kuistion toimesta oman rykmentin pataljoona I/JR 9, ei sekään onnistunut ylimenossa ensi yrityksellä. Hahtelankin pataljoona kieltäytyi ylityksestä. Kun ylitys toteutettiin vahvalla epäsuoran tulen tuella, ylimeno onnistui. Kuistio ei kuitenkaan kohdistanut kieltäytymisestä oman rykmentin sotilaisiin mitään rangaistustoimenpiteitä.³⁹ Kuinka paljon tilanne kertoo komentajien välisestä nokittelusta ja omien joukkojen esiin nostamisesta, jää historian tutkittavaksi. Yrjö Keinonen ainakin omassa tulkinnassaan tekee oman tulkintansa itsensä ja JR 9:n hyväksi. Voidaan kuitenkin pohtia sitä, mikä merkitys olisi ollut sillä, että alkuaankin ylitys olisi päätetty tehdä päivällä vahvan tulituen avulla?

Kapteeni Hahtela on muistellut myöhemmin tätä dramaattista tapahtumaa:

”Kello 24.00 menin ruuhien luo. Halusin olla itse paikalla ensimmäisen portaan aloittaessa ylimenonsa. Hämmästykseni oli valtava ja yllätykseni täydellinen, sillä miehet eivät menneetkään ruuhiin. Ensimmäistä porrasta johtava komppanian päällikkö ilmoitti, ettei hän saa menemään miehiään ruuhiin. Mieleni teki huutaa, mutta se tuskin olisi auttanut: taistelua ei voiteta huutamalla. Lisäksi vihollinen kuulisi metelin. Oli oltava hiljaa ja nieltävä katkeruuden tunne kurkusta. Pataljoonani miehet eivät lähteneet karkuun, vaan pysyivät lähtöalueella. Velvollisuuden tunne piti heidät paikoillaan. Totesin, että annetun tehtävän täyttäminen edellytti nyt kahden vastustajan voittamista. Ensin oli voitettava oma pataljoonani ja vasta sitten vihollinen. Metsän suojassa pataljoona koottiin pienelle alueelle ja tässä selvitin miehille tilanteen. Samalla kysyin, onko joukossa joku, joka ei halua ylittää Syväriä. Tällaisia

miehiä ei ollut yhtään. En pitänyt aiheellisena uusia yritystä vapaaehtoisin voimin. Pataljoonan oli mentävä yli kokonaisuudessaan. Tämä oli ehdoton edellytys. Tämän jälkeen käskin komppanijat levolle metsään.

Aamu alkoi valjeta vähitellen. Join aamukorvikkeet esikunnan upseereiden ja yksikön päälliköiden kanssa. Pohdittiin tilannetta ja mietiskeltiin parasta ratkaisua. Tällöin uusi suunnitelma syntyi kuin itsestään. Koska yöllä ei onnistuttu, niin mennään nyt päivällä joen yli. Soitin rykmentin komentajalle ja ilmoitin pataljoonani ylittävän Syvärin kello 14.00. Tarvitsimme voimakkaan tulituen ja Kuistio lupasi kaiken saatavissa olevan avun. Oman tulituen vaikutus näkyi miehissä. Se aivan tempasi joukot mukaansa. Ruuhi ruuhen jälkeen lähti rannasta alkaen edetä kohti vastarantaa.⁴⁰

Hahtelan muistelmia kuvaa hyvin komentajan jakamatonta vastuuta vaikeassa tilanteessa. Samalla esiin nousee kuitenkin myös miesten mielialoja viisaasti kuunteleva esimies ja hänen kykynsä keskustella tärkeistä päätöksistä omien alaistensa kanssa. Lopputulos osittaa myös joukon kykyä voittaa pelkonsa sen jälkeen, kun heitä on kuultu, tehtävä on heille selvitetty ja kaikki tuki annettu tehtävän suorittamiseksi.

Toinen, ehkä vieläkin dramaattisempi, tilanne koettiin JR 9:n osalta joulukuussa 1941, jolloin hyökkäys oli edennyt jo Baranin kylän tasalle ja erityisesti I/JR 9:n tehtävänä oli hyökätä Goranin kylään. Joulukuun 19. päivänä tienoilla oli 7. Divisioonan joukoissa esiintynyt huolestuttavasti karkuruutta. Karkuruus johtui suurelta osin pohjattomasta väsymyksestä ja itsehillinnän pettämisestä. Baranin kylään koottiin 19.12.1941 7. Divisioonan karkureita ja kenraalimajuriksi juuri ylennetty Divisioonan komentaja Svensson järjesti paikalla pikaoikeuden, joka saattoi langettaa kuolemantuomioita karkuruudesta. Lopulta vain kaksi 2./JR 9:n miestä kiellettiin palaamasta riviin ja heidät teloitettiin pikaoikeuden päätöksellä välittömästi lähellä virtaavan joen uomassa. Tätä traagista tilannetta kuvasi myöhemmin Väinö Linna Tuntematon Sotilas-romaanissaan.

Samaan aikaan I/JR 9:n komentaja kapteeni Hahtela oli lomalla ja hänen sijaisenaan toimi kapteeni Aarne Juutilainen. Juutilaisen pataljoona alistettiin 20.12.1941 muodostetulle Taisteluosasto Teurille, jonka komentajana toimi kapteeni Teodor Ruusuvuori. Taisteluosaston tehtäväksi annettiin kukkulalla sijainneen Goran kylän valtaaminen. Taisteluosasto yritti

Goran valtaamista 21.-22.12.1941 kahteen kertaan, mutta lyötiin molemmilla kerroilla takaisin suuria tappioita kärsien. Ruusuvuori komensi tässä vaiheessa Juutilainen pataljoonan kärsien ja käski sen uuteen hyökkäykseen. Juutilainen kuitenkin kieltäytyi suorasta hyökkäyksestä ja halusi edetä Goraan länsipuolitse venäläisten huoltotien kautta. Tapaus eteni Svenssonin ratkaistavaksi ja asettui tapauksessa Juutilaisen kannalle. Taistelu Gorasta kesti lopulta neljä viikkoa ja se saatiin haltuun motituksen jälkeen vasta 10.1.1943. Goran taisteluissa kunnostautui erityisesti karkijoukkona toiminut Osasto Keinonen ja sen päällikkö luutnantti Yrjö Keinonen.⁴¹

JR 9:n hyökkäysvaihe päättyi käytännössä Goran taisteluihin. Kaikkiaan 177 vuorokautta kestänyt hyökkäysvaihe oli ollut rykmentille äärimmäisen rakas. Matkan aikana Goraan oli edetty kaikkiaan n. 500 kilometriä lähes koko ajan taistellen. Sodan syttyessä rykmentin määrävahvuus oli ollut 3616 miestä ja tammikuun alussa 1942 rivivahvuus 2201 miestä ja taisteluvahvuus enää 1561 miestä. Rykmentti oli menettänyt sodan alusta alkaen kaatuneina 501 miestä ja haavoittuneina 1481 miestä.⁴² Mannerheimin päiväkäskyn (Nro 41,31.12.1941) sanat kuvannevat tilannetta melko hyvin, joskin myös tulevan historiakirjoituksen suhteen arvoituksellisesti:

”Voiton tienne on ollut raskas, täynnä kieltäymyksiä, rasituksia ja alituista hengenvaaraa. Toveri on viereltänne kaatunut tai haavoittunut, mutta Teidän voitontahtonne on ollut murtumaton ja uskonne vuorenluja. Levollisina Te voitte jättää kuluneen vuoden tekonne ja työnne historian arvosteltavaksi.”

Asemasotavaiheessa JR 9 vastuualue oli Syvärin takana (eteläpuolella) ollut ns. Ostan loholla sijainnut Levinan lohko Ostajoen pohjoispuolella, Ostasta Baraniin menevän tien varrella. Tällä puolustusalueella koettiin erityisesti kevään 1942 aikana ankaria venäläisjoukkojen tekemiä hyökkäysyrityksiä. Suurimpia taisteluja käytiin 11.-19.4.1942 Levinassa, jossa jouduttiin useaan kertaan torjumaan vihollisen massiivisia hyökkäysyrityksiä. Näissä torjuntataisteluissa JR 9: tappiot olivat yhteensä 62 miestä, joista kaatuneina 10 miestä. Tämän jälkeen tilanne Ostan loholla rauhoittui.⁴³ Tässä vaiheessa tehtiin joukkojen uudelleen järjestelyjä, vanhempia ikäluokkia kotiutettiin ja aloitettiin lomajärjestelyt. Kotirintamalla oli kevään kylvöjen alkaessa huutava työvoimapula ja miesten saaminen lomille oli etenkin elintarvikeomavaraisuuden saavuttamiseksi välttämätöntä.

Venäläisten suurhyökkäys alkoi Kannaksella 9.6.1944 massiivisilla tulivalmisteluilla. Ostan lohkolla tilanne oli melko rauhallinen vielä jonkin aikaa. Vihollisen 7. Armeija sai hyökkäyspäätöksen 17.6.1944 annetussa käskyssä, jonka mukaan joukkojen tuli olla valmiina hyökkäykseen 20.6.1944 klo 24.00. Tiedustelun havaintojen perusteella sotilasjohdossa tiedettiin venäläisjoukoilla olevan moninkertainen mies- ja tuliylivoima omiin joukkoihimme nähden. Tästä syystä joukoille annettiin jo 16.6. käsky irtautumisesta. JR 9:n irtautuminen aloitettiin Ostan mutkasta kohti pohjoista (Petroskoita) myöhään illalla 17.6.1944. Viholliset havaitsivat irtautumisen vasta 19.6. iltapäivällä. Joukkojen mielialat olivat tilanteessa synkeät:

”Irtautumispäivän sää oli mitä kaunein. Lähtijöiden mielialat eivät sen sijaan olleet parhaat mahdolliset. Sillanpääasema oli vallattu verisissä taisteluissa kaksi ja puoli vuotta aikaisemmin. Se oli pidetty hallussa monia vaikeuksia kokien. Täällä oli totuttu asemasotaelämään. Asemiin oli jollain tapaa jopa kotiuduttu ja niihin oli opittu luottamaan. Nyt edessä oli jälleen liikuntasota monine yllättävine seikkoineen. Tulevaisuus oli tuntematon. Lähtijöiden mielissä vallitsi tietynlainen haikeus ja mieltä kalvoi melkoinen epävarmuus. Toisaalta jokainen ymmärsi hyvin, että Syvärin taakse ei voitu jäädä ikuisiksi ajoiksi. Sieltä olisi kerran lähdettävä. Ratkaisevat ajat olivat edessä.”⁴⁴

JR 9 vetäytyi yli 19.6.1941 Syvärin, jossa se asettui puolustukseen. Suomalaisten puolustus joutui kuitenkin aloittamaan peräytymisen, koska vihollinen oli noussut maihin Äänisen rannalle ja alkoi edetä Soutjärvi – Petäjäselkä – Petroskoin tietä johti pohjoista. Suomalaiset olivat vaarassa joutua saarroksiin. Osa perääntymismatkasta jouduttiin etenemään metsiä ja soita pitkin, jolloin myös kalustoa jäi matkalle. Kapteeni Ahti Vuor⁴⁵ensola johtama Kevyt Osasto jäi Äänisen laidalla Soutjärven eteläpuolella 26.6.1944 saarroksiin. Vuorensolalle annettiin määräys jättää kalusto ja paeta lännessä olevien korpien kautta. Vuorensola ei kuitenkaan halunnut jättää kaatuneita ja haavoittuneita. Hän kokosi Kevyt Osaston ajoneuvoista kolonnan ja hyökkäsi konekivääreillä varustetuilla kuorma-autoilla läpi vihollisen saarrostuksen. Näin saatiin Osasto haavoittuneineen lähes ilman tappiota häikäilemättömällä hyökkäyksellä pelastettua. Tämän jälkeen JR 9 vetäytyi Petroskoihin, joka jätettiin käytännössä ilman taistelua 28.6.1944. Raskaiden taistelujen kautta saatu Äänisen kaupunki oli lopullisesti menetetty!

JR 9 vetäytyi viivytystaistellen Petroskoista Topasjärven ja Prääsän suunnasta kohti Vieljärveä ja sittemmin Tulemajärveä. Tulemajärven ja Kolatselän alueella rykmentti kävi rajuja puolustustaisteluja 4.7.1944. Nyt oltiin samalla alueella, jossa Kollaanjoki virtasi Tulemajärveen ja jossa Kontiolahden miehet olivat taistelleet katkerasti talvisodassa. Tulemajärven taistelut olivat erityisen raskaita JR 9:n rinnalla taistelleille JR 8:lle ja Er.P 17:lle. Nämä molemmat joukot murtuivat vihollisen hyökkäyksessä 6.7.1942 täysin hajalle ja pakenivat pako-kauhunomaisesti. I/JR 9:n komentajan tuolloin toiminut majuri Väinö Hahtela muistelee, kuinka hänen komentopaikalleen tuli Er.P 17:n komentaja, majuri Niilo Hakulinen ja ilmoit-tautui Hahtelalle sanoen: *”Herra majuri, johtaja ilman joukkoja!”* Tulemajärven taistelujen jälkeen 7. Divisioona vetäytyi kohti Loimolaa ja vanhan rajan takana olevaa Pitkärannan ja Loimolan välistä ns. U-asemaa. U-asemaan saavuttiin 9.-10.7.1944. Nyt saatettiin levähtää ja huoltaa joukkoja. Raskas vetäytymisvaihe oli kestänyt kaikkiaan 22 vuorokautta. Tässä vai-heessa JR 9:ssä tehtiin myös henkilövaihdoksia. JR 9; riveistä siirrettiin JR 8:n komentajaksi everstiluutnantti Riitesuo. ja hänen tilalleen II/JR 9:n komentajaksi määrättiin kapteeni Ahti Vuorensola. Kapteeni Yrjö Keinosesta taas tehtiin I/JR 9:n komentaja. Nimitykset olivat väliai-kaisia.⁴⁶ JR 9 kävi vielä lukuisia torjuntataisteluja pääpuolustuslinjassa, mutta kykeni osal-taan torjumaan vihollisen hyökkäysyritykset. Aselepo astui voimaan suomalaisten puolella 4.9.1944, mutta vihollinen jatkoi tulitusta aina 5.9.1944 klo 8.00 saakka. Joukkueenjohtajana 11./II/JR 9:ssä toiminut luutnantti Esko Tiilikainen kuvasi muisteloissaan tunnelmia 19.9.1944 rauhan tultua:⁴⁷

”Tiltu on tänään höpissyt jotakin allekirjoitetusta rauhasta. Odotamme ehtoja jännittyneinä. Ne luettiin klo 22.10 ja – ne olivat tyrmistyttävät. No, itku ei auta. Suomen kansa on kestänyt tähänkin saakka ja se kestää tämänkin koettelemuksen! Väli rauha oli allekirjoitettu tiistaina, syyskuun 19. päivänä 1944 klo 13.15 Moskovassa. Menimme nukkumaan kuultuamme pää-ministerin sijaisen von Bornin puheen liikuttuneina ja katkerin mielin. Olimme yrittäneet kaik-kemme, uhranneet kaikkemme ja näin kävi! Mutta sittenkin: vaikka meidät tuomittiin hävin-neiksi, on armeijamme edelleen koskematon, Suomi ei sittenkään vielä ole polvillaan.”

JR 9:n päällystöön kuuluivat Kontiolahdella tunnettujen kapteeni (myöh. majuri) Väinö Hah-telan ja kapteeni Aarne Juutilaisen lisäksi mm. Mannerheim-ristin ritarit kapteeni Ahti Vuo-rensola ja kapteeni, myöhempi Puolustusvoimain komentaja kenraali Yrjö Keinonen.

Myöskin I/JR 9:n pastori, myöhempi arkkipiispa, Mikko Juva, III/JR 9:n pastori Olavi Krogerus ja KrhJ/I/JR 9:n Tj.upseeri, myöhempi ministeri, Veikko Pihlajamäki tulivat kontiolahtelaisille miehille tunnetuiksi. Kaikkiaan kuudelle JR 9:ään kuuluneelle sotilaalle myönnettiin Mannerheim-risti. He olivat alikersantti Veikko Vehviläinen (nro 15), kapteeni Ahti Vuorensola (63), kapteeni Yrjö Keinonen (91), alikersantti Aarne Salonen (177), korpraali Tauno Suhonen (179) ja kapteeni Kauko Vilanti (190).⁴⁸ JR 9:n kotiutuskokoonpanossa syksyllä 1944 oli runsaasti kontiolahtelaisia reserviläisiä johtuen keväällä 1942 tehdystä JR 51:n lakkauttamisesta ja miehistön siirroista etenkin JR 9:ään. JR 9:n komentajana toimi tuolloin eversti Bertel Ikonen, joka oli perinyt tehtävän eversti A. Kuistiolta jo 31.5.1943.⁴⁹

JR 9:n ja sille alistettujen osastojen riveissä kaatuneet kontiolahtelaiset (syntymä- tai asuinkunta Kontiolahti):

Nimi	s. aika	kaatui	haudattu	yksikkö
Hassinen Matti Reino, stm	28.12.1913	15.8.1941 Sortavalan mlk	Eno	Kev.Os 15
Hiltunen Aarne Olavi, stm	9.1.1918	17.7.1941 Harlu	Kontiolahti	JR 9
Horttanainen Emil, stm	10.5.1921	24.7.1941 Sortavalan mlk	Joensuu	6./JR 9
Hyttinen Veikko, stm	24.9.1903	7.8.1941 Sortavalan mlk	Kontiolahti	III/JR 9
Härkönen Veikko, stm	5.3.1921	22.7.1941 Sortavalan mlk	Joensuu	7./JR 9
Ikonen Heikki, stm	30.11.1902	28.9.1941 6.SotaS	Joensuu	3./JR 9
Karvinen Eino, stm	16.10.1901	7.4.1942 NL, Oranki (sotav.)	Joensuu	1.KKK/JR 9
Kettunen Aarne, korp	24.1.1918	21.7.1941 Sortavalan mlk	Kontiolahti h.	5./JR 9
Kettunen Sampo, korp	26.9.1941	20.6.1942 Syväri	Kontiolahti	II/JR 9
Kettunen Tauno, stm	2.9.1914	10.7.1944, katosi	Kontiolahti	8./JR 9
Kinnunen Reino, kers	3.12.1918	27.6.1944 Nuosjärvi	Kontiolahti	JR 9
Laukkanen Erkki, stm	22.5.1920	8.8.1941 Latvasyrjä	Kontiolahti	II/JR 9
Laukkanen Veikko, stm	10.10.1921	18.4.1942 Simonova	Kontiolahti	III/JR 9
Mustonen Taavi Wiljam, stm	29.9.1920	20.8.1944 20.SotaS	Kontiolahti	8./JR 9
Mutanen Erkki Gunnar, stm	8.1.1924	1.8.1944 28.KS matkalla	Kontiolahti	2./JR 9
Määttä Arvo Olavi, korp	18.6.1921	8.7.1943 35.SotaS	Joensuu	JR 9
Piiroinen Aari, stm	1.5.1916	31.8.1944 Suistamo	Kontiolahti	8./JR 9
Pikkarainen Kauko J., alik	30.9.1920	27.9.1941 38.KS	Kontiolahti	5./JR 9

Puhakka Sipri, alik	7.3.1916	16.7.1941 Ruskeala	Kontiolahti	I/JR 9
Puumalainen Vilho M., stm	3.6.1920	22.7.1941 Pälkjärvi	Kontiolahti	5./JR 9
Romppanen Antti, stm	7.12.1918	19.4.1942 Syväri	Kontiolahti	8./JR 9
Ryynänen Juho Antero, korp	30.4.1920	24.7.1941 Villavaara	Kontiolahti	I/JR 9
Ryynänen Veikko, rakuuna	13.10.1923	4.7.1944	Kontiolahti	4./URR
Selvälä Erkki Ensio, stm	24.6.1922	16.7.1941 Ruskeala	Kontiolahti	6./JR 9
Sinkkonen Aapo Aimo, stm	30.8.1920	18.10.1941 14.KS	Kontiolahti	JR 9
Sinkkonen Toivo, stm	16.9.1919	16.9.1941 Kaskana	Kontiolahti	7./JR 9
Soikkeli Teppo J., alik	4.5.1919	12.7.1941 Vellivaara	Kontiolahti	3./URR
Tanskanen Veikko Ilmari,stm	20.2.1920	25.9.1941 Latva	Juuka	8./JR 9
Tossavainen Johannes, stm	28.1.1921	25.7.1941 32.KS	Kontiolahti	6./JR 9
Turunen Veikko, stm	2.5.1916	25.10.1941 Koromislova	Kontiolahti	8./JR 9
Vattulainen Antti, stm	26.4.1904	8.8.1941 Latvasyrjä	Kontiolahti	7./JR 9
Väänänen Viljo Einari, stm	16.1.1921	17.7.1941 Ruskeala	Joensuu	6./JR 9

Sissipataljoona 1

JR 9:n ohella Kontiorannassa koottiin kesällä 1941 myös erillisenä toiminut Sissipataljoona 1. Jatkosotaan perustettiin kolme Sissipataljoonaa, joiden joukkoon SissiP 1 kuului. Sen perusti Pohjois-Karjalan suojeluskuntapiiri 18.6.1941. Sissipataljoonat eivät kuuluneet pysyvästi divisiooneihin tai prikaateihin, vaan niitä alistettiin eri joukko-osastoille kulloistenkin tarpeiden mukaan. Muutaman päivän koulutusjakson jälkeen SissiP 1 lähti siirtymään kohti etulinjaa 23.6.1941. Pataljoona lakkautettiin jatkosodan etenemisvaiheen päätyttyä keväällä 1942. SissiP 1:een kuuluneita Kontiolahdella syntyneitä kaatui hyökkäysvaiheen aikana ainakin viisi sotilasta.

Sissipataljoona 1 lähti Kontiorannasta autokuljetuksella Uimaharjun kautta 22.6.1941 kohti Enon Piimävaraa ja siirtyi siitä 26.6. Ilomantsin Huhukseen. Pataljoonan seuraava siirtyminen – nyt jalkamarssina – oli 40 km Huhuksesta Hattuvaaraan, johon pataljoona saapui 28.6.1941. Ensimmäiset tappiot koettiin 4.7.1941 Lengenvaarassa, jolloin vihollisen hyökkäyksessä 3. komppanian kenttävartioon kaatui sotamies Väinö Rönkkö. Pataljoona kävi varsinaisesti ensimmäiset suuremmat taistelunsa Ilomantsin Vellivaarassa 10.-13.7.1941. Pataljoona toimi tuolloin alistettuna Uudenmaan Rakuunarykmentille. Alistus oli tehty

todennäköisesti 26.6.1941, jolloin asia mainitaan URR:n Esikunnan sotapäiväkirjassa.⁵⁰ URR:n komentajana toimi tuolloin everstiluutnantti von Essen. URR oli lähtenyt varuskunnastaan Lappeenrannasta jo 14.6.1941 ja saapunut junakuljetuksella Pieksämäen ja Joensuun kautta Uimaharjuun seuraavan päivän iltana. Rykmentti marssi Uimaharjusta Ilomantsin Kivilahteen ja majoittui sinne.⁵¹

URR ja Sissipataljoona 1 eivät kuitenkaan onnistunut suunnitellussa Lehmivaaran valtaamisessa 10.-13.7.1941, vaan hyökkäysyritykset lyötiin takaisin. SissiP 1 osallistui hyökkäykseen URR:lle alistettuna ja toimi hyökkäyksen kärkenä Lehmivaaran valtausyrityksessä ainakin 12.7.1941 koki huomattavia tappioita.⁵² URR:n ja SissiP 1:n kokonaistappiot näissä yrityksissä olivat yhteensä yli 50 miestä, joista kaatuneina 18. Lehmivaaran valtaamista yritettiin uudelleen 20.7.1941, mutta hyökkäys lyötiin tuolloinkin takaisin. SissiP 1:n tappiot 22.7.1941 mennessä olivat huomattavat, 11 kaatunutta ja 86 haavoittunutta/kadonnutta. URR:n tappiot kaatuneina olivat vieläkin suuremmat, 35 miestä!⁵³ Lehmivaaran taistelujen jälkeen Sissipataljoona 1 URR:n lailla vetäytyi lepoon ja huoltoon. Tämän jälkeen pataljoona siirtyi 28.7.1941 vanhan rajan ja Lutikkavaaran väliseen maastoon ryhmittyen puolustukseen ja ahkeraan partiointiin.⁵⁴ Pataljoona lähti etenemään Lutikkavaarasta vasta 7.8.1941 tavoitteenaan Koitajoen takana oleva Kuolismaa. Pataljoona ylitti Koitajoen koplukoilla ja saavutti Kuolismaan, joka saatiin otettua haltuun kokonaisuudessaan 10.8.1941.⁵⁵

Sissipataljoona 1:ssä kaatuneet kontiolahtelaiset (syntymä- tai asuinkunta Kontiolahti):

Nimi	s. aika	kaatui	haudattu	Yksikkö
Eskelinen Vihtori, alik	18.2.1913	11.7.1941 Vellivaara	Tuupovara	2./SissiP 1
Hassinen Erkki Vihtori, stm	28.7.1918	10.11.1941 Ala-Uunitsa	Tohmajärvi	1./SissiP 1
Karvonen Toivo, stm	27.6.1913	27.10.1941 Stolbovaja	Kontiolahti	1./SissiP 1
Kekkonen Onni, stm	22.12.1914	16.8.1941 Salmijärvi	Kontiolahti	2./SissiP 1.
Korhonen Oiva Antero, alik	5.11.1917	23.11.1941 19.KS	Kontiolahti	2./SissiP 1.

Sissipataljoona 2

JR 9:n kokoonpanoon kuului usein alistettuna myös Sissipataljoona 2, ja oli koottu Kiuruvedeltä, seudun reserviläisistä. Pataljoonan riveissä kaatui mm. kontiolahtelaisentyinen Veikko Nuutinen (s. 22.5.1916) Maaselässä 7.1.1942 Sissipataljoona 2:n komentajana toimi alkuvaiheessa everstiluutnantti Roininen, sittemmin jo heinäkuussa 1941 kapteeni Harjula. Se siirrettiin 25.6.1941 Sotkamon kautta Joensuuhun ja sieltä Hammaslahden asemalle JR 51:n taapaan. Joensuussa pataljoona joutui junakuljetuksen yhteydessä Joensuun pommituksiin, jolloin mm. pataljoonan komentajan autonkuljettaja haavoittui.⁵⁶ SissiP 2 siirtyi Hammaslahden asemalta Tuupovaaran Öllölään 26.-28.6.1941. Hyökkäysvaiheessa kesällä ja syksyllä 1941 SissiP 2 oli usein alistettuna niin JR 9:lle kuin JR 37:llekin. SissiP 2:n sotataival etenkin hyökkäysvaiheen kiivaissa taisteluissa oli kaikkea muuta kuin kadehdittava. Pataljoona heitettiin usein hyökkäyskohteisiin ja sen käskettiin pitää maastokohdat hallussaan ylivoimaisesta vihollisesta huolimatta. Pataljoona oli heinäkuun lopulla 1941 lopen uupunut ja ev. Kuistio oli siihen perin juurin tyytymätön.⁵⁷ SissiP 2:n väsymystä kuvataan pataljoonan sotapäiväkirjassa aamuyöllä 2.8.1941 mm. näin: *”Poikiemme väsymyksestä esimerkki. Oma mies nukkui asemassa. Lääkintämiehet noutivat miehen paareilla ja kantoivat n. 700 m. melkein Kessumäelle saakka, jolloin sairas heräsi ja kysyi, mihin häntä kuljetetaan? Mies aivan terve, mutta väsynyt”*.⁵⁸

Sotapäiväkirjojen valossa näyttää siltä, että Sissipataljoona 2:n kokoonpanossa oli runsaasti jo vanhempaa reserviläisjoukkoa, jolla ei ollut kykyä eikä koulutusta vaativaan sissitoimintaan. Tähän viittaa mm. Sissipataljoona sotapäiväkirjan alkulehti, jossa todetaan Kiuruvedellä kootuista miehistä karusti: *”Silmiinpistävää oli, että suuri osa miehistä oli liian iäkästä sissitoimintaan. Aseistuksessa parantamisen varaa. Kiväärit vanhoja ryssäläisiä. Kaikissa kiväreissä ei ollut edes tähtäyslaitteita. Kenttäkeittiö puuttui ja ajoneuvot olivat rikkiäisiä. Henkilökunnassa vajauksia ja sijoitus epätarkoituksenmukainen. Varustuksessa suuria puutteita. Polkupyöristä suuri osa naistenpyöriä ja loppuun kulutettuja. Osa miehistä ei ollut koskaan ajanut pp:llä.”*⁵⁹ Varsinainen sissijoukko siis! Sotapäiväkirja kertonee siitä, että Talvisodan jälkeen sijoitusten uudelleen järjestely oli jäänyt tekemättä! SissiP 2 joutui täydentämään varustustaan matkalla kohti rajaa mm. Sotkamossa Rajapataljoona 5:n ja Sotkamon Suojeluskunnan varastoista. SissiP 2 lakkautettiin helmikuussa 1942.

Muut Kontiolahteen liittyneet joukot ja osastot

Jatkosodan aikana Kontiorannan varuskunnassa toimi myös Järjestelykeskus 1, joka varusti toipumislomilta rintamalle lähtevät miehet. Sotasairaalaksi muutetulla Kontioniemen parantolalla oli osaltaan merkittävä asema armeijan lääkintähuollon kannalta. Parantola toimi Joensuun tyttölyseolla heinäkuusta 1941 lähtien pääpaikkanaan pitäen sotasairaala 22. sivupisteinä. Osa hoidettavina olevista sotilaista vietti pitkiäkin hoitojaksoja Kontioniemen sotasairaalassa, kuten eräs haastateltava kertoo: *”Olinhan mie siellä.. kolmatta kuukautta, laskivat Karjalaan”*⁶⁰.

Kontiolahden rautatieasema mahdollisti niin haavoittuneitten kuljetuksen rintamalta kuin toipumislomilta palaavien, Kontiorannassa varustettujen joukkojen palauttamisenkin rintamalle. Varuskunnan alueella ja sen läheisyydessä toimi myös hevosvarikko sekä lyhyen aikaa Lentolaivue 15 sekä sen jatkoja lento-osastot Malinen, Rätty ja Jauri. Varuskunnan alueelle ja ns. Hirvirannan tukikohtaan majoittui lentueiden ohella myös saksalaista huoltohenkilöstöä sekä muita lääkintähuollon ja sotilaiden järjestelytehtäviin liittyneitä osastoja jatkosodan loppupuolelle saakka.⁶¹

Kontiolahdelle sijoitetut lentueet näkyivät kirkonkylänkin arjessa. Hirvirannan tukikohdassa toimi jatkosodan aikana useaan otteeseen pieniä lentolaivueita (osastot Malinen, Rätty ja Jauri), joiden tehtävänä oli lähinnä kaukopartioiden kuljettaminen linjojen taakse ja kaukopartioiden huoltolennot. Lisäksi lento-osastot suorittivat ilmatiedustelua ja haavoittuneiden evakuointia. Kontioniemen parantolan sotasairaalaan tuotiin satunnaisesti potilaita lentoteitse vesitaso-Junkerseilla.⁶² Lentäjät ja huoltohenkilökunta majoituivat Hirvirannan läheisyydessä oleviin huviloihin ja mökkeihin. Lentojoukoissa oli mukana myös vuosina 1943–44 saksalaista huoltohenkilökuntaa (Seekommando 1) päällikkönään yliluutnantti Queens. Kontiolahtelaisia lottia oli sijoitettuna Hirvirannan tukikohtaan ja heitä työskenteli tällöin myös saksalaisten joukkojen palveluksessa.⁶³ Saksalaisten sotilaiden kanssa oli joitakin kontakteja kontiolahtelaisella nuorisollakin. Heiltä saatiin leipää, ruokaa ja karamelleja. Vastavuoroisesti saksalaisille sotilaille muistellaan heitetyn ruusuja heidän lähtiessään pois Kontiolahdelta. Saksalaisia sotilaita, pääosin Berliinistä kotoisin olleita alppijääkäreitä oli lyhyen aikaa majoittuneena Kontiorannankin varuskuntaan. Heidän muistellaan kyselleen kananmunia ja muita elintarvikkeita kirkonkylän taloista.⁶⁴ Haastatteluissa muistetaan myös sataman

läheisyydessä Pikkaraisen talon alapuolella sijainneen venäläissotilaiden vankileirin. Van-geista ei koettu olevan haittaa. He tekivät vankityönään mm. pajukoreja.⁶⁵ Lyhyen aikaa oli venäläissotilaiden vankileiri myös Ristisaaren erottelukuksessa syksyllä 1941. Vangit osallistuivat aputyövoimana uiton erottelutehtäviin. Kontiolahden keskimmaisella hautausmaalla on menehtyneiden venäläisten sotilaiden muistomerkki, jossa kerrotaan hautausmaalle haudatun yhdeksän venäläistä sotavankia.

Talvisodan päätyttyä ja rauhan tultua Kontiolahden satamassa toimi maaliskuun lopulta toukokuulle 1940 evakuoimisen jaloista siirretty IV Armeijakunnan Kaatuneiden Evakuoimiskeskus KEK. Jatkosodan loppuvaiheissa 1944 Kontiolahden sataman läheisyyteen sijoitettiin lyhyeksi aikaa kiertävä Kaatuneitten Evakuoimiskeskus KEK 11. Myös paikalliset ihmiset olivat avustamassa kaatuneiden huollon järjestelyihin. Haastattelujen pohjalta tiedetään mm. satamassa pienessä punaisessa mökissä asuneen suutari Eino Kososen äidin Helmi Kososen osallistuneen kaatuneiden pesemiseen ja arkuttamiseen.⁶⁶ Jatkosodan loppuvaiheessa myöskin Kulhossa tiedetään lyhyen aikaa olleen sijoitettuna Kaatuneiden Evakuoimiskeskus, jossa huollettiin Ilomantsin taisteluissa kaatuneita.

Desanttien pelko ja varautuminen vihollistoimien ulottumiseen Kontiolahteenkin saakka johti ns. iskukomppanian perustamiseen Kontiolahdelle. Komppanian, jonka toimialueena oli koko pitäjä, päällikkönä toimi nimismies. Komppaniassa harjoiteltiin aseiden käsittelyä ja ampumatarkkuutta.⁶⁷ Komppania oli koottu pääasiassa alle kutsuntaikäisistä ja nostoväkeen kuuluvista miehistä. Jatkosodan aikainen ilmavalvonta toimi talvisodan tapaan Joensuusta johdetun Ilmapuolustusaluekeskuksen (IPAK) ja paikallisen ilmasuojelukeskuksen johdolla. Sodan pitkittyminen laski mielialaa kotirintamalla, koska jatkosotaan lähtiessä oli esiintynyt vahvasti näkemystä siitä, että sodasta palataan takaisin heinänteon alkamiseen mennessä. Eräs haastateltava muisteleeikin mielialoja: ”Heinää tässä vielä kotona tehdään. Toiset eivät uskoneet Saksan voittoon ja sen mukana Suomen menestykseen.”⁶⁸

Kansanhuolto ja elintarviketilanne Kontiolahdella jatkosodan aikana

Talvisodan alla kuntiin perustetut kansanhuoltolautakunnat jatkoivat toimintaansa välirauhan ja jatkosodan aikana. Kontiolahden kansanhuoltolautakunta perusti Kontiolahden Kansanhuoltotoimiston, joka vastasi lautakunnan päätösten mukaisesta kansanhuollon arkisesta toiminnasta. Toimisto sijaitsi kunnantalolla ja oli avoinna arkipäivisin. Kansanhuoltolautakunta käsitteli paitsi Kuopion läänin kansanhuoltopiirin ja Kansanhuoltoministeriön määräyksiä, myös hyvin arkisia asioita. Lautakuntaa työllisti lähes jokaisessa sen kokouksessa kadonneitten ostokorttien selvittely, viljan ja lihan luovutuksia koskevat valitukset ja anomukset erilaisten ostolupien saamiseksi.

Jatkosodan aikana, erityisesti talvikaudella 1942–43 koettiin vakavaa pulaa elintarvikkeista ja kaikesta tarpeellisesta. Pakkastalven aikana vähätkin elintarvikkeet, kuten perunat ja omenat paleltuivat kellareissa. Kirkonkylässä saattoi jopa nähdä ovelta ovelle kulkevia ruokaa pyytäviä ihmisiä. Elintarvikkeiden ja vaatteiden ostoa säännösteltiin ostokorteilla, joita jaettiin kirkonkylällä kansanhuoltolautakunnan toimistossa. Erillisiä ostokortteja oli niin lihan, leivän, voin, maidon kuin tupakankin ostoa varten. Elintarvikkeisiin nähden omavaraisille kuntalaisille, lähinnä maatalojen perheille, ei elintarvikkeiden ostokortteja myönnetty. Kansanhuoltolautakunta inventoi huolellisesti maatiloilla saadun sadon sekä tiloilla olevan lihakarjan, hevoset ja pieneläimet ja ilmoitti edelleen inventointien tulokset Kansanhuoltopiirille. Lautakunnan tehtävänä oli myös huolehtia kunnan alueella toimivien myllyjen sinetöinnistä ja lupien myöntämisestä viljan jauhatukseen.

Kunnan kansahuoltolautakunta vastasi järjestelyistä, joilla armeijan ja yleisen kulutuksen tarpeisiin luovutettiin viljaa, kananmunia, heinää, olkia, teuraskarjaa, hevosia ja ajoneuvoja. Vuoden 1942 sadosta viljelijät joutuivat luovuttamaan leipäviljastaan kansanhuollolle 23 % ja vuonna 1943 jo lähes 28 %.⁶⁹ Viljaa vastaanotettiin Pohjois-Karjalan Osuusliikkeen ja Osuusliike Oma-Avun kauppaliikkeissä kirkonkylällä. Maidon vastaanottopisteenä kirkonkylällä toimi kauppias Lauri Massisen kauppaliike. Muuta kansanhuollolle luovutettua tarpeistoa otettiin valtiolle kuitteja vastaan kirkonkylällä Räsälän talossa. Armeijaa varten järjestettiin mm. metallikeräys, johon Räsälänkin talon pianosta irrotettiin metalliset pedaalit sekä annettiin pois metalliset kynttilänpidikkeet.⁷⁰

Elintarviketilanteen vaikeutuessa kansanhuoltolautakunta asetti Kansanhuoltoministeriön määräyksestä kevään ja kesän 1942 aikana tiukentuneita vaatimuksia viljelijöille. Tämän myötä kaikkien, joilla oli viljaa viljelyksessä peltoalaa yli 25 aaria tai perunaa yli 5 aaria, tuli osallistua luovutukseen. Samoihin aikoihin kiristettiin viljelijäperheiden lasten omavaraisuutta viljan kohdalla siten, että lasta kohden tuli kuukausittain luovuttaa 5 kiloa viljaa aiempaa enemmän.⁷¹ Jo kevättalvella 1942 oli ollut havaittavissa elintarviketilanteen huononeminen. Kansanhuoltolautakunnan kirjeessä Kansanhuoltopiirille todetaankin, että helmikuun 1942 vilja-annoksia jää saamatta Kontiolahdella 15 000 kiloa. Viljan puute on näkynyt mm. metsätyömailla häiriöinä, sillä työmiehet ovat keskeyttäneet työnsä ja lähteneet etsimään jauhoja Joensuuta myöten.⁷² Elintarviketilanteen kiristyminen talvella 1942–43 näkyi myös maidon myynnin säännöstelyssä niin, että loppuvuodesta 1942 maitoa luovutettiin lasten ja sairaiden ostokorteilla.⁷³

Kansanhuollon määräyksiin suhtauduttiin Kontiolahdella pääosin hyväksyvästi. Maanviljelijäväestöä kiusasivat kuitenkin ns. jälkitarkastukset, joissa löydettiin kirjaamattomia eläimiä tai kansanhuollolle ilmoittamatonta viljasatoa.⁷⁴ Yksittäisten viljelijöiden viljanluovutusmäärät saattoivat olla varsin merkittäviä ja määriltään hyvinkin yksityiskohtaisen tarkkoja. Kansanhuoltolautakunnan määräyksellä 23.1.1942 määrättiin mm. Eero Takkunen Varparannalta luovuttamaan leipäviljaa 1698 kiloa kun taas Arvi Karttusen luovutettava määrä oli kauraa 17,1 kiloa. Sodassa olevat perheettömät viljelijätkään eivät säästyneet luovutuksilta, kuten osoittaa se, että rintamalla ollut ja 15.6.1942 kaatunut Mannerheim-ristin ritari, 21-vuotias maanviljelijä Valde Sorsa oli määrätty 31.1.1942 mennessä luovuttamaan kansanhuollolle leipäviljaa 518 kiloa ja kauraa 663 kiloa.

Kansanhuollon jakamien ostokorttien katoamisia tapahtui jonkin verran, mutta kadonneitten tilalle ei uusia kortteja myönnetty ilman kansanhuoltolautakunnan päätöstä korttien kauppaamisen pelossa. Kadonneista korteista saatettiin järjestää jopa poliisikuulustelu, kuten osoittaa kansanhuoltolautakunnan päätös 30.12.1942, jolla poliisikuulustelun perusteella evättiin kadonneen tupakkakortin korvaaminen asianosaiselle.⁷⁵ Ostolupia anottiin usein myös polkupyörän renkaiden ostoon. Aina lautakunta ei heltynyt virkamiestenkään polkupyörätarpeelle, kuten osoittaa päätös, jolla renkaiden ostolupaa ei myönnetty poliisikonstaapeli Eero Alholmillekaan.⁷⁶

Jatkosodan aikana myös lapset joutuivat hoitamaan kodin asioita, kuten noutamaan kirkonkylästä ostokortteja. Eräs haastateltava muistelee: ”Kävelemällä minä tulin (Jakokoskelta), metsäpolkuja pitkin.. tiskikin oli siellä kansanhuollossa kaukana.”⁷⁷

Talvi- ja jatkosodan aikaiset menetykset ja huomionosoitukset

Talvisodan aikana kontiolahtelaisista (asuinkuntana Kontiolahti) sotilaista menehtyi taisteluissa tai haavoittumisen seurauksena 19 henkeä. Talvisodassa kaatuneita, joiden syntymäkunta oli Kontiolahti, oli yhteensä 36 miestä. Kontiolahdelle haudattiin talvisodan aikana menehtyneistä 22 sotilasta, joiden kotipaikka, syntymäkunta tai evakuoinnin myötä uusi asuinpaikka oli Kontiolahti.⁷⁸ Jatkosodan osalta kontiolahtelaisten kaatuneiden määrä oli talvisotaa huomattavasti suurempi. Jatkosodan aikana kontiolahtelaisia miehiä tai lottia (asukunta Kontiolahti) kaatui 155. Kuitenkin sellaisia sotilaita tai lottia, joiden syntymäkunnaksi oli merkitty Kontiolahti, kaatui talvi- ja jatkosodan aikana yhteensä 221 henkilöä⁷⁹. Kontiolahdelle haudattiin tai siunattiin jatkosodassa menehtyneistä 169 sotilasta.⁸⁰ Sotavankeudessa menehtyi kaksi kontiolahtelaista sotilasta. Sotatilanteissa kadonneiksi ja virallisesti kuolleiksi julistettuja kontiolahtelaisia oli 8 sotilasta. Haavoittuneiden ja sotainvalideiksi jääneiden määrä oli moninkertainen kaatuneisiin nähden.

Erityisen suuria tappioita koettiin hyökkäysvaiheen aikana Syvärin rintamalla, jossa kontiolahtelaisia miehiä taisteli mm. JR 51:n joukoissa. Kontiolahden kirkonkylän kansakoulun opettaja vääpeli Yrjö Räsänen oli ensimmäisiä hyökkäysvaiheen aikana menehtyneitä. Hän kohtasi matkansa pään Ruskealassa 30.7.1941. Räsänen kuului useimpien kontiolahtelaisten tapaan jatkosodan alkuvaiheissa JR51:een, joka koki huomattavia tappioita hyökkäysvaiheessa edetessään Laatokan Karjalassa Sortavalaan ja aina Muurmannin radalle sekä Syvärille saakka.

Kontiolahtelaisista sotilaista kolmelle myönnettiin jatkosodan aikana Vapaudenristin 2. luokan risti eli ns. Mannerheim-risti. He olivat Valde Sorsa, Veikko Saarelainen ja Lauri Kokko. Valde Sorsa kaatui Ohdan lohkolla tarkka-ampujan luotiin 15.6.1942. Hänen leposijansa on Kontiolahden kirkon viereisellä sankarihautausmaalla. Itsenäisyyspäivänä 6.12.2010 sankarihautausmaan vierellä veteraanipuistossa paljastettiin näiden kontiolahtelaisten Mannerheim-ristin ritareiden muistomerkki. Veteraanipuistossa on lisäksi kontiolahtelaishkomppania vääpelin Onni Räsäsen muistokivi sekä Mannerheim-ristin ritareista ja veteraanipuistosta kertovat taulut.

Kontiolahtelaisten Mannerheim-ristin ritarien muistopaaden paljastustilaisuus veteraanipuistossa 6.12.2010. Kunniavartiossa kadetit Aku Saarelainen ja Markus Tuohimäki, jotka olivat myös koulu-aikanaan Kontiolahden kirkonkylän ala-asteen ja lukion oppilaita.

Asekätkentä ja sodan jälkeiset tapahtumat

Jatkosodan palaavien sotilaiden kotiutuksen ja aseistuksen luovutuksen yhteydessä toteutettiin Päämajan operatiivisen osaston ja erityisesti sen päällikön evl. Usko Haahden johdolla asekätkentä. Aseita kätkettiin Neuvostoliiton hyökkäyksen varalta mahdollista sissisotaan varustautumista varten. Aseita kätkettiin pääosin niissä pitäjissä, joissa toimi paikallinen suojeluskunta. Alueellisesti asekätkentäorganisaation johdon muodostivat suojeluskuntapiirien (vastasi Sotilaspiiriä) 2. yleisesikuntaupseerit. Pohjois-Karjalan suojeluskuntapiirissä käskyn asekätkentään ryhtymisestä otti vastaan majuri Yrjö Keinonen, myöhempi puolustusvoimain komentaja. Kontiolahdella asekätkentä toteutettiin Kontiolahden suojeluskunnan toimesta. Aseiden kätkentään lienee osallistunut useita suojeluskuntaan kuuluneita kontiolahtelaisia. Myöskin yksittäisiä aseita tiedetään kätketyn sodasta palanneiden toimesta ohi ns. virallisen asekätkennän. Eräs haastateltava kertoo nyt voivansa jo puhua asekätkentään liittyvästä asiasta: ”Isä toi aseita ja kätki niitä vinttiin sota-aikana. Vintillä oli käsiaseita, tontille oli haudattu kivääreitä. Aseiden kohtaloa en tiedä ollenkaan.”⁸¹

Asekätkennän paljastuttua talvella 1945, kätkennästä vastaavat tuomittiin ns. Asekätkentä-oikeudenkäynnissä. Kontiolahtelaisista isänmaanmiehistä tuomion saivat kauppias Lauri Massinen sekä maanviljelijät Lauri Kurki, Jorma Puhakka ja Onni Räsänen.⁸²

Sodan jälkeinen siirtoväen asutus sekä sotaorvoista ja –invalidista huolehtiminen olivat tärkeä osa kansakunnan jälleenrakennusta. Tärkeinä toimijoina olivat paikallisestikin Kontiolahden Aseveljet ry ja Vapaa Huolto, jotka auttoivat osaltaan sotainvalideja ja sotaorpoja heidän vaikeassa paluussaan normaaliin elämään.⁸³ Siirtoväen asuttamisessa oli omat hankaluuksensa. Asutustilojen lohkominen toi paikallisille maanomistajille menetyksiä. Siirtoväki joutui raivaamaan asutustilat usein tiettömään korpeen ja rakentamaan asumukset tilanteessa, jossa rakennustarvikkeista oli huutava pula. Lasten koulupaikoista, puhelimen tai sähkön saamisesta käytiin pitkällistä kädenvääntöä. Paikalliset ihmiset saattoivat kutsua siirtoväkeä ”junassa tulleiksi”. Osa paikallisista ”ei välittänyt siirtolaisista, meitä oli niin paljon”, muistelee eräs haastateltava.⁸⁴

Lotta Svärd- ja Suojeluskuntajärjestöjen toiminnot jouduttiin lakkauttamaan Valvontakomission määräyksestä. Näiden järjestöjen jäljelle jääneet varat lahjoitettiin yleishyödyllisiin

tarkoituksiin. Kontiolahden suojeluskunnan omaisuus luovutettiin kunnalle ja hautausmaara-hastolle. Sotaveteraanien ja –invalidien asema säilyi sodan jälkeen vaikeana erityisesti hei-dän vanhetessaan. Veteraanit ja sotainvalidit järjestäytyivät erityisesti 1960- ja -70 luvuilla parantaakseen heikoimmassa asemassa olevien aseveljien asemaa. Kontiolahden Sotavete-raanit ry. perustettiin 1968. Veteraanien merkitystä ei YYA-Suomessa haluttu virallisella ta-holla tunnustaa. Kollaen Vasamankin muistomerkin paljastuksen yhteydessä valtiovalta yritti estää Kollaen miesten kokoontumisen muistomerkille ja kenttäaterian nauttimisen varuskun-nan ruokalassa. Puolustusvoimat kuitenkin salli tilaisuuden järjestelyt veteraaneille.⁸⁵

KONTIOLAHDEN SUOJELUSKUNTA

Kontiolahden suojeluskunta perustettiin kuntakokouksessa 19.11.1917. Kontiolahden suoje-luskunnan perustamisen taustalla on vahvasti nähtävissä myös paikallinen levoton yhteis-kunnallinen tilanne. Kontiolahdelle saapui vuosina 1916–17 runsaasti venäläistä sotaväkeä, jonka tehtävänä oli johtaa ja valvoa linnoitus- ja vallitustöitä Venäjän suunnitteleman puo-lustuslinjan rakentamiseksi. Vallien ja korsujen rakentaminen ulottui kirkonkylällä Höytiäisen rannasta Pitkälampeen.⁸⁶ Sotilailla oli mukana myös perheitä, jotka asettuivat asumaan kir-konkylän ja sen lähialueen taloihin. Sotilaiden sekä muualta tulleiden työntekijöiden saapu-minen aiheutti paikkakunnalla levottomuutta. Työväestön katsottiin ”liehittelevän” venäläi-siä, mikä taas ”isänmaallismielisissä” piireissä aiheutti katkeruutta.⁸⁷ Tilanne aktivoi toimin-taan järjestysjoukkojen perustamiseksi kirkonkylän järjestyksen ja turvallisuuden takaa-miseksi. Tässä tilanteessa nurmekselainen insinööri Urho Peltonen vieraili Kontiolahdessa 26.10.1917 pitäen suojeluskunnan perustamiseen liittyvän esitelmä- ja neuvottelukokouksen kunnantalolla. Peltosen vierailun yhteydessä perustettiin komitea, joka ehdotti kunnallislau-takunnalle suojeluskunnan perustamista Kontiolahdelle. Suojeluskunnasta oli tarkoitus tässä

yhteydessä käyttää nimeä järjestyskunta, ja sen tarkoituksena oli suojella kansalaisten henkeä ja omaisuutta sekä ylläpitää järjestystä ja turvallisuutta. Komiteaan kuuluivat opettaja Jehki Palviainen, pastori Eemil Hallikainen, maanviljelijä Janne Räsänen, ylioppilas J.H. Kiiski, kauppias Otto Riikonen ja työnjohtaja Hannes Pulkkinen.⁸⁸

Kontiolahden suojeluskunnan virallinen perustaminen oli esillä kuntakokouksessa 19.11.1917. Kuntakokouksen edellä joensuulainen työväenkaartien päällikkö August Wesley koetti estää suojeluskunnan perustamiseen liittyvän asian esille ottamisen kokouksen työjärjestykseen, uhaten jopa lähettää paikalle aseistettuja miehiä kuntakokousta hajottamaan. Kontiolahdelle oli perustettu lokakuussa 1917 työväenyhdistyksen järjestyskaarti. Järjestyskaartin puheenjohtajaksi valittiin työmies Juho Juntunen. Järjestyskaarti ei todennäköisesti kuitenkaan pitänyt aseellisia harjoituksia Joensuun työväenyhdistyksen pataljoonan tapaan. Wesley'n suunnitelmista huolimatta Kontiolahden työväenyhdistyksen järjestyskaarti ei halunnut lähteä aseellisella väliintulolla estämään kuntakokouksen toimintaa, kun suojeluskunnan perustaminen oli sen asialistalla. Wesley oli mainitun kokouksen edellä useaan kertaan yhteydessä kuntakokouksen puheenjohtajaan pastori Eemil Hallikaiseen jopa soittaen puheenjohtajalle kesken kuntakokouksen. Kuntakokous kuitenkin pidettiin, tosin kireissä tunnelmissa, kiivaan keskustelun sävyttämänä. Sosialistien marssittua ulos kokouksesta saattoivat loput kuntakokouksen edustajat tehdä suojeluskunnan perustamisesta yksimielisen päätöksen.⁸⁹

Marraskuun 1917 suurlakon aikana Kontiolahden suojeluskunnan toiminta pysähtyi lyhyeksi aikaa pelosta, että suojeluskunnan aktiivinen toiminta saattaisi ärsyttää työväestöä.⁹⁰ Kontiolahtelaiset suojeluskuntalaiset olivat kuitenkin vahvalla 33 miehen osastolla miehittä-mässä Joensuun kaupungintaloa sekä riisumassa aseista venäläistä sotaväkeä 21.1.1918. Kontiolahdella suojeluskunta riisui venäläisiä aseista 24.–25.1.1918. Vapaussodan taisteluihin kontiolahtelaisia suojeluskuntalaisia osallistui 2.2.1918 mennessä 39 henkeä. Sodan aikana Kontiolahden suojeluskunta järjestyi osaksi virallista sotilasorganisaatiota Pohjois-Karjalan Keskusesikunnan alaisuudessa. Esikunnan alaisuudessa Kontiolahdella järjestettiin harjoituksia sotaan lähteville sotilaille. Harjoituspaikkoina olivat muun muassa Pitkänlammen jää ja Höytiäisen jääalue Kontioniemen edustalla. Myös Kontiolahden kirkonkylän kansakoulu

otettiin Pohjois-Karjalan Keskusesikunnan määräyksestä Suojeluskunnan käyttöön 25.2.1918 lähtien koko kevätlukukaudeksi. Koulutoimi oli tämän aikaa keskeytyksissä. Harjoitusten muonituksesta ja vaatetushuollosta vastasi suojeluskunnan naisosasto, jonka toiminta aloitettiin 26.1.1918.⁹¹ Suojeluskunnan naisosasto organisoitui Lotta-Svärd -yhdistykseksi 1920. Kontiolahden suojeluskunta vastasi osaltaan muun muassa rautatielinjan vartiointitehtävistä alueellaan. Suojeluskunta järjesti vapaussotaan lähteville hyvästijättöjuhlia ja kaatuneille sotilaille yhdessä seurakunnan kanssa sankarihautajaiset. Näiden tilaisuuksien keskeisenä järjestäjänä ja puhujana toimi pastori Eemil Hallikainen.⁹²

Itsenäistymisen jälkeen kevätkesällä 1918 Kontiolahden suojeluskunta organisoitui uudelleen niin, että sille valittiin uusi esikunta, paikallispäällikkö ja piiriasiamiehet joka kylälle. Kontiolahden suojeluskunnan toimintaa kuitenkin leimasi sisäinen riitely ja toiminnan kehittymättömyys. Sodan aikainen suojeluskunnan päällikkö opettaja Jehki Palviainen, varapäällikkö Janne Kettunen ja työnjohtaja Hannes Pulkkinen riitautuivat aluepäälliköksi valitun Olli Riikosen kanssa. Palviainen ja hänen kumppaninsa vaativat Riikosen erottamista muun jäsenistön kannattaessa Riikosta. Riitely jatkui aina kevääseen 1919 saakka, jolloin paikallispäällikkö käski Palviaista kumppaneineen kurinpitolautakunnan eteen vastaamaan riitojen synnyttämisestä.⁹³ Riitelyn lisäksi Kontiolahden suojeluskunta muun muassa ainoana Pohjois-Karjalan piirin suojeluskunnista kieltäytyi maksamasta 300 markan veroa piirille. Joensuun suojeluskunnan päällikön tarkastuksessa kävi vielä ilmi, että Kontiolahden suojeluskunnan sotilaallisetkin taidot olivat jääneet riitelyn keskellä varsin alkeelliselle tasolle. Sotilaallisissa harjoituksissa ei osattu seisoa asennossa eikä kivääreistä ollut pidetty huolta. Suojeluskunnan kiväärit olivat ruosteessa! Tarkastuksen jälkeen Kontiolahden suojeluskunnan päälliköksi vaihdettiin Riikosen tilalle Eino Sarlund.⁹⁴ Kontiolahden suojeluskunnan harjoitustoiminta oli tämänkin jälkeen ponnetonta, mistä syytettiin erityisesti alue- ja paikallispäälliköitä. Suojeluskunnan sotilaskoulutuksen katsottiinkin Kontiolahden suojeluskunnassa olevan koko piirin heikoin Rautavaaran ohella.⁹⁵ Kun suojeluskuntapiirissä aloitettiin poikaosastotoiminta 1920–30-lukujen vaihteessa, ei Kontiolahti saanut ensimmäisille poikaosastojen suurleirille elokuussa 1930 mukaan yhtään edustajaa.

Kontiolahden suojeluskuntalaisia hiihtoharjoituksissa Suojeluskuntatalon edessä 1930-luvulla.

Kontiolahden suojeluskunnan jäsenmäärä kehittyi sotilaallisen harjoitustoiminnan puutteista huolimatta myönteisesti niin, että vuoden 1922 jäsentilastossa todetaan Kontiolahden ja Enon yhteisessä suojeluskunnassa olleen 267 jäsentä, kontiolahtelaisia näistä oli vuoden 1921 lopussa 185. Jäsenmäärä pysyi samoissa lukemissa myöhemminkin 1920- ja 30-luvuilla.⁹⁶ Suojeluskunnan toimintaan osallistui huomattavan paljon Kontiolahden nuorisoseuran aktiivijäseniä. Tämä johti ehkä osaltaan nuorisoseuran toiminnan hiipumiseen. Suojeluskunta ostikin vuonna 1928 Kontiolahden nuorisoseuran talon, josta muodostui Suojeluskunnan keskeinen kokoontumis- ja harjoituspaikka. Suojeluskunta rakensi talkoilla talon eteen urheilukentän, joka edelleenkin toimii kirkonkylän keskusurheilukenttänä. Urheilutoiminta, erityisesti juoksulajit, hiihto sekä ammunta olivat merkittävässä osassa suojeluskunnan toimintaa Kontiolahdella. Ammuntaa varten raivattiin ampumapaikat Vierevänniemelle sekä kirkonkylän ja Pitkälammen väliselle kannakselle. Sotien välisenä aikana Kontiolahden suojeluskunnan paikallispäällikköinä toimivat muun muassa kauppias Otto Riikonen, maanviljelijä

Eino Sarlund, asemapäällikkö O. Fagerström, maanviljelijä O.H. Kekäläinen ja kirkonkylän kansakoulun opettajana vuodesta 1925 lähtien toiminut Yrjö Räsänen.⁹⁷

Suojeluskuntajärjestö oli keskeisenä toimeenpanijana vapaussodan jälkeisten sankarihautausmaiden ja -muistomerkkien perustamisessa. Vapaus- tai kansalaissodan aikana ja sen jälkimainingeissa kuolleita pohjoiskarjalaisia lasketaan olevan ainakin 541 henkilöä.⁹⁸ Näistä valkoisten puolella kuolleita ja kadonneita pohjoiskarjalaisia vapaussotureita oli 246 henkeä, joista rintamalla kaatui 220.⁹⁹ Asuinpaikkakunnaltaan kontiolahtelaisia vapaussodan mainingeissa kuolleista oli 33 henkeä, joista valkoisten puolella kaatuneita vapaussotureita oli 11. Heidän muistolleen perustettiin kirkon vierelle maanviljelijä Janne Räsänen lahjoittamalle maalle sankarihautausmaa, joka vihittiin kirkkoherra F.E. Salokkaan johdolla huhtikuussa 1918. Sankarihautausmaalle pystytetyn sankaripatsaan juhlallinen paljastustilaisuus pidettiin 10.9.1922.

Talvisodan alla Yleisten Harjoitusten (YH) alettua Suojeluskuntajärjestö toimi Kotijoukkojen runkona ja osallistui keskeisesti uusien joukkojen perustamiseen ja varustamiseen. Pääosin

Pohjois-Karjalan alueelta muodostettiin sodan alla Jääkärirykmentti 36 (JR 36). Rykmentin runko koostui Pohjois-Karjalan suojeluskuntapiirin reserviläisistä. Rykmentin komentajaksi määrättiin Pohjois-Karjalan suojeluskuntapiirin piiripäällikkö jääkärieversti Aarne Sainio.¹⁰⁰ Liikekannallepanon yhteydessä suojeluskuntapiiri määrättiin vastaamaan sotilaspiirin tehtävistä. Talvisodan aikana Pohjois-Karjalan suojeluskuntapiirin valistusosasto perusti joulukuussa 1939 Kaatuneiden Evakuoimiskeskuksen (KEK) ja huolsi sodan aikana ja rauhan tultua 816 kaatunutta sekä järjesti yhteensä 170 sankarihautauksilaisuutta.¹⁰¹ Kontiolahden suojeluskunnan piiripäällikkönä toimi koko talvisodan ajan suojeluskuntaväpeli, opettaja Yrjö Räsänen.

Jatkosodan alla suurelta osin Pohjois-Karjalan sotilaspiirin (suojeluskuntapiirin) alueelta muodostettiin 7. Divisioona, jonka Jalkaväkirykmentti 9:ssä oli mukana kontiolahtelaisia varusmiehiä ja Jalkaväkirykmentti 51:ssä Kontiolahden reserviläisiä. JR 51:n komentajaksi määrättiin suojeluskunnan piiripäällikkönä toiminut ja talvisodassa Pohjois-Karjalan joukoista koottua JR 36:ta komentanut jääkärieversti Sainio.

Jatkosodan päättyttyä solmitun välirauhan 21. artikla määräsi Suomessa lakkautettavaksi kaikki fasistiset ja puolifasistiset järjestöt. Tämä tiesi niin suojeluskuntajärjestön kuin Lotta Svärd -järjestönkin toimintojen lopettamista. Pohjois-Karjalan suojeluskuntapiirin päätti kokouksessaan 2.11.1944 luovuttaa omaisuutensa (muun muassa Pielisjoenlinnan) Joensuun kaupungille. Kontiolahden suojeluskunta luovutti lakkauttamisensa yhteydessä omistamansa suojeluskuntatalon irtaimistoiheen – arvoltaan nykyrahassa noin 26 520 euroa – Kontiolahden kunnalle. Lisäksi olemassa olevia rahavaroja luovutettiin hautausmaarahastolle.¹⁰²

Kontiolahden Suojeluskunnan lippu lähetettiin Sotamuseoon 15.11.1944. Tästä haikeasta hetkestä, joka tiesi Suojeluskuntatoiminnan päättymistä lopullisesti, on 15.11.1944 muistiinpano Linda Räsäsen vieraskirjassa: *”Historiallinen hetki – SK:n uljas ja kaunis lippu, lottakäsien käärimänä, lähtee tänään Sotamuseoon. Raskain mielin teimme sille viimeisen lottapalveluksen.”* Allekirjoituksina Olga Lappi, Elli Puhakka, Linda Räsänen.

Kontiolahden Suojeluskunnan jäseniä Suojeluskuntatalon edessä 1930-luvulla.

LOTTA-SVÄRD-JÄRJESTÖN TOIMINTA KONTIOLAHDELLA

Suojeluskuntien yliesikunta perusti valtakunnallisen Lotta Svärd -yhdistyksen toukokuussa 1920. Suojeluskuntain ylipäällikkö hyväksyi Lotta Svärd-järjestön säännöt tämän jälkeen. Joensuussa Lotta Svärd -yhdistyksen perustaminen tapahtui helmi-maaliskuussa 1921. Ensimmäinen piirikokous pidettiin Joensuussa 7.3.1921, jolloin oli läsnä edustajia 10 piiriyhdistyksestä. Perustamisvaiheista nouseva kiinteä yhteys suojeluskuntajärjestöön näkyy jo Lotta

Svärd -järjestön säännöissä, joissa järjestön tarkoitukseksi kirjataan: ”lujittaa suojeluskunta-aatetta ja avustaa suojeluskuntajärjestöä suojaamaan kotia, uskontoa ja isänmaata.”¹⁰³

Kontiolahden Lotta-Svärd-yhdistyksen lippu, joka vihittiin 16.5.1942. Lipun suunnittelun ja valmistamisen maksoi Linda Räsänen. Lippu on Yrjö ja Linda Räsäsen tyttären Aino Kinnusen hallussa.

Lotta Svärd -järjestön piiri- ja paikallisosastojen työ jakautui eri jaostoihin, joita yleensä olivat lääkintäjaosto, muonitusjaosto, varusjaosto, keräys- ja huoltojaosto, toimistojaosto ja viestijaosto. Muonitusjaoston toiminta oli näistä laajinta. Se keskittyi muun muassa reservin kertausharjoitusjoukkojen ja suojeluskuntien harjoitusten muonitukseen mutta tarjosi muonituspalveluja jopa Salpausselän hiihtokisojenkin järjestelyissä. Sodan alla Lotta Svärd -järjestön lotat vastasivat linnoitustoimintaan kutsuttujen joukkojen ja vapaaehtoisten muonituksesta Kannaksella.

Kontiolahden Lotta Svärd -yhdistyksen perustaminen sai alkunsa Kontiolahden suojeluskunnan naisosaston toiminnasta. Naisosasto oli perustettu epävirallisesti 26.1.1918 pidetyssä kokouksessa Hovilan Puhakassa. Kokouksessa olivat läsnä perustajajäseninä Hanna Turunen,

Serofia Puhakka, Hilda Pukkinen, Hilda Voutilainen, Aino Puhakka ja Aune Saloheimo. Naisosasto keskittyi rintamalla lähtevien sotilaiden huoltamiseen valmistamalla muun muassa reppuja, patruunavöitä, lumihattuja, käsineitä ja ensisiteitä. Osasto vastasi myös Pitkälämmellä ja Kontioniemessä kevättalvella 1918 pidettyjen sotilaallisten harjoitusleirien ruokahuollosta. Se valmisti Kontiolahden suojeluskunnalle oman arvokkaan lipun, joka luovutettiin suojeluskunnalle 27.8.1920.¹⁰⁴

Suojeluskunnan naisosaston toiminnan pohjalle perustettiin Kontiolahdelle Lotta Svärd -yhdistyksen paikallisosasto keväällä 1921. Perustavassa kokouksessa oli läsnä 17 lottaa. Ensimmäisenä puheenjohtajana toimi Aino Puhakka ja johtokunnan jäsenenä Lyydia Wikman, Hilda Pukkinen, Ida Suhonen, sekä Elsa Romppanen. Myöhemmin 1920-luvulla johtokuntaan kuuluivat muun muassa Anna Sinkkonen, Vieno Sarlund, Ida Riikonen, Anni Romppanen, Hanna Kauppila, Maikki Kekäläinen, Meeri Räsänen, Hanna Turunen, Martta Karvonen, Martta Ihainen, Sofia Palviainen, Anni Lukkarinen, Sanna Puhakka, Linda Räsänen, Kerttu Kaksonen ja Martta Elsinen. Lotta-Svärd -kyläosastoja perustettiin vuonna 1923 Kontiolahdella Paiholaan, Selkielle, Romppalaan ja Lehmoon.¹⁰⁵ Kontiolahden Lotta Svärd -yhdistyksen jäsenmäärä kehittyi alun parista kymmenestä jäsenestä siten, että vuonna 1927 jäseniä oli jo 96. Jäseniä koulutettiin ahkerasti muonitus- ja huoltotehtäviin paikallisilla kursseilla niin kirkonkylän kansakoulun kuin suojeluskuntatalonkin tiloissa. Lottia lähetettiin myös valtakunnallisille kursseille. Vuonna 1925 Viipurissa järjestetyille kursseille Kontiolahdesta osallistuivat Maikki Kekäläinen ja Martta Varis.¹⁰⁶

Talvi- ja jatkosodan aikana lotat osallistuivat Kontiolahdella rintamalla olleiden sotilaiden huoltamiseen muun muassa valmistamalla sotilaiden kipeästi tarvitsemia lumipukuja ja sukia. Kontiolahtelaisia lottia oli sota-ajan tavan mukaisesti myös muonitus- ja muissa huolto-tehtävissä rintamalla. Kotirintamalla lotat osallistuivat ilmavalvonta- ja muonitustehtäviin sekä kaatuneiden huoltoon. Ilmapuolustusaluekeskuksen (IPAK) alainen, Pyytivaaralla sijainnut ilmavalvontatorni vastasi lottien hoitamana osaltaan paikallispuolustuksesta. Ilmavalvontaa suorittaneiden lottien tukikohtana Pyytivaaralla toimivat Pessin ja Happosen talot. Ilmavalvontalottien ruokahuoltoa hoidettiin osin kirkonkylästä käsin.¹⁰⁷

Jatkosodan päätyttyä välirauhan 21. artikla määräsi myös Lotta Svärd -järjestön lakkautettavaksi. Yhdistyksen toiminta jouduttiin lopettamaan. Yhdistyksen jäljellä olevat varat lahjoitettiin pois mm. luovuttamalla 200 markkaa kirkonkylän kansakoulun tarpeisiin. Lottatoiminnan historiasta ja merkityksestä vaiettiin vaaran vuosina vuosikymmeniksi. Vasta 1990-luvulla alkanut poliittinen avautuminen ja Suomen Lottaperinneliiton perustaminen ovat palauttaneet Lotta Svärd -järjestön historiaa ja toimintaa myös sotien jälkeisten sukupolvien tietoisuuteen. Toiminnassa mukana olleiden, saati rintamalla sodan keskellä työskennelleiden lottien rivit ovat tänään harvat. Sotien jälkeinen aika vei mukanaan keskeisen osan lottien henkilöhistoriaa. Tätä arvokasta menneisyyttä ei voida enää palauttaa kansalliseen tietoisuutemme.

Kontiolahden Lotta-Svärd-yhdistyksen muonitus- ja lääkintäkurssi v. 1933.

SOTA-AIKA KONTIOLAHDELLA 1939-44 (Maire Räsänen s. 4.4.1922 muistelmia)¹⁰⁸

Maire Räsänen isä, **Janne Adalbert Räsänen** (1874–1929) oli käynyt sotaväen Venäjän vallan aikaan ja osasi siksi venäjää. Hän oli aktiivinen isänmaan ystävä ja oli perustamassa Kontiolahden suojeluskuntaa. Venäjän vallan aikana kylällä asui venäläisiä sotilaita, jotka olivat kaivamassa kylän vallihautoja. Janne Räsänen kävi neuvotteluja venäläisjoukkojen johtajan everstin kanssa Räsälän pelloista ja ne säästyivätkin vallihaudoilta. Janne Räsänen oli keskeisesti mukana itsenäisyyspyrkimyksissä ja järjesti Suojeluskuntaan kuule

luneille Kontiolahden miehille ampumaharjoituksia omalla maallaan. Hän kuului niin Kontiolahden suojeluskunnan kuin Kontiolahden Säästöpankin perustajajäseniin. Myöhemmin Janne Räsänen lapset Onni ja Maire Räsänen kävivät tutustumassa valtionarkistossa tuon ajan asiakirjoihin. Niissä oli viitteitä siitä, että Janne olisi perheineen oltu valmiit siirtämään Siperiaan itsenäisyyspyrkimysten takia. Janne Adalbert Räsänen kuoli vuonna 1929, vain 52-vuotiaana.

Mairen veli, Onni Adalbert Räsänen (s. 21.4.1915) jäi viljelemään Räsälän tilaa. Onni oli mukana Kontiolahdensuojeluskunnan toiminnassa ja sodan päättyessä aseatkennässä, josta hän Katajanokan kuulustelujen ja vankeuden jälkeen sai tuomion. Onni oli jatkosodassa kontiolahtelaishkomppania vääpeli JR51:ssä ja III/JR 9:ssä. Onni oli osallistunut jo talvisotaan III/KTR 12:ssa. Hän haavoittui jatkosodan ensimmäisenä talvena 27.12.1941 ja oli sen vuoksi sotasairaalassa aina 6.3.1942 saakka.

Onni Räsänen oli monella tavalla kirkonkylän keskushahmo. Hän oli isänsä tapaan Kontiolahden Säästöpankin johtomiehiä ja toimi vuosikymmenet Kontiolahden seurakunnan kirkkovaltuutettuna ja kirkkoneuvoston jäsenenä. Hän osallistui aktiivisesti myös Kontiolahden seurakunnan ja unkarilaisen Pilisin seurakunnan väliseen ystävyysseurakuntatyöhön vierailen useamman kerran Unkarissa. Onni Räsänen toimesta kirkon viereinen sankarihautausmaahan

rajoittuva metsikkö rauhoitettiin veteraanien muistolle. Myöhemmin tämä puisto nimettiin veteraanipuistoksi ja siinä sijaitsee Onnin Räsäsen muistokivi sekä kolmen kontiolahtelaisen Mannerheim-ristin ritarin muistopaadet. Muistopaadet pystytettiin juhlallisoin menoin 6.12.2010. Kun Onni sai ennen kuolemaansa aivoverenvuodon vuonna 1999

hän näki painajaisia sodasta ja huusi vuoteellaan niin että hänet täytyi sitoa sänkyyn. Sotajan muistot tulivat tuolloin takaisin kaikessa kauheudessaan.

Kirjailija Jouko Puhakka muistelee lapsuutensa ja nuoruutensa Kontiolahtea ja Räsälän taloa Höytiäisen viittateiltä (1981) -kirjassa:¹⁰⁹

”Pikkupoikana tuntui itsestäänselvyydeltä, että kylän elämä ikään kuin nojasi Räsälään: olipa kyse yksityisistä ihmisistä tai kylän yhteisistä riennoista. Talon maita, metsiä, teitä, rantoja käytettiin jo silloin kulkemiseen, oleskeluun ja leiriytymiseen yleisesti ilman pienintäkään ajatusta korvauksista. Räsälän metsissä harjoitteli, laati laavujaan ja kilpahiihtolatujaan suojeluskunta, talon maalle rakennettiin urheilukenttä. Räsälän tanterilla kirkonmäellä levittäytyi maatalousnäyttely.

Janne Räsäsellä oli paljon perillisiä, joista vanhempi veli Hannes kouliintui sähköalalle, jatkoi talon maalla Pitkänlammen eteläpään purossa sijaitsevan myllyn toimintaa ja perusti siihen sähkölaitoksen. Hannes Räsäsen sähkö valaisi lapsuuteni syys- ja talvipimeitä, läksyjen ja romaanien lukuja, jouluja. Tyttäristä Elinalle lankesi emännyys, toiset urkenivat maailmalle.

Räsälän talo peruskalliota kumisevine pihatantereineen, maisemaan sopeutuvine rakennuksineen, Höytiäiseen viettävine peltoineen ja niiltä aikojen kuluessa vanhaan rantatörmään suistettuine kiviroykkiöineen edusti ja edustaa yhä aikaa uhmaten taantuvaa pohjoiskarjalaista maaseutukulttuuria.”

Onni Räsänen kuoleman (1999) jälkeen Räsälän tila jaettiin. Entiseen aikaan Räsälän talon rantaviivaa tilaa oli Sapseeseen saakka. Onnin kuoltua Elina, Maire ja Pekka lunastivat talon pellot ja pihapiirin. Räsälän talosta oli jaettu osa sodan jälkeen jo kertaalleen siirtolaisille.

Onni Räsänen johtamassa Kontiolahden Sotaveteraanien seppelipartiota veteraaniyhdistyksen 20-vuotisjuhlassa v. 1988.

Sotaveteraanien 20-vuotisjuhlasta.

Maire Räsänen lapsuus ja nuoruus

Maire Räsänen 2020

Maire Räsänen (s. 1922) kävi kansakoulun Kontiolahdella. Jouko Puhakka oli pulpettikaverina. Ensimmäinen käsityö oli käsityöpussi. Opettajana oli Signe Rissanen, joka sylissään opetti Maille pistotyötä. Alaluokkien jälkeen koulu jatkui yläluokilla, jotka kestivät kolme vuotta.

Kansakoulun jälkeen Maire siirtyi Joensuuhun yhteiskoulun oppilaaksi. Oppilaana ja asuntoto-verina oli Mairensisarenpoika Veijo Saloheimo. Veijo oli Mairens lapsuuskavereita ja oli hänen kanssaan samanikäinen, vaikka olikin sisarenpoika.

Veijo Saloheimo oli usein Räsälässä kesäpoikana. Veijo asui kansakouluaikaanaan tohtori kreivi Bergin perheessä. Berg oli ollut Tohmajärvellä kunnanlääkärinä. Kartano oli heillä Virossa. Joensuun yhteiskoulun rehtorina toimi tuolloin Paavo Ansas. Ansas oli Kreikan ja Egyptin mytologiasta kiinnostunut. Mairens luokkatoverina oli mm. arkkitehti Aarno Ruusuvuori (Tapiolan kirkko) sekä Ukko Rummukainen, josta tuli myöskin arkkitehti.

Maire toimi myös partiossa, jossa partionjohtajana oli Toini Soisalon-Soininen (prof. Ilmari Soisalon Soinisen äiti). Soisalo-Soininen lapsia olivat Ilmarin lisäksi mm. Eljas (kaatui sodassa), Päivikki (Viinisalo), Tellervo, Ylermi (hukkui Pyhäselkään). Soisalon-Soinisten kesäkotina oli Kontiolahdella Jakkilanvaaran alla. Ilmari Soisalon-Soininen oli jo lukioaikanaan aktiivinen unkarin kielen harrastaja ja olikin kirkon vaihtostipendiaattina Unkarissa 1938–39. Hänestä tuli myöhemmin Helsingin yliopiston Vanhan testamentin eksegetiikan professori. Ilmari oli samalla luokalla Martti Keinäsen kanssa, joka myöhemmin toimi Kontiolahdella opettajana. Martti Keinänen osallistui jatkosotaan tähystäjälentäjänä. Soisalon-Soiniset pitivät partioleiriä Höytiäisen rannalla nykyisen venerannan ja Vierevänniemen välissä.

Talvisota-aika

Maire muistelee, kuinka Yhteiskoulun rehtori Paavo Ansa tuli luokkaan ilmoittamaan, että koulu suljetaan sodan takia. Maire lähti Kontiolahdelle junalla yhdessä Urho Palviaisen (Sofia Palviaisen poika, kaatui kesällä -44), Jouko Puhakan ja hänen Tapio-veljensä, Mauno Saarelan (pappilan poika, kaatui jatkosodassa kesällä 1944) ja Viola Zilliackuksen (apteekkarin tytär) kanssa. Räsälän hevonen tuli Kontiolahden asemalle vastaan. Nuoret kävelivät kuitenkin kotiin, mutta reput ja muut tavarat tulivat reessä. Matkalla pohdittiin alkanutta sotaa. Pojat olivat tavallaan innoissaan sodasta ja olisivat halunneet mukaan sotatoimiin. Urho Palviainen oli saanut palkintoja hyvänä ampujana. Suojeluskunnan ampumarata toimi tuolloin nykyisen venerannan ja Vierevänniemen välisessä ampumapenkassa

Kontiolahden kylälle annettiin jo evakuoimismääräys, jonka mukaan olisi lähdetty Orimattilaan. Kontiolahtikin oli tuolloin jo määritetty sotatoimialueeksi. Kylälle oli talvisodan aikana muutamia pommeja. Räsälän tavaratkin oli jo kaikki nimikoitu sotaa varten. Perhe oli joulun ajan -40 Orimattilassa äidin agronomi-siskon luona. Räsäset palasivat vasta ennen rauhan tuloa kotiin. Lupa siihen piti anoa Lääninhallituksesta. Vihollislentokoneiden tultua mentiin pommisuojaan kellariin. Kellarissa oli tavaraa suojaan oloa varten. Koti oli pimennetty ja sähköt olivat poikki. Hankittiin siksi Petromax-lyhtyjä.

Talvisodan päätyttyä Kollaan joukkoja tuli Kontiolahdelle ja heitä majoittui myös Räsälään. Joukkoja oli talon lattia täynnä sotilaita, jopa uunin päällä oli sotilaita yötä. Kylälle oli majoittuneet ainakin kapteeni Virmakoski komppaniensa kanssa, samoin tänne majoittuivat Aarne Juutilainen sekä vänriket Kallio ja Piironen. Räsälässä oli radio, josta uutisia kuuntelemaan sotilaat kokoontuivat tupaan. Tupa oli hämyisenä tupakansavusta. Virmakoski komensi tiukasti sotilaitaan pukeutumaan kunnolla. Äiti sanoi tällöin, että ”nämä ovat minun vieraitani. He saavat olla niin meillä ollaan.” Onni-veli palasi talvisodasta ratsain Onttolasta. Häneltä kysyttiin Räsälän pihassa tunnussanaa. Onni ei sitä tiennyt, vaikka oli talon isäntä! Kontiolahdessa sijaitsi myös Järjestelykeskus, josta miehiä ohjattiin rintamalle.

”Marokon kauhu”, Kollaan taistelujen lehdistön kuuluksi tekemä luutnantti Aarne Juutilainen tuli ratsain Kontiolahteen, kannukset kilisivät, kun hän nousi portaita ylös. Juutilainen ei kuitenkaan asunut Räsälässä vaan pappilassa. Kapteeni Sulo Marttinen johti Kontiorannan

varuskunnan rakentamista. Marttisilla oli kaksi lasta. Kapteeni Sulo Marttinen johti Kontiorannan varuskunnan rakentamista. Marttisilla oli kolme lasta. Lapset (Terttu, Antti ja Liisa) pääsivät Peztalotsin lastenkylään Sveitsiin, koska Marttinen oli leski ja hän haavoituttuaan Jänisjärvellä Ruskealassa menehtyi 27 KS:ssa 17.7.1941. Marttinen toimi pataljoonan komentajana I/JR 9:ssä.

Topi Törmä oli valistusupseeri ja oli Räsälässä käymässä. Oli viihdytysjoukkojen johtaja (välirauhan aikaan). Räsälässä oli viihdytysilta ja Mairekin tuotiin poliovuoteesta kuuntelemaan viihdytysjoukon soittoa. Basistina oli Mauno Maunola, Suomen paras basisti. Räsälässä pidettiin useita viihdytysiltoja. Muusikot soittivat myös Kontioniemen sotasairaalassa. Maire kuunteli soittoa ja sillä oli merkitys hänen toipumiselleen. Muusikot olivat mukana myös joulukirkossa Räsälän mukana ja esiintyivät siten kaikille kyläläisille. Elina sisko oli mukana myös tansseissa. Maire muistelee, kuinka muusikot kävivät esiintymässä myös Suutelan talossa Lehmossa.

Koulutyö jatkui

Koulut avattiin jälleen syksyllä 1940. Saloheimot asuivat nyt Linnunlahdella, jonne Mairekin meni kortteeriin. Maire sai syksyllä kovan kuumeen ja joutui vuodepotilaaksi. Elina sisko tuli tämän kuultuaan Joensuuun ja kutsui lääkärin. Sairaus todettiin polioksi. Mairensisarenpoika Otso oli ollut kesällä Räsälässä ja Maire oli saanut poliotartunnan häneltä. Maire haettiin Räsälään, jossa hänet määrättiin kahden viikon karanteeniin. Polioon liittyi kova kuume. Maire muistelee kuinka mm. vänrikki Kallio kävi häntä usein katsomassa ja koetti piristää potilaan mieltä. Samoin mm. Aarno Ruusuvaori, luokkatoveri kävi katsomassa ja toi ison suklaarasian. Maireä hoidettiin kotona Räsälässä ja mm. Penttosen mummo kylältä kävi häntä hieromassa usein. Elina toipui kuitenkin poliosta eikä hänelle jäänyt merkittävää häiriötä liikuntakykyyn kuten usein polioon sairastuneille tapahtui.

Jatkosota

Jatkosodan aikana Kontioniemen parantola muutettiin sotasairaalaksi (22. SotaS). Maire oli siellä lääkintälottana 15.7.1941 alkaen. Isosisko Elina oli käynyt emäntäkoulun ja hän toimi lottana muonitustehtävissä. Hän oli muonittanut jo talvisotaan lähteviä mm. Joensuun Tyttökoululla. Elinan tehtävänä oli jatkosodan aikana muonittaa mm. ilmavalvontatehtävissä olevia lottia ja iv-väkeä (Pyytivaaralla oli tärkeä iv-asema). Elina oli muonitustehtävissä myös Sataman KEK:issä. Elina ehti sota-aikana käydä yhden vuoden oppikoulua Viipurissa ja sen jälkeen loppuun Joensuussa. Kirurgi Tollet hoiti sota-aikana Elinan korvasairautta. Elinan ikä- ja luokkatoveri, kirkkoherra Emil Hakamiehen tytär, Päivyt Hakamies toimi lottana Aunuksen kenttäsairaalassa.

Maire siirtyi lääkintälotan tehtävistä Itä-Karjalan sotilasesikuntaan Joensuuhun, jossa hänen esimiehenään oli jääkärikapteeni Ahlroth. Siellä toimi lotan tehtävissä myös Kontiolahden apteekkarin tytär Viola Zilliackus. Maire kulki esikuntaan (Pielisjoenlinna Ilosaaressa) polkupyörällä Linnunlahdelta, jossa hän asui Saloheimoilla. Sittemmin esikunta siirrettiin Aunuksen. Esikunnan siirron jälkeen Maire oli lottana Kontiolahdella sotilaskanttiinissa, joka sijaitsi nykyisen Osuuspankin talon kohdalla, lähellä Suojeluskuntataloa.

Maire toimi lottayhdistyksen sihteerinä ja piti pöytäkirjoja kokouksista. Pöytäkirjat ja muun aineiston Maire säilytti Räsälän vintillä ikkunan ja seinän välissä. Mairen äiti Anna Räsänen oli ollut yhdessä opettaja Sofia Palviaisen kanssa perustamassa Kontiolahden lottayhdistystä.

Maire oli opiskellut oppikoulussa saksaa ja kun kesällä 1942 saksalaiset tulivat Kontiolahdelle, oli Maire Veijo Saloheimon kanssa paljon tekemisissä saksalaisten kanssa, koska he osasivat kieltä. Maire ja Veijo tapasivat ensimmäistä kertaa saksalaisia Pappilan rannassa, jossa ne olivat talaalla pesemässä pyykkiä, koska asuivat teltoissa. Kun saksalaiset epäilivät, että he voisivat pelätä sotilaita, sanoi Maire: ”Emme ole pelänneet ryssiä, emme me pelkää teitäkään!”.

Maire tutustui Veijon kanssa näistä saksalaisista sotilaista mm. Erwin Wenigeriin ja Erwin Himmelsteiniin. Nuoret kävivät Räsälässäkin. Himmelstein oli Kolilla saksalaisten lepokodissa, josta hän sitten Mairen äidin luvalla sai käydä tapaamassa Maireä Räsälässä.

ROUVA ENNI SAARELAN MUISTELMIA TALVISODAN AJALTA

Enni Saarela (s. 26.11.1895 Sortavala, os. Sahlman) oli Kontiolahden kirkkoherran, rovasti Allan Kustaa Saarelan puoliso. Allan Kustaa Saarela oli vihitty papiksi 1912, jonka jälkeen hän toimi kappalaisena Impilahdella. Saarela määrättiin Kontiolahden pitäjänapulaiseksi vuonna 1921. Tätä tehtävää hän hoiti vuoteen 1928 saakka, jolloin hänet valittiin Kontiolahden kirkkoherraksi. Kontiolahden kirkkoherrana Saarela toimi vuoteen 1941 saakka. Allan Saarela avioitui 1916 Sortavalan kirkkoherran rovasti Johannes Sahlmanin tyttären Ennin kanssa. Allan Saarela toimi myös Joensuun rajavartioston pappina Onttolassa 1926–40 ja Kontioniemien keuhkotautiparantolan pappina 1930–40. Saarelat asuivat alkuaan Pikkupappilassa nykyisen Saposentien varrella, kunnes muuttivat Isoon Pappilaan Allanin tultua valituksi Kontiolahden kirkkoherraksi 1928.

Kirkkoherra Seppo Kaarna (keskellä) haastattelee Enni ja Allan Saarelaa v. 1979

Rouva Enni Saarela muistelee:

"Muutamia päiviä rauhanteon jälkeen tulivat evakot. 15/3–22/3 1940. Päivällä Mauno soitti

minulle kansakoululta, jossa hän oli paikallisen suojeluskunnan lähettipoikana. ”Äiti, pane puita uuneihin, on tulossa paljon vieraita.”

Harlulaisia, siis entisiä Sortavalan seurakunnan asukkaita ja heidän itäpuolellaan asuneita olivat nämä vieraat. Juna oli myöhässä, ja oli melkein puoliyö heidän päästessään perille. Enimmäkseen naisia, vanhoja ja nuoria, pieniä lapsiakin. Miehet saapuivat hevosilla ajaen parin kolmen päivän aikana. Paljon heitä oli, ja yhä tuntui lisää tulevan. Vanhemmat naiset pitivät yllä järjestystä ja hoitelivat lapsia. Aikansa kuluksi he järjestivät keittiön kaapit ja auttoivat missä voivat.

Eräs vanha mummo iloitsi siitä, että pääsi pappilaan. Hän oli koko talven kaivannut ehtoollista ja nyt hän sai toiveensa täytetyksi. Ei muistettu edes kysyä oliko hän luterilainen vai ortodoksi. Tyytyväisenä hän lepäsi uunin eteen nostetulla tilallaan. Vanhemmille vieraille koetimme järjestää sänkyjä, nuoremmat nukkuivat lattialla.

Evakot kertoivat, että ilmapommitusten tähden ei päivällä saanut liikkua ulkona, ei edes omassa pihassa. Tulenkin sai tehdä uuniin vasta pimeän aikana. Lapset olivat oppineet menemään heti suojaan seinävierille ja sänkyjen alle kuullessaan lentokoneen äänen.

Nämä siirtolaiset, joita oli myös tuvan (=pirtin) puolella, viipyivät meillä vain viikon. Suurin osa heistä oli pitkänäperjantaina kirkossa, ja kun he palasivat sieltä, olivat he jo saaneet tiedon, että oli heti lähdettävä vaeltamaan eteenpäin (oikeastaan taaksepäin). Heistä oli ikävä lähteä taas kohti tuntematonta päämäärää. Tämä paikkakunta oli ollut ensimmäinen) etappi heidän alkaneella vaelluksellaan.

Heti juohtui mieleen, että tarvitaan tilaa sotilaille. Niin olikin asia. Ensiksi majoitettiin meille: Esikunta I/JR 36:n 4 upseeria, 3 aliupseeria, 1 mies, 10 hevosta. Heidän jälkeensä tulivat Kolleen miehet. Meidän huoneissamme heitä asui 42 miestä ja 9 aliupseeria. Salin seinään he löivät naulan kukin kohdalleen ja ripustivat siihen aseensa, reppunsa ja vaatteensa. Ensimmäiset tulijat käyttivät kattokruunua naulakkonaan, mutta luopuivat siitä saadessaan nauvoja.

Armeijan muonaan oli varmaan jo kyllästytty. Taloista miehet saivat lainaksi paistinpannuja ja sieltä myös hankkivat lihaa, jota paistoivat salin uunissa. Sotilaita nukkui sisäeteisen

lattiallakin. Ei heistä mitään haittaa ollut, kunhan ensin oli tottunut sakeaan tupakansavuun, joka tunkeutui ovenraoista kaikkialle. Pari päivää meni kuin pökerryksissä, mutta myöhemmin ei savu enää haitannut.

Kollaani miehet asuivat pappilassa 7.–14.4. välisen ajan. Kun nämä Kollaani miehet oli siirretty muualle, sijoitettiin meille heidän jälkeensä reserviläisiä, 30 miestä ja 4 aliupseeria. Joukossa oli oppineitakin miehiä, mm. eräs, joka sotien jälkeen sai oman alansa professuurin Helsingin Yliopistossa. Satuimme väliin samaan aikaan kaivolle, jossa hän oli pakkiaan pesemässä. Hän yleni nopeasti korpraaliksi ja natsoja alkoi tulla parikin viikossa, joten lopulla alettiin jo pelätä, että valkoinen kanttinauha loppuu kesken.

Reserviläisten jälkeen saimme 13.5. – 3.6.1940 väliseksi ajaksi asukkaiksi nostomiehiä luovutetulta alueelta. He olivat heikkoa joukkoa. Oli sellaisiakin miehiä, jotka ontuivat ja olivat muutenkin huonokuntoisia. Myös ruokapuoli oli heikkoa. Edelliset porukat olivat kyllästyneet armeijan muonaan. Heiltä oli jäänyt pino näkkileipää ja jotain muutakin ruokatavaraa ulkoeteiseen, jossa niitä oli säilytetty; nyt nämäkin tähteet löysivät syöjänsä.

Kun pihalta alkoi kuulua ruokailurattaiden kolina, tuli miehille kiire soppajonoon. Sinne olivat kaikki edelliset asukkaat menneet laiskasti tai olleet kokonaan menemättä. Nostoväen aikana sattui olemaan kuoreen kutu; kalastajat toivat ämpärillä kuoreita myös nostomiehille; maitoa ja perunoita oli saatavissa, ja näin he kerrankin saivat tuoretta kalakeittoa.

Alkupalvesta 1941 (19.–26.1.1941) Pappilassa pidettiin kertausharjoituskurssi reservinupseereille. Majoitus heille oli pappilan salissa. Lotat kävivät oikein tiloja laittamassa. Harjoitukset pidettiin Kontiorannassa. Näihin harjoituksiin tuli Antero-poikammekin, res. luutn., komennettuna Helsingistä. Hän asui kotona meidän luonamme ja kävi hiihtäen jään yli harjoituspaikalla. Viikasta menoa kuului yönseutuna salista. (Salainen tieto. ”Kauhu” järjesti jonain iltana mellakan Kontiorannassa.) Tämän kurssin jälkeen ei enää ollut majoituksia paitsi ne kaksi vänrikkiä, jotka asuivat vierashuoneessa ja heidän 2 lähettiään. Ainakin toinen vänrikeistä kaatui jatkosodassa.” (Ruustinna Enni Saarelan kirjalliset muistelmat.)

JATKOSOTAAN KONTIOLAHDELTA 24.6.1941 LÄHTENEET II/JR 51:N KONTIOLAHDEN RESERVILÄISET

II/JR 51 VAHVUUSTILANNE 14.7.1941 MÄÄRÄVAHVUUDET

EK	2 + 23 +113	2 + 23 + 114
4.K	7 + 20 + 164	5 + 28 + 172
5. K	6 + 19 + 104	5 + 28 + 172
6.K	4 + 29 + 142	5 + 28 + 172
2.KKK	5 + 29 + 142	5 + 30 + 165
Viesti		1 + 6 +33

Komentaja Kapt V Julkunen

EK, ESIKUNTAKOMPPANIA

Ltn	Airaksinen Olavi	Stm	Hietanen Uuno
Vääp	Räsänen, Yrjö, kaatui 31.7.1941	"	Hyttinen Tauno
Kers	Hyttinen, Olavi	"	Hirvonen Veikko
Kers	Kuosmanen, August	Korp	Hiltunen Antti Eemil
Kers	Pitkänen, Eino	Stm	Immonen Väinö
Alik	Halonen Johannes	Korp	Ikonen Juho
"	Heiskanen Veikko	Korp	Ikonen Veikko
"	Kinnunen Hannes	Korp	Karhapää Johannes
"	Massinen Lauri	Stm	Karttunen Eino
"	Matikainen Antti	"	Kukkonen Antti
"	Meriläinen Lahja	"	Kukkonen Antti (Romppala)
"	Räty Aari	"	Kukkonen Veikko
"	Soikkeli Erkki	"	Kettunen Otto
"	Sorsa Janne	"	Kettunen Albin
"	Takkunen Eero	"	Keränen Juho
"	Turunen Erkki	"	Kiiski Onni
"	Kukkonen Onni	"	Keronen Veikko
"	Pikkarainen Antti	Korp	Koljonen Otto
"	Väänänen Erkki	Stm	Kettunen Onni Viljo
Korp	Hiltunen Viljo Einari	"	Kettunen Veikko
Stm	Hartikainen Eino	"	Kuronen Heikki
Stm	Hyttinen Eino	"	Kopponen Toivo
Korp	Hokkanen Toimi A	"	Kettunen Onni Einar
Stm	Heiskanen Yrjö	"	Kähkönen Antti
"	Hietanen Uuno	"	Keränen Reino?
"	Hyttinen Tauno	"	Korhonen Eino
"	Hirvonen Veikko	"	Keränen? Yrjö
Korp	Hiltunen Antti Eemil	"	Karvonen Reino
Stm	Heiskanen Yrjö	"	Kärnä Juho
		"	Leppänen Toivo

Stm	Lehikoinen Vihtori	Korp	Sormunen Yrjö
Korp	Laatikainen Stew? Tuure	Stm	Sallinen Mikko
Stm	Leppänen Yrjö	"	Saastamoinen Onni
"	Laatikainen Heikki	"	Sorsa Kaarlo
"	Louhelainen Toivo	"	Sinkkonen Aarne
"	Lehikoinen Tauno	"	Turunen Juho
"	Laine Onni	"	Turunen Osmo
"	Mononen Mikko	"	Turunen Lauri
Korp	Mämmi Alvi	"	Turunen Veikko
Stm	Malinen Toivo	"	Turunen Juho
"	Martikainen? Toivo	"	Turunen Aari
"	Mikkonen Iisakki	"	Turunen Toivo
"	Mononen Johannes	"	Turunen Martti
"	Myyry Viljo	"	Turunen Viljo
"	Mäkinen Yrjö	"	Turunen Eino
Korp	Nygren Toimi	"	Turunen Reino
Stm	Nuutinen Hannes	Korp	Tanskanen Viljo
"	Nuotio Pentti	Stm	Tanskanen Teuvo
"	Nuutinen Veikko	Korp	Tolvanen Onni
"	Nevalainen Juho	Stm	Tarnanen Eemil
"	Oinonen Tauno	"	Väyrynen Taavetti
"	Oinonen Veikko	"	Vattulainen Toivo
"	Penttinen Veikko	"	Vattulainen Antti
"	Pesonen Erkki	"	Vaakanainen Osmo
Korp	Puhakka Viljo		
Korp	Puhakka Matti		
Stm	Partanen Janne		
"	Pitkänen Otto		
"	Penttinen Yrjö		
"	Pesonen Antti		
"	Piipponen Eino		
"	Pikkarainen Kalle		
"	Pitkänen Mauno		
"	Puhakka Mauri?		
"	Puhakka Veikko		
"	Pursiainen? Onni		
"	Pussinen Erkki		
"	Pölönen Kalle		
"	Romppanen Eino		
"	Romppanen Aaro		
Korp	Romppanen Eino		
Stm	Romppanen Toivo		
"	Räty Viljo		
"	Reijonen Tauno		
"	Riikonen Antti		
"	Ruottinen Väinö		
"	Sutinen Viljo Aarne		
"	Sutinen Viljam		

4./II/JR 51 Perustettu Kontiolahdessa**18.6.1941****Päällystö:**

Ltn	Karhu Antti, kaatui 31.7.41	Korp	Leppänen Toivo
"	Lintunen Janne, astui miinaan	"	Männikkölä Kaarlo
	20.7.41	"	Romppanen Toivo, 6.K
"	Tammivuori Eero	"	Reijonen Kalle
Vänr	Lötjönen Pekka Juhani, kaatui	"	Sallinen Valde
	13.8.41	"	Pietarinen Toivo
"	Mattila Erkki, haavoittui 31.7.41	"	Puhakka Toivo
"	Kankkunen Kauko, kaatui 30.7.41	"	Pyykkö Anton
"	Räsänen Kauko Juho, haavoittui	"	Turunen Uuno, 6.K
	2.8.41	"	Ikonen Martti
Ylik	Karvinen Veikko	Stm	Ahvenainen Aug, haav. 11.7.41
Kers	Korhonen Juho	"	Airaksinen Viljo Taavetti
"	Puhakka Martti, haav. 13.7.41	"	Eronen Juhana
"	Räsänen Onni	"	Eronen Juho, kaatui 26.8.41
"	Räsänen Yrjö August	"	Eronen Onni, 6.K
"	Hyttinen Eino Johannes	"	Eronen Simo
Alik	Ikonen Erkki, kaatui 2.8.1941	"	Heikkinen Eino, 6.K
	Ruskealassa	"	Heikkinen Olli
"	Kinnunen Erkki	"	Heiskanen Antti
"	Kurki Lauri	"	Heiskanen Einari
"	Kettunen Sulo	"	Heiskanen Uuno J
"	Korhonen Viljo	"	Hiltunen Antti 1.
"	Luolamo Teppo	"	Hiltunen Antti 2.
"	Laasonen Tahvo	"	Hiltunen Veikko
"	Myller Eelis Petter, kaatui 11.7.41	"	Hirvonen Mikko, 6.K
"	Saarelainen Allan	"	Hyttinen Aarne, kaatui 30.7.41
"	Silvennoinen Viljo	"	Hyttinen Juho
"	Sallinen Pekka	"	Hyttinen Onni, Haukilampi, Jero
"	Puhakka Martti, kaatui 17.8.41	"	Ikonen Väinö
"	Pölönen Juho Reino	"	Immonen Heikki, 6.K
"	Paavola Aaro	"	Karhu Antti
"	Mustonen Yrjö	"	Karttunen Hannes
"	Martikainen Otto, 6.K	"	Karvinen Tauno
"	Räsänen Väinö	"	Karvonen Hannes
"	Vattulainen Antti	"	Karvonen Tahvo
Korp	Airaksinen Ensio	"	Kemppainen Onni
Korp	Ikonen Emil, 6.K, kers	"	Keskinen Edvin, 6.K
"	Jumppanen Juho	"	Keskinen Tauno Edv
"	Kettunen Johannes, 6.K, alik.	"	Kettunen Aari
"	Kurki Viljo	"	Kettunen Aarne Eemil, kaatui
"	Kärki Matti	"	17.10.1941 Juksova
"	Karttunen Heikki	"	Kettunen Eino
"	Kukkonen Viljo	"	Kettunen Jaakko
"	Lehikoinen Viljo	"	Kettunen Kaarlo, haav. 11.7.

Stm	Kettunen Matti	Stm	Mustonen Eino, 6.K
"	Kettunen Onni	"	Mustonen Taavi, 6.K
"	Kettunen Tauno	"	Myrry Heikki, haav. 11.7.
"	Kettunen Väinö Valtt, haav.14.7.41	"	Myrry Johannes, haav. 11.7.
"	Kiimanen Akseli	"	Myrry Juho
"	Kinnunen Aatto	"	Myrry Onni
"	Kinnunen Antti	"	Myrry Otto
"	Kinnunen Johannes	"	Myrry Toivo Eemil
"	Kinnunen Tauno	"	Myrry Yrjö
"	Kinnunen Veikko	"	Nevalainen Aarne
"	Kinnunen Vilho A	"	Nevalainen Toivo
"	Kirjavainen Emil	"	Nuutinen Aarne
"	Kopponen Vilho	"	Nuutinen Armas, Pohjoispää
"	Korhonen Antti, haav. 29.7.41	"	Nuutinen Lauri
"	Korhonen Eino, 6.K, kaatui 30.7.44	"	Nuutinen Toivo Ilmari, 6.K
"	Korhonen Väinö Kustaa, haav. 29.7.41	"	Oinonen Erkki Olavi
"	Kukkonen Eetu Emil, 6.K	"	Oinonen Martti
"	Kukkonen Mikko	"	Pakarinen Eino
"	Kukkonen Onni, 6.K	"	Partanen Pekka
"	Kukkonen Toivo Eemil, 6.K	"	Partanen Veikko
"	Kukkonen Toivo Johannes	"	Penttinen Kalle
"	Kuosmanen Veikko, Heraniemi	"	Piironen Heikki
"	Kähkönen Eino	"	Pikkarainen Lauri
"	Kähkönen Heikki Veikko, haav. 24.12.41	"	Pikkarainen Pekka
"	Kähkönen Tauno, 6.K	"	Pitkänen Edvard
"	Kähkönen Uuno	"	Pitkänen Veikko
"	Laakkonen Onni	"	Puhakka Aarne
"	Laatikainen Onni	"	Puhakka Eero Henrik
"	Laatikainen Viljo	"	Puhakka Eljas J, 6.K
"	Lehikoinen Vilho	"	Puhakka Eljas Ludvik
"	Leppänen Antti	"	Puhakka Lauri
"	Leppänen Eino	"	Puhakka Otto
"	Leppänen Jaakko	"	Puhakka Viljo Albert
"	Leppänen Onni	"	Puumalainen Onni
"	Leppänen Tauno	"	Riikonen Toimi
"	Leppänen Toivo Petter	"	Riikonen Viljo
"	Leppänen Veikko 1.	"	Romppanen Aarne
"	Leppänen Veikko 2.	"	Romppanen Eino
"	Lintunen Pentti	"	Romppanen Jaakko
"	Louhelainen Eino, haav. 24.12.41	"	Romppanen Kaino, kaatui 16.11. Juksova
"	Louhelainen Pekka	"	Romppanen Otto
"	Maljunen Onni	"	Romppanen Toivo
"	Miettinen Vilho	"	Romppanen Toivo, kaatui 13.7.44
"	Muikku Antti	"	Vuosalmi, Äyräpää (Gorassa tehty muist. pano)
"	Mustonen Anno	"	Ryhänen Juho, 6.K
"	Mustonen Eemil, 6.K	"	Räty Eino, 6.K

Stm	Saastamoinen Otto	Stm	Tossavainen Toivo
"	Saastamoinen Veikko, kaatui 30.7.41	"	Tukiainen Vilho, 6.K
"	Sallinen Erkki, 6.K	"	Turunen Aaro, 6.K
"	Sallinen Otto	"	Turunen Antti Vilho
"	Soikkeli Aarne	"	Turunen Erkki
"	Soikkeli Heikki	"	Turunen Olli, "Piilin Olli"
"	Soikkeli Paavo	"	Turunen Uuno, kaatui 30.7.41
"	Suhonen Erkki, 6.K	"	Turunen Ville, haav. 14.7.41
"	Tanskanen Arvi O	"	Vattulainen Aarne, Heraniemi
"	Tanskanen Hannes, 6.K	"	Vattulainen Matti, 6.K, haav. 11.7.41
"	Tanskanen Martti	"	Vattulainen Uuno
"	Tanskanen Viljo	"	Zitting Aleks Kustaa, haav. 11.7.41
"	Tarén Antti	Korp	Hyttinen Pauli
"	Tossavainen Aarne Joosef, haav. 11.7.		

Luettelo perustuu Kontiolahdella tehtyihin miehistöluetteloihin EK./JR 51 ja 4./JR 51:n osalta.

Osa 4./JR 51:n miehistä siirrettiin todennäköisesti viimeistään 26.6.1941 6. komppaniaan. Komppanian sotapäiväkirja alkaa 27.6.1941.

LÄHDELUETTELO, HAASTATTELUT JA KIRJALLISUUS

Painamattomat lähteet

Arkistolaitos. *Suomen sodissa 1939–45 menehtyneet*. <http://kronos.narc.fi/menehtyneet/>

Hallikainen, Eemil: Muistiinpanoja vapaussotaan osallistumisestani. Liperi 30.1.1929. SArk, SKY. Val.os. Ha 26.

Kontiolahden kunnan kansanhuoltolautakunnan kirjeet 1939–42. Kontiolahden kunnanarkisto.

Pohjois-Karjalan Suojeluskuntalainen lehti, vuosikerrat 1924–39.

Saarela, Ellin. *Ruustinna Saarelan (s. 26.11.1895 Sortavala) painamattomat muistiinpanot sota-ajalta Kontiolahdella*.

Sotapäiväkirjat Kansallisarkiston verkkosivuilta, <http://astia.narc.fi>

Suomen Lottaperinneliitto ry. (<http://www.suomenlottaperinneliitto.fi/lottasvard/alku.php>).

Suomen sotasurmat 1914–22. (<http://vesta.narc.fi/cgi-bin/db2www/sotasurmaetusivu/results>).

Vahtola, Jouko: *Veteraanit historian tekijöinä*. Alustus Suomen Sotaveteraaniliiton Alueellisen Perinnetyön Seminaarissa Oulussa 25.4.2007.

Haastattelut

Taimi Heiskasen, Iida Kettusen, Mirja Kiiskisen ja Maire Räsäsen haastattelu 20.1.2012. Haastattelun tekijänä Ritva Ahvenainen.

Eino Holopaisen ja Tauno Leppäsen haastattelu 12.3.2013. Haastattelun tekijä Ritva Ahvenainen.

Mirja Kiiskisen haastattelu 20.1.2013. Haastattelun tekijä Ritva Ahvenainen.

Paavo Palasen haastattelu. Pielisjoen koulu 2004. Internet-sivu: http://www.peda.net/verkkolehti/joensuu/pielisjoki?m=content&a_id=520

Pirkko Pehkosen haastattelu 22.11.2021. Haastattelun tekijä Ilpo Saarelainen.

Aira Puhakan haastattelu 22.6.2022. Haastattelun tekijä Ilpo Saarelainen.

Maire Räsäsen haastattelu 20.1.2012. Haastattelun tekijä Ritva Ahvenainen.

Maire Räsäsen haastattelu 27.5.2020. Haastattelun tekijä Ilpo Saarelainen.

Anja Siposen haastattelu 9.9.2012. Haastattelun tekijä Ritva Ahvenainen.

Professori Veijo Saloheimon kirjallinen haastattelu 14.3.2013.

Kirjallisuus ja artikkelit

Ahvenainen Ritva ja Kaarna Seppo

1981 *Höytiäisen viittateiltä* 1981.

Hahtela Martti, Juutilainen Antti ja Salmela Väinö

1987 *Taisteleva JR 9. Jalkaväkirykmentti 9 1941–1944*. Karjalaisen Kulttuurin Edistämisseuran julkaisu. Joensuu 1987.

Kortelainen Jorma

1985 *Mörön taival. Jalkaväkirykmentti 51 Suomen sodassa 1941-1942*. Pohjois-Karjalan kirjapaino. Joensuu 1985.

Lukkari Matti

1984 *Asekätkentä*. Kustannusosakeyhtiö Otava. Keuruu 1984.

Nevalainen Petri

2013 *Kollaanojen taistelut*. Kustannusosakeyhtiö Paasilinna. Juva 2013.

Partanen Jukka

2012 *Isänmaa ja raja. Suojeluskunnat Pohjois-Karjalassa 1917–44*. Pohjois-Karjalan Sotilaspoikien Perinnekilta ry. 2012.

Pohjois-Karjalan Suojeluskuntalainen 1924–1939.

Ryöppö Liisa

1984. *Kontiolahden historia 1870–1970*. Pohjois-Karjalan Kirjapaino Oy. 1984.

Turunen Matti

2000 *Pohjois-Karjalan Prikaati. Korpisoturien kouluttaja 1990-2000*. Karisto Oy. Hämeenlinna 2000.

¹ JR 51:n sotapäiväkirja (myöh. spk): <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=3492455>

² JR 51:n spk: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=3492479>

³ Aira Puhakan haastattelu 22.6.2022 (Ilpo Saarelainen).

⁴ Pirkko Pehkosen haastattelu 22.11.2021. (Ilpo Saarelainen).

⁵ Ahvenainen Ritva, Kaarna Seppo *Höytiäisen viittateiltä* 1981, 56–58.

-
- ⁶ Ahvenainen Ritva, Kaarna Seppo *Höytiäisen viittateiltä* 1981, 71.
- ⁷ Tauno Leppäsen haastattelu 12.3.2013 (tekijänä Ritva Ahvenainen).
- ⁸ Ryyppö 1984: 449.
- ⁹ Ruustinna Enni Saarelan muistiinpanot.
- ¹⁰ Ryyppö 1984: 449.
- ¹¹ Tauno Leppäsen haastattelu 12.3.2013 (tekijänä Ritva Ahvenainen).
- ¹² Paavo Paalasen haastattelu (http://www.peda.net/verkkolehti/joensuu/pielisjoki?m=content&a_id=520)
- ¹³ Maire Räsäsen haastattelu 20.1.2013 (tekijänä Ritva Ahvenainen).
- ¹⁴ Prof. Veijo Saloheimon kirjallinen haastattelu 14.3.2013.
- ¹⁵ Ruustinna Enni Saarelan muistiinpanot.
- ¹⁶ Tauno Leppäsen haastattelu 12.3.2013 (tekijänä Ritva Ahvenainen).
- ¹⁷ Kontiolahden kansanhuoltolautakunnan kirje työpäälliköille 24.10.1939.
- ¹⁸ Turunen 2000: 20-21.
- ¹⁹ Maire Räsäsen haastattelu 20.1.2013 (tekijänä Ritva Ahvenainen).
- ²⁰ Ruustinna Enni Saarelan muistiinpanot.
- ²¹ Jarkko Peiponen 2021. Aavekaupunkiin liittyvä teksti on Jarkko Peiposen laatimasta yhteenvedosta Play Kontiolahti sotahistoriallisten kohteiden esittelyä varten.
- ²² Turunen 2000: 23.
- ²³ Kortelainen 1986, 15.
- ²⁴ Kortelainen 1986, 16.
- ²⁵ JR 51:n spk: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=3492455>
- ²⁶ JR 51:n spk: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=3492455>
- ²⁷ Kortelainen 1986, 39.
- ²⁸ Kortelainen 1986, 52-54.
- ²⁹ Kortelainen 1986, 58.
- ³⁰ Kortelainen 1986, 68.
- ³¹ Kortelainen 1986, 83.
- ³² Kortelainen 1986, 9.
- ³³ Hahtela et alii 1987, 20–21.
- ³⁴ JR 9:n spk: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=3441373>
- ³⁵ JR 9:n spk: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=3441385>
- ³⁶ Hahtela et alii 1987, 41.
- ³⁷ Hahtela et alii 1987, 125-128.
- ³⁸ Kortelainen 1985, 121-122.
- ³⁹ Kortelainen 1985, 122-123.
- ⁴⁰ Hahtela et alii 1987, 130-131.
- ⁴¹ Hahtela et alii 1987, 162-164.
- ⁴² Hahtela et alii 1987, 164-166.
- ⁴³ Hahtela et alii 1987, 174-177.
- ⁴⁴ Hahtela et alii 1987, 217.
- ⁴⁵ Hahtela et alii 1987, 225.
- ⁴⁶ Hahtela et alii 1987, 243-245.
- ⁴⁷ Hahtela et alii 1987, 259.
- ⁴⁸ Hahtela et alii 1987, 282.
- ⁴⁹ Hahtela et alii 1987, 206.
- ⁵⁰ E/URR:n spk: <https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5775051434&aineistoid=2396065351>
- ⁵¹ E/URR:n spk: <https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5775051428&aineistoid=2396065351>
- ⁵² E/URR:n spk: <https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5775051512&aineistoid=2396065351>
- ⁵³ E/URR:n spk: a <https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5775051500&aineistoid=2396065351>
- ⁵⁴ 3./SissiP 1:n spk: <https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5769823435&aineistoid=2395173006>
- ⁵⁵ 3./SissiP 1:n spk: <https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5769823453&aineistoid=2395173006>

-
- ⁵⁶ 1./SissiP 2:n spk: <https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5775009925&aineistoid=2395175430>
- ⁵⁷ Hahtela et alii 1987, 64-65.
- ⁵⁸ 1./SissiP 2: spk: <https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5775009886&aineistoid=2395175430>
- ⁵⁹ 1./SissiP 2:n spk: <https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5775009919&aineistoid=2395175430>
- ⁶⁰ Eino Holopaisen haastattelu 12.3.2013 (tekijänä Ritva Ahvenainen).
- ⁶¹ Turunen 2000: 22.
- ⁶² Prof. Veijo Saloheimon kirjallinen haastattelu 14.3.2013.
- ⁶³ Anja Siposen haastattelu 9.9.2012 (tekijänä Ritva Ahvenainen).
- ⁶⁴ Prof. Veijo Saloheimon kirjallinen haastattelu 14.3.2013.
- ⁶⁵ Anja Siposen haastattelu 9.9.2012 (tekijänä Ritva Ahvenainen).
- ⁶⁶ Anja Siposen haastattelu 9.9.2012 (tekijänä Ritva Ahvenainen).
- ⁶⁷ Tauno Leppäsen haastattelu 12.3.2013 (tekijänä Ritva Ahvenainen).
- ⁶⁸ Tauno Leppäsen haastattelu 12.3.2013 (tekijänä Ritva Ahvenainen).
- ⁶⁹ Ryyppö 1984: 450.
- ⁷⁰ Maire Räsäsen haastattelu 20.1.2013 (tekijänä Ritva Ahvenainen).
- ⁷¹ Kontiolahden kunnan kansanhuoltolautakunnan kirje viljelyspäälliköille 16.7.1942.
- ⁷² Kontiolahden kunnan kansanhuoltolautakunnan kirje Kuopion läänin Kansanhuoltopiiriin toimistoon 3.3.1942.
- ⁷³ Kontiolahden kansanhuoltolautakunnan pöytäkirja 30.12.1942.
- ⁷⁴ Ryyppö 1984: 451.
- ⁷⁵ Kontiolahden kansanhuoltolautakunnan pöytäkirja 30.12.1942.
- ⁷⁶ Kontiolahden kansanhuoltolautakunnan pöytäkirja 6.6.1942.
- ⁷⁷ Mirja Kiiskisen haastattelu 20.1.2013 (tekijänä Ritva Ahvenainen).
- ⁷⁸ Arkistolaitos. (<http://kronos.narc.fi/menehtyneet/>).
- ⁷⁹ <https://www.sotasampo.fi/fi/casualties/>
- ⁸⁰ Arkistolaitos. (<http://kronos.narc.fi/menehtyneet/>).
- ⁸¹ Anja Siposen haastattelu 9.9.2012 (tekijänä Ritva Ahvenainen).
- ⁸² Lukkari 1984: 302–373.
- ⁸³ Ryyppö 1984: 451.
- ⁸⁴ Eino Holopaisen haastattelu 12.3.2013 (tekijänä Ritva Ahvenainen).
- ⁸⁵ Vahtola 2007.
- ⁸⁶ Ryyppö 1984: 296–297.
- ⁸⁷ Pohjois-Karjalan Suojeluskuntalainen 4/1928: 4.
- ⁸⁸ Pohjois-Karjalan Suojeluskuntalainen 4/1928: 5.
- ⁸⁹ Hallikainen 1928. Pohjois-Karjalan Suojeluskuntalainen 4/1928: 6. Partanen 2012: 28.
- ⁹⁰ Partanen 2012: 33.
- ⁹¹ Pohjois-Karjalan Suojeluskuntalainen 4/1928: 12.
- ⁹² Pohjois-Karjalan Suojeluskuntalainen 4/1928: 8.
- ⁹³ Partanen 2012: 82.
- ⁹⁴ Partanen 2012: 103–104.
- ⁹⁵ Partanen 2012: 235.
- ⁹⁶ Partanen 2012: 90, 138, 141 ja 143.
- ⁹⁷ Ryyppö 1984: 429.
- ⁹⁸ Suomen sotasurmat 1914-22. (<http://vesta.narc.fi/cgi-bin/db2www/sotasurmaetusivu/results>).
- ⁹⁹ Partanen 2012: 67.
- ¹⁰⁰ Partanen 2012: 365.
- ¹⁰¹ Partanen 2012: 366.
- ¹⁰² Partanen 2012: 382.
- ¹⁰³ Suomen Lottaperinneliitto ry. (<http://www.suomenlottaperinneliitto.fi/lottasvard/alku.php>).
- ¹⁰⁴ Pohjois-Karjalan Suojeluskuntalainen 4/1928: 12.
- ¹⁰⁵ Pohjois-Karjalan Suojeluskuntalainen 4/1928: 13. Sanomalehti Karjalainen mainitsee ensimmäisen johtokunnan jäseniksi seuraavat: rouva Wikman, Aino Puhakka, Iida Suhonen, Elsa Suhonen ja neiti Maikki Romppanen.
- ¹⁰⁶ Ryyppö 1984: 431.
- ¹⁰⁷ Maire Räsäsen haastattelu 20.1.2013 (tekijänä Ritva Ahvenainen).
- ⁷⁰ Maire Räsäsen haastattelu 27.5.2020. Haastattelun tekijä Ilpo Saarelainen
- ⁷¹ Jouko Puhakka, *Höytiäisen viittateiltä 1981*, 86.
